

Інформаційний,
науково-методичний
журнал

ОСВІТА Сумщини

№4 (64), 2024

УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ

НМТ ТА МОНІТОРИНГ ОСВІТИ

ІННОВАЦІЇ ТА ТЕХНОЛОГІЇ

ДОШКІЛЬНА ОСВІТА

ІЗ ДОСВІДУ РОБОТИ

З Новим роком та
Різдвом
Христовим!

№4 (64), 2024

Виходить чотири рази на рік

Зареєстровано головним територіальним управлінням юстиції у Сумській області
(Серія СМ № 901/523ПР)

© СОІППО

Засновник – Сумська обласна організація профспілки працівників освіти і науки України
Видавництво здійснює Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Мова видання – українська

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР

Панасюра Г.С.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Вознюк А.В. –

доктор психологічних наук, професор

Грицай С.М. –

кандидат педагогічних наук, доцент

Грובה В.П. –

директор Департаменту освіти і науки Сумської обласної державної адміністрації,

доктор юридичних наук, професор

Єфремова Г.Л. –

кандидат педагогічних наук, доцент

Нікітін Ю.О. –

доктор історичних наук, професор

Осадчий С.В. –

голова Сумської обласної організації профспілки працівників освіти і науки України

Удовиченко І.В. –

доктор педагогічних наук, професор

КОРЕКТОР

Пащенко О.К.

КОМП'ЮТЕРНА ВЕРСТКА, ДИЗАЙН

Крюк Ю.Є.

Редакція не завжди поділяє думки авторів публікацій. За достовірність фактів і цифр, відповідність їх вказаним джерелам несе відповідальність автор. Статті не рецензуються і не повертаються.

Редакція зберігає за собою право скорочувати та редагувати надісланий матеріал, не порушуючи його основного змісту.

Підписано до друку 20.12.2024 р.

Формат 60x84/8. Папір офсетний.

Умов. друк. арк. 4,19. Обл.-вид. арк. 4,44

Зам. №13.03.09. Тираж 50 прим.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

40007 м. Суми, вул. Миколи Сумцова, 5.

Сумський ОІППО. Тел. (факс): 33-40-67

E-mail: osvita.soippo@sm.gov.ua

ОСВІТА СУМЩИНИ

Інформаційний,
науково-методичний журнал

Заснований в березні 2009 року

ЗМІСТ

УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ

С. Панченко

Післядипломна освіта Сумщини: поступ у запровадженні освітньої реформи..... 2

НМТ ТА МОНІТОРИНГ ОСВІТИ

О. Остапенко

Підбито підсумки НМТ-2024 в Сумській області: наші досягнення..... 5

О. Борисенко

Географія як предмет НМТ: перший досвід..... 10

О. Черних

Кібербезпека учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану (за результатами моніторингового дослідження)..... 13

О. Жила, Н. Завалій

НМТ з предмету українська література: особливості тесту 2024 року..... 17

Г. Браткова

Національний мультипредметний тест 2024: результати Сумської області з історії України..... 21

ІННОВАЦІЇ ТА ТЕХНОЛОГІЇ

І. Яловець

Інклюзивна освіта з MICROSOFT TEAMS: інструменти для підтримки учнів з особливими освітніми потребами.... 24

О. Петренко

Медіа-простір для сучасної бібліотеки: нові можливості та виклики..... 27

ДОШКІЛЬНА ОСВІТА

Н. Ємельянова

Малі форми усної народної творчості, як складова національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку..... 31

Н. П'яткіна

Організація гурткової роботи екологічного спрямування в закладі дошкільної освіти..... 33

А. Лоца

Партнерська взаємодія батьків і вчителів як запорука успішного навчання учнів початкових класів..... 36

Т. Боярінова

Нетрадиційні техніки малювання у розвитку креативності дошкільників..... 39

З ДОСВІДУ РОБОТИ

В. Бузовська

Проект «ДРАКОНЧИК» (технологічна карта)..... 42

Л. Сова

Елементи STEM-освіти в освітньому середовищі шкільних курсів фізики та математики..... 46

І. Лойченко

Формування причинно-наслідкових зв'язків у світогляді дошкільників шляхом їхньої взаємодії з навколишнім середовищем..... 49

УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ

ПІСЛЯДИПЛОМНА ОСВІТА СУМЩИНИ: ПОСТУП У ЗАПРОВАДЖЕННІ ОСВІТНЬОЇ РЕФОРМИ

С. Панченко

Основу для сучасної та інноваційної освіти в Україні формують ті ключові завдання, які покладені в основу освітньої реформи «Нова українська школа» (далі – НУШ), а саме:

– орієнтація на компетентнісний підхід, що передбачає формування в учнів не лише знань, але й навичок, цінностей та компетентностей, необхідних для успішного життя в сучасному світі;

– індивідуалізація навчання, яка неможлива без створення умов для розвитку кожного учня відповідно до його потреб, здібностей та інтересів;

– формування ключових компетентностей, таких як критичне мислення, комунікація, співпраця, креативність, підприємливість;

– створення безпечного та мотивуючого освітнього середовища, спрямованого на емоційний комфорт учнів і розвиток їхньої особистості;

– інтеграція сучасних технологій, використання новітніх інструментів і методів навчання для підготовки учнів до життя в умовах цифрового суспільства.

В українській школі продовжується поетапне впровадження Державного стандарту базової середньої освіти, відповідно вже учні 7 класів закладів загальної середньої освіти переходять на нову модель навчання. Упровадження Державного стандарту базової середньої освіти спрямоване на зміни в організації освітнього процесу, які мають забезпечити можливості формування здобувачами освіти ключових компетентностей і наскрізних умінь, визначених Законом України «Про освіту» та сприяти вихованню ціннісних орієнтирів відповідно до Концепції «Нова українська школа». Реформа НУШ ставить перед педагогами завдання не лише навчати, а й надихати учнів через інтерактивні методики та персоналізований підхід.

Звісно, успіх реформи значною мірою залежить від здатності вчителів впроваджувати ці завдання на практиці, реформа не відбудеться без учителя, який її розуміє та підтримує.

Однак не менш актуальним завданням вбачаємо переосмислення ролі післядипломної педагогічної освіти у забезпечення якісної реалізації реформи НУШ.

Тому *мета нашої статті* – підкреслити роль післядипломної педагогічної освіти для успішної реалізації освітніх змін у ході реформи «Нова українська школа».

У пошуку ролі післядипломної педагогічної освіти, зв'язку післядипломної освіти з реформою Нової української школи (НУШ), пропонуємо декілька акцентів:

Підвищення професійного рівня педагогів відповідно до нових стандартів, безперервний професійний розвиток

Реформа висуває нові вимоги до педагогів, зокрема розвиток фахових компетентностей у сферах комунікації, цифрової грамотності, фасилітації, інтегрованого навчання, критичного мислення, інклюзивного підходу тощо. Післядипломна педагогічна освіта повинна і здатна забезпечити безперервний професійний розвиток, давати змогу педагогам залишатися актуальними в професії, постійно оновлюючи свої знання та навички, постійний розвиток компетенцій учителів в умовах динамічного розвитку освітніх технологій і суспільних змін. Ця форма навчання сприяє формуванню культури «навчання протягом життя» (life-long learning), яка є базовою умовою успіху реформ. Так, освітянин вчиться все життя, бо кожен день приносить нові виклики.

Підтримка розвитку ключових компетентностей: особистісних, соціальних, професійних

Післядипломна освіта створює можливості та дає змогу не лише ознайомитися з новими стандартами, але й освоїти інтерактивні методики, цифрові інструменти та інклюзивні практики, які є невід'ємною частиною освітніх змін. Курси підвищення кваліфікації, тренінги, воркшопи, вебінари – це механізми, які забезпечують вчителів необхідними інструментами та знаннями для відповідності цим вимогам, сприяє розвитку педагогічної майстерності, здатності адаптувати освітній процес до потреб учнів, сучасних викликів і стандартів реформи. Серед напрямів вдосконалення післядипломної педагогічної освіти вбачаємо впровадження індивідуальних освітніх траєкторій для вчителів, підвищення якості освітніх послуг через цифровізацію та гейміфікацію навчання.

Адаптація до сучасних викликів

Реалізацію Державного стандарту в умовах воєнного стану в Україні супроводжують чимало викликів, пов'язаних із соціальними змінами, технологічним прогресом, воєнним станом, інклюзією та освітніми розривами та втратами, шляхами їх надолуження, особливостями роботи в умовах змішаного чи дистанційного навчання тощо. Зміни в суспільстві, викликані соціально-політичними подіями, зокрема воєнним станом в Україні, вимагають від педагогів професійної готовності до змін, реалізації нових підходів до навчання, гнучкості й здатності швидко адаптуватися до нових умов. Післядипломна педагогічна освіта є містом між традиційною педагогікою та сучасними підходами, платформою для обговорення та опрацювання актуальних викликів, пошуку їх рішень,

аналізу адаптаційних можливостей педагогів до нових умов.

Виконання нових ролей та функцій

Післядипломна педагогічна освіта забезпечує не лише теоретичну, а й практичну підготовку вчителів до виконання нових функцій у реформованій системі освіти, зокрема в умовах впровадження компетентнісного підходу, інтегрованого навчання та цифрових інструментів до формування нових ролей педагога, до трансформації, в ході якої педагог переходить від ролі «джерела знань» до наставника, коуча, ментора, фасилітатора, лідера освітнього процесу.

Емоційна та психологічна підтримка вчителів

Надзвичайно актуальною задачею сьогодні є підтримка педагогів у період реформ: емоційна та психологічна підтримка вчителів, психологічна допомога у подоланні стресу, невпевненості у своїх силах або опору змінам. Саме тому освітні програми підвищення кваліфікації повинні включати елементи супервізії, коучингу та інших форм психологічної підтримки, що сприятиме емоційній стійкості та професійній впевненості вчителів та наданню підтримки вчителям у роботі з емоційною нестабільністю учнів під час війни.

Навчання на курсах створює умови для формування професійної спільноти, спілкування з колегами, обміну досвідом і пошуку спільних рішень у процесі реалізації змін.

Забезпечення педагогів актуальними знаннями про психологію учнів сучасного покоління

Сучасне покоління учнів називають технологічним поколінням, якому притаманна мультимедійна грамотність, швидкий доступ до інформації, залежність від соцмереж, цифрової реальності. Те, що важливо для сучасних учнів у навчанні лежить в основі їх навчальної мотивації, вплив на увагу, соціальні навички та сприйняття навчального матеріалу. Післядипломна педагогічна освіта забезпечує педагогів знаннями про психологію учнів сучасного покоління, їх **соціальні та емоційні характеристики**, потреби учнів в самореалізації, індивідуальному підході, готовності до професій та викликів, які ще не існують сьогодні.

Підвищення якості освітнього процесу

Завдяки післядипломній освіті вчителі стають агентами змін, які впроваджують нові підходи, стандарти та методи в класах, підвищуючи якість освіти загалом. Заклади післядипломної освіти України можуть стати платформою для трансляції кращих світових практик в українські школи за умови розширення співпраці з міжнародними організаціями та обмін досвідом.

Формування позитивного ставлення до реформи НУШ

У ході курсів, семінарів, тренінгів, вебінарів, інформаційних кампаній через онлайн-платформи або інші канали комунікації для педагогів та адміністрації закладів освіти відбувається інформування та роз'яснення реформи, пояснення основних цілей і переваг НУШ, ознайомлення з новими підходами. Підвищення професійної кваліфікації вчителів

передбачає систематичне навчання педагогів щодо використання інноваційних методик, що впроваджуються в НУШ, обмін досвідом серед учителів через фахові об'єднання, форуми та конференції, демонстрація успішних прикладів впровадження НУШ у конкретних школах. Сподіваємось, що виправдає себе практика надання професійної підтримки та допомоги вчителям через супервізію, щоб вони відчували впевненість у власній професійній ролі.

Комунальний заклад Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти прагне відігравати вагомий роль у створенні якісної, сучасної та доступної освіти в Сумській області, надає можливість педагогам оцінювати вплив реформи, аналізувати свої підходи та впроваджувати корективи для досягнення більшої ефективності та успіху реформи НУШ, бути причетним до моніторингу та рефлексії освітніх змін. Основний меседж, яким керуються фахівці інституту, – післядипломна освіта є не лише інструментом підвищення кваліфікації вчителів, але й стратегічним чинником успішної реалізації освітніх реформ, адже забезпечує педагогів необхідними компетентностями, а й підтримкою для адаптації до сучасних викликів і створення якісної освіти для майбутнього покоління.

У 2024 році поетапне впровадження Державного стандарту базової середньої освіти досягло другого циклу базової середньої освіти (базове предметне навчання), відповідно вже учні 7 класів закладів загальної середньої освіти переходять на нову модель навчання. Протягом жовтня-листопада 2024 року на виконання наказу Департаменту освіти і науки Сумської ОДА від 24 жовтня 2024 р. № 525-ОД «Про підвищення кваліфікації керівних та педагогічних працівників Сумської області, які забезпечують реалізацію Державного стандарту базової середньої освіти у другому циклі базової середньої освіти (базове предметне навчання) за кошти освітньої субвенції з державного бюджету у 2024 році» одним із напрямів діяльності інституту стала організація та проведення курсів підвищення кваліфікації керівників та педагогів 9 освітніх галузей Сумської області, за кошти субвенції з державного бюджету у 2024 році. Затверджені освітні програми обсягом 30 годин реалізують тренери та тренери-педагоги.

Для керівних кадрів (директорів, заступників директорів закладів загальної середньої освіти), педагогів, які впроваджують Державний стандарт базової середньої освіти у другому циклі базової середньої освіти (базове предметне навчання) (7-х класів) у 2024/2025 н.р. та педагогів 8-х класів пілотних шкіл з мовно-літературної (українська мова та література, зарубіжна література), мовно-літературної (іншомовної), громадянської та історичної, природничої, соціальної та здоров'язбережувальної, математичної, інформатичної, мистецької, технологічної освітніх галузей та учителів предмета «Фізична культура» курси підвищення кваліфікації проходять за заочною формою навчання на платформі Microsoft Teams.

Для ефективного проведення занять на курсах підвищення кваліфікації щодо реалізації Державного стандарту базової середньої освіти до роботи з педагогами відповідних освітніх галузей були залучені координатори Всеукраїнського пілотного проєкту «Розробка та впровадження навчально-методичного забезпечення базової середньої освіти в умовах реалізації нового Державного стандарту», автори модельних навчальних програм, тренери з інших областей України, педагоги-практики пілотних шкіл Сумської області.

Станом на 01 грудня 2024 року за спеціальними освітніми програмами підготовлені 191 тренер-педагог Сумської області, пройшли навчання 277 директорів та заступників директорів ЗЗСО, 1918 учителів 7-х класів закладів загальної середньої освіти, 5 педагогів 8-х класів пілотних шкіл.

Освітні програми курсів підвищення кваліфікації охопили ключові питання, які постають перед освітянами Нової української школи: «Особливості викладання предметів / інтегрованих курсів освітньої галузі Державного стандарту базової середньої освіти у 7 класі»; «Сучасні технології організації педагогічної діяльності при реалізації Державного стандарту базової середньої освіти»; «Оцінювання навчальних досягнень учнів з інтегрованих курсів / предметів освітньої галузі». Під час навчання слухачі курсів набувають професійно-педагогічних, соціально-громадянських, мовно-комунікативних, загальнокультурних, психологічних, фасилітативних, підприємницьких, інформаційно-цифрових компетентностей.

Основними досягнутими результатами педагогів стали:

- знання нормативно-правового забезпечення організації освітнього процесу: концептуальних засад, ключових нововведень, компетентнісного потенціалу Нової української школи, Державного стандарту базової середньої освіти та оновленої типової освітньої програми у другому циклі базової середньої освіти;

- усвідомлення акцентів в організації освітнього процесу: навчальних розривів та втрат при вивченні

навчальних предметів / інтегрованих курсів освітньої галузі; розбудови безпечного освітнього середовища;

- оволодіння технологіями оцінювання навчальних досягнень і наскрізних умінь учнівства при вивченні навчальних предметів/інтегрованих курсів освітньої галузі з урахуванням психологічної характеристики та особливостей мотивації учнівства 7-9 класів;

- уміння проєктувати навчальну діяльність відповідно до принципів універсального дизайну в умовах змішаного навчання для набуття здобувачами освіти обов'язкових результатів навчання, формування наскрізних умінь;

- розуміння принципів конструювання навчальних програм / календарно-тематичних планів з навчальних предметів/інтегрованих курсів освітньої галузі на основі модельних навчальних програм.

Керівники та педагоги закладів освіти Сумщини схвально відгукуються про курси: висловлюють свою задоволеність майстерністю тренерів, новітніми підходами у вивченні інтегрованих курсів та окремих предметів; змістовим висвітленням актуальних питань освітніх та модельних програм, особливостей оцінювання, подолання освітніх втрат, розбудови безпечного освітнього середовища; відмічають високий рівень організації курсів у заочній формі.

Тільки спільними зусиллями можна вирішити нові виклики та завдання, які постають перед післядипломною педагогічною освітою: давати шанс вчителям стати ключовими агентами змін, адаптуватися до запитів педагогів і потреб суспільства, розвивати методики супервізії, коучингу, фасилітації, забезпечувати ментальну підтримку педагогам у часи криз (епідемія, війна, стрес). І тут самим закладам післядипломної освіти не завадить підтримка на різних рівнях – державна підтримка щодо фінансування, матеріальних ресурсів та сприяння процесу реалізації нових підходів і технологій; адміністративна підтримка, зокрема щодо адаптації навчальних приміщень та обладнання для нових методів навчання педагогів, організації відповідних умов для впровадження змін, зменшення бюрократичних перешкод та створення сприятливого робочого клімату.

ПІДСУМКИ ПІДСУМКИ НМТ-2024 В СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ: НАШІ ДОСЯГНЕННЯ

О. Остапенко

Українським центром оцінювання якості освіти за підсумками проведення вступних випробувань щороку оприлюднюється офіційний звіт про розгорнуті дані успішності учасників, який вже розміщено у вільному доступі на сайті (https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2024/09/ZVIT-NMT_2024-Tom-1.pdf).

Комунальним закладом Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (навчально-методичним відділом моніторингу якості освіти та зовнішнього незалежного оцінювання) проаналізовано показники успішності випускників закладів освіти Сумської області. У інформаційно-аналітичних матеріалах «Національний мультипредметний тест-2024 у Сумській області: у цифрах і коментарях» (<http://ir.soippo.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/548>) узагальнено, із використанням шкали 100-200 балів та середнього балу, показники з виконання національного мультипредметного тесту (далі – НМТ) у цілому в області та зацентровано увагу на регіональних даних успішності здобувачів освіти територіальних громад, зокрема, за такими навчальними предметами, як українська мова, математика, історія України, біологія, географія, фізика, хімія, українська література та іноземні мови (англійська, німецька, французька), а також узагальнено інформацію про найважливіші характеристики цього річного НМТ.

У 2024 році, як і в останні роки, НМТ було формою лише вступного випробування до закладів вищої освіти, тому складало його тільки ті, хто планував продовжувати своє навчання у вищій школі.

У поточному році учасники НМТ проходили тестування із чотирьох навчальних предметів, три з яких були обов'язковими (українська мова, математика, історія України), а четвертий вступники вибирали самостійно під час реєстрації з такого переліку: біологія, фізика, хімія, географія, українська література, англійська мова, іспанська мова, німецька мова, французька мова.

За підсумками реєстрації учасників, які проходили тестування у тимчасових екзаменаційних центрах (далі – ТЕЦ) Сумської області, найпопулярнішими серед предметів на вибір були: англійська мова (2 385

осіб, 28,0% від зареєстрованих), біологія (2 329 осіб, 27,4%) та географія (2 122 особи, 24,9%). Виконати сертифікаційну роботу з української літератури виявили бажання 1 353 особи (15,9%); фізику – 254 особи (2,9%); хімію – 55 осіб (0,6%); німецьку мову – 13 осіб (0,2%); французьку мову – 1 особа (0,01%).

Найбільшою категорією тих, хто склав тест, виявилися випускники закладів загальної середньої освіти (54,9%), випускники минулих років (25,6%), 16,7% – студенти закладів фахової передвищої освіти і 2,8% – учні закладів професійної (професійно-технічної) освіти.

Учасники склали тест в комп'ютерній формі, що потребувало значних зусиль від організаторів, як з погляду технічного забезпечення процесів, так і з погляду адміністрування. Попри це, Харківський регіональний центр оцінювання якості освіти, Департамент освіти і науки Сумської обласної державної адміністрації, заклади освіти у тісній взаємодії зуміли створити оптимальні умови, щоб усі учасники мали змогу пройти комп'ютерне оцінювання в межах НМТ й отримати свої результати.

Цього року в області працювало 30 ТЕЦ у 9 округах на базі 27 закладів освіти, було задіяно загальну середню, професійно-технічну, фахову передвищу та вищу освіту.

Крім ТЕЦ, розташованих на території Сумської області, учасники із області склали НМТ у ТЕЦ інших областей України, а також у закордонних центрах. Так, загальна кількість учасників, які склали НМТ у ТЕЦ інших областей, становить 192 особи, що у співвідношенні учасників НМТ, які проходили процедуру за місцем постійного проживання, становить 2,4%. Переважно це Хмельницька (70 осіб), Полтавська (49 осіб) області та м. Київ (23 особи).

Близько п'ятиста, а саме, 423 учасники із Сумської області пройшли тестування в закордонних ТЕЦ, що у співвідношенні учасників НМТ, які проходили процедуру за місцем постійного проживання, становить 5,3%. Найбільше – у Польщі (130 осіб), Німеччині (108 осіб), Чехії (32 особи).

За даними Українського центру оцінювання якості освіти, загальний середній бал по області результатів НМТ

випускників закладів загальної середньої освіти становить 570,9, що відповідає 5 місцю всеукраїнського рейтингу, де області України ранжовано за рейтинговим

балом, який розрахований на підставі середнього значення балів НМТ, отриманих випускниками шкіл кожної області у 2024 році (рис. 1).

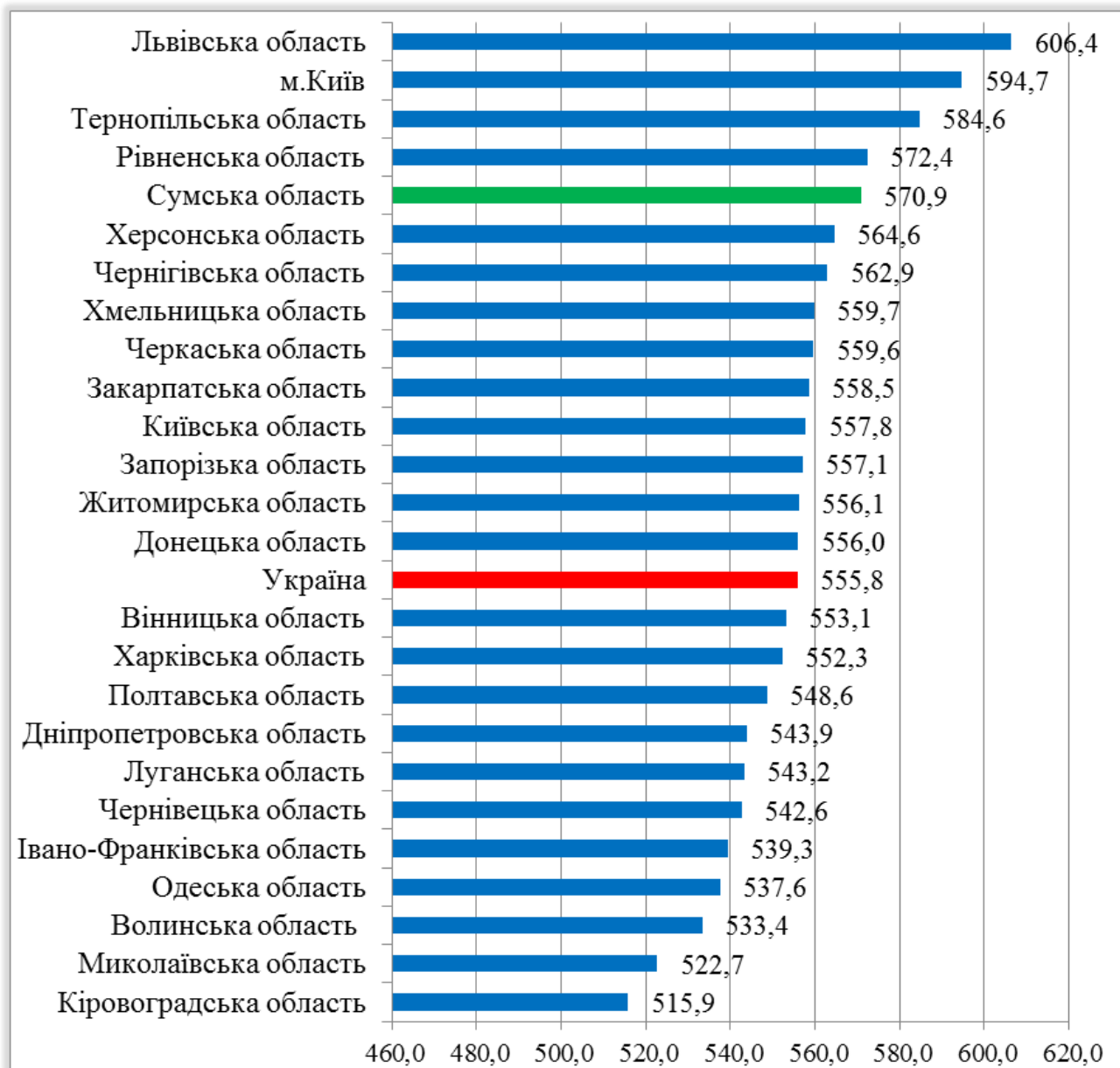

Рисунок 1. Загальний середній бал результатів НМТ випускників закладів загальної середньої освіти поточного року навчання (у розрізі регіонів України)

Зауважимо, що ми не порівнюємо показники успішності, бо, безумовно, у кожному регіоні була різна форма проходження навчального процесу (очна, дистанційна, змішана). Також, треба враховувати не тільки технічні можливості учасників освітнього процесу – наявність гаджетів, стабільність інтернет-зв'язку та енергозабезпечення, але й соціальні умови. Тому, ми пропонуємо найбільш наглядний та оптимальний варіант подачі інформації, де чітко можна простежити результат області, бо зважаючи на те, що

наша область прифронтова, постійні повітряні тривоги, відсутність електроенергії, бойові дії цього року, як і минулого, в області досить непогані результати.

Так, за типом закладу освіти серед випускників закладів загальної середньої освіти 2024 року Сумської області найкращі результати отримали випускники закладів загальної середньої освіти (середня загальноосвітня школа, коледж, навчально-виховний комплекс, спеціальна загальноосвітня школа), середній бал саме у цій категорії випускників становить 560,1, що відповідає 4 місцю (рис.2).

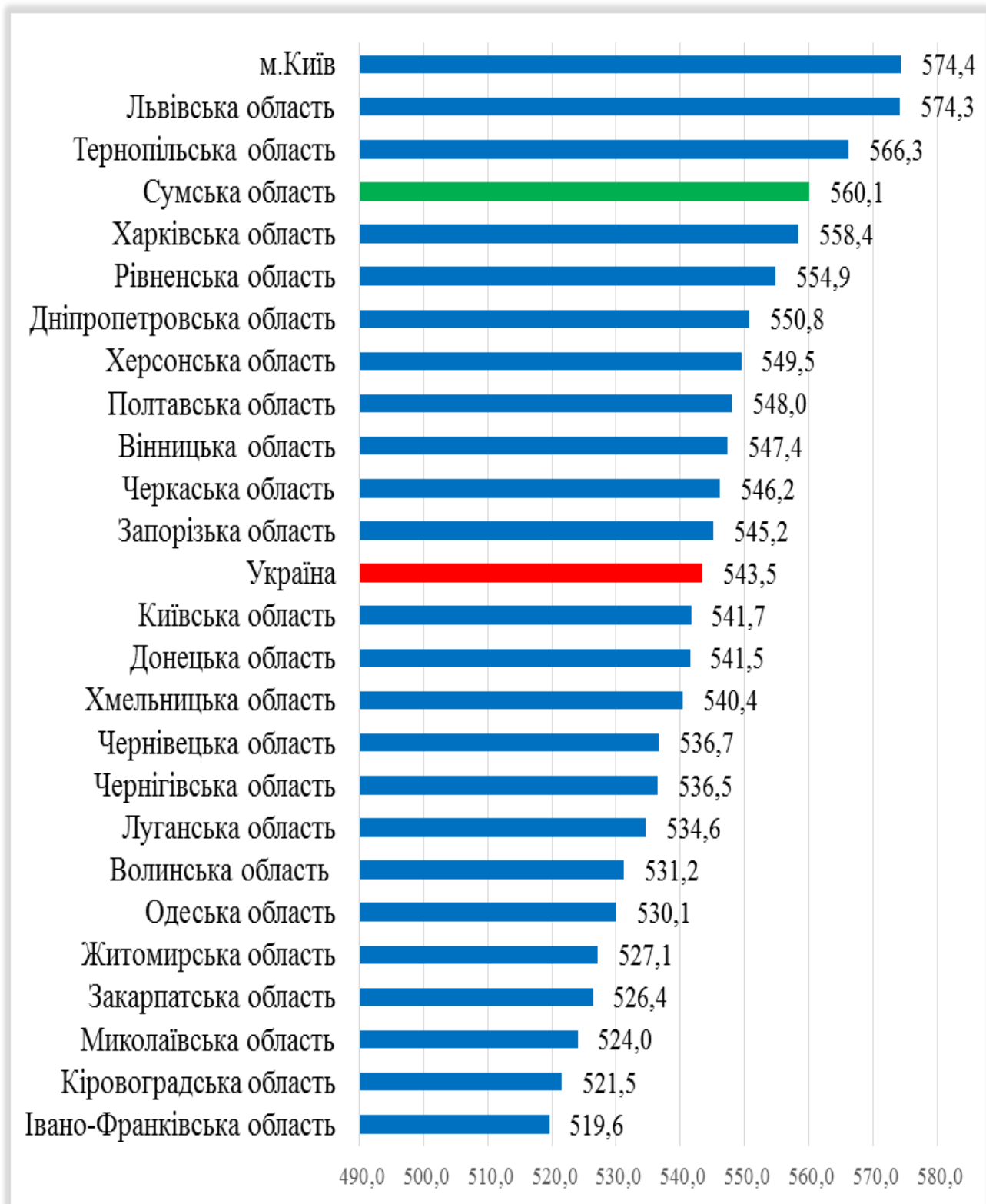

Рисунок 2. Середній бал результатів НМТ випускників закладів загальної середньої освіти поточного року навчання (у розрізі регіонів України)

За середнім балом результатів НМТ випускників гімназій, спеціалізованих шкіл, що становить 599,

Сумська область у всеукраїнському рейтингу посіла 5 місце (рис.3).

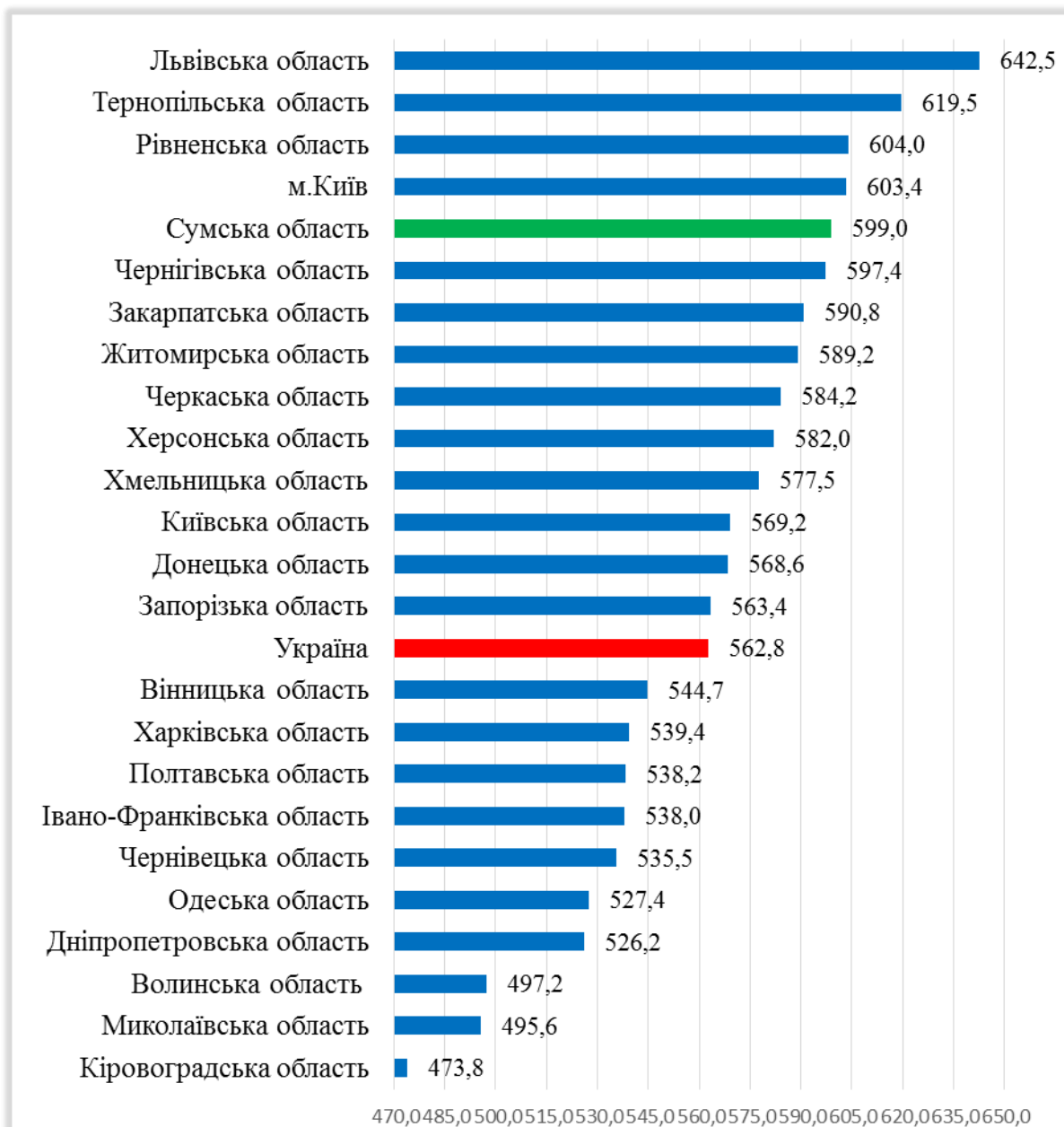

Рисунок 3. Середній бал результатів НМТ випускників гімназій, спеціалізованих шкіл поточного року навчання (у розрізі регіонів України)

За результатами НМТ-2024 випускників закладів загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти, які у 2024 році завершили здобувати повну загальну середню освіту, найкращі результати (4, 6, 7 рейтингові місця) Сумська область має за відсотком учнів, які отримали результати у шкалі від 160 до 200 балів, – з географії, української мови, математики, німецької мови; 8 рейтингове місце – з української літератури, 10 – фізики та хімії, 12 та 14 – із історії України та англійської мови, 21 – з біології.

За результатами НМТ-2024 визначено учасників, які отримали найвищі 200 балів. Усього отримали найвищі

оцінки 73 учасники (минулого року – 91) (71 випускник закладів загальної середньої та 2 студенти закладу фахової передвищої освіти). Із одного предмета 200 балів одержали 67 учасників, із двох – 5, із трьох – 1. Усього ж результатів – 80, із яких найбільше – з англійської мови – 35 та математики – 21, дещо менше з історії України – 11, української мови – 8, біології – 3, української літератури – 2. Жоден із випускників закладів професійної (професійно-технічної) та минулих років не отримали 200 балів з жодного навчального предмета.

Найвищу результативність продемонстрували випускники закладів загальної середньої освіти

Таким чином, статистична та аналітична інформація Українського центру оцінювання якості освіти, показники результатів НМТ-2024 учасників Сумської області є вагомим матеріалом для освітян, а також управлінців у галузі освіти, аналіз якого може сприяти об'єктивному баченню ситуації у загальній середній освіті територіальних громад Сумської області в умовах

війни, так як проведене третій рік поспіль тестування в комп'ютерному форматі показало, що впровадження такої форми вступного випробування надало змогу у складних обставинах сьогодення максимально забезпечити рівні умови доступу до вищої освіти всім вступникам.

Список використаних джерел:

1. Деперсоніфікована база даних результатів НМТ. OpenData. Статистичні дані НМТ (URL: <https://zno.testportal.com.ua/opendata>).
2. Офіційний звіт про результати НМТ у 2024 році. Том I (URL: https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2024/10/Zvit_NMT_2024_Tom_I_gotovuj_onovlenyj.pdf).
3. Наказ Міністерства освіти і науки України від 21.12.2023 № 1547 «Про затвердження Порядку проведення національного мультипредметного тесту» (URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0015-24#Text>).

ГЕОГРАФІЯ ЯК ПРЕДМЕТ НМТ: ПЕРШИЙ ДОСВІД

О. Борисенко

Національний мультипредметний тест (далі – НМТ) уже три роки поспіль проводиться в нашій країні та став за цей час стандартизованою процедурою оцінювання якості освіти випускників при їхньому вступі до закладів вищої освіти.

Географія, у якості предмета за вибором, складалася цього року вперше. Загалом, як свідчать офіційні звіти Українського центру оцінювання якості освіти, цей предмет у 2024 році складали більше 57 тисяч учасників; він став другим за популярністю предметом серед абітурієнтів. Зокрема, у Сумській області субтест з географії складали близько 42% різних категорій вступників.

Для складання географії абітурієнтам була запропонована сертифікаційна робота, яка складалася з шести змістових блоків «фізична географія України», «населення України і світу», «Україна і світове господарство». Запропоновані завдання з географії перевіряли такі складники географічної підготовки, як знання географічних понять і термінів, картографічну компетентність, просторові закономірності природних та суспільних процесів і явищ, чинників розміщення населення і господарства, уміння систематизувати географічну інформацію, аналізувати й оцінювати сучасні тенденції розвитку й просторової організації господарства України та окремих країн світу, предметні компетентності з географії, ключові компетентності тощо.

Субтест з географії містив три види завдань: з

вибором однієї правильної відповіді, відкритої форми з короткою відповіддю, з вибором трьох правильних відповідей із семи запропонованих. За виконання всіх завдань сертифікаційної роботи учасник НМТ мав змогу отримати 46 балів.

Важливим критерієм якості складання НМТ є показник середнього балу за виконання сертифікаційної роботи з навчального предмету. У 2024 році середній бал, отриманий абітурієнтами з географії, становив 143,1 бали.

Пороговим балом з географії цього року був показник 7 тестових балів. За цим критерієм географію можна вважати одним із найбільш успішно складених предметів НМТ-2024, адже не подолали пороговий бал лише 0,2% від загальної кількості учасників.

Своєрідним показником якості отриманої географічної освіти є кількість учнів, які успішно склали тестування та отримали понад 160 рейтингових балів з предмету. Це найбільш конкурентоспроможна група абітурієнтів, які претендують на місця державного замовлення для навчання в закладах вищої освіти. Цьогоріч кількість таких осіб була низькою та не перевищила 5% від загальної кількості осіб, які обрали географію.

Аналіз отриманих результатів свідчить про те, що найбільша кількість учасників (63,7%) отримали від 140 до 160 рейтингових балів, при цьому низьким є як відсоток осіб, які отримали за виконання тесту понад 160 балів, так і тих, хто не склав тестування з географії (рис.1).

Розподіл результатів учасників НМТ з географії, %

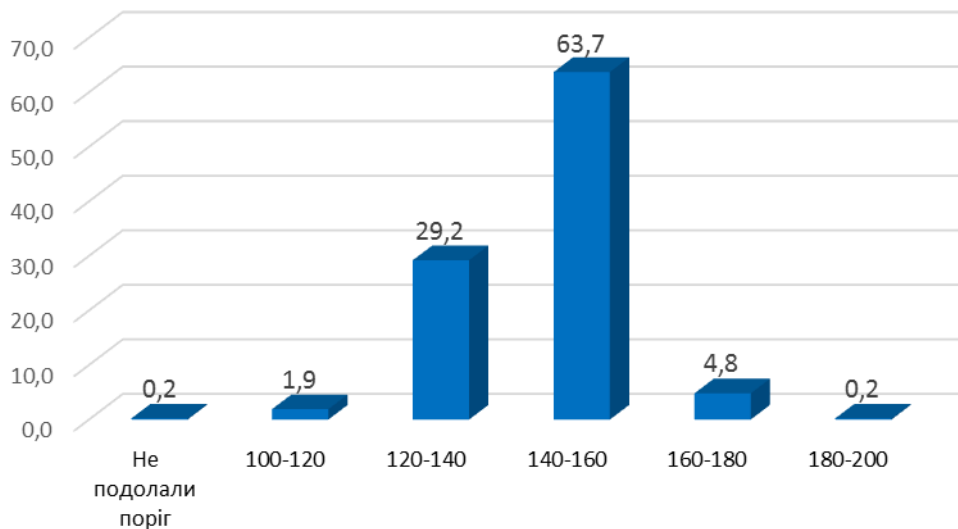

Рисунок 1. Всеукраїнський розподіл результатів НМТ з географії за всіма категоріями учасників

Слід зауважити, що подібний розподіл результатів спостерігається в усіх областях України. Так, в Сумській області серед 1853 учасників найбільший відсоток осіб, які склали субтест з географії, відповідає 140-160 балам та становить 64,0%; 160 балів і вище отримали 5,8% учасників, незначна кількість абітурієнтів (1,7%) одержали результат, нижчий за 120 балів. Не склали тест з географії лише 5 учасників, з яких 3 – випускники минулих років, 2 – випускники

поточного року.

У Сумській області, з поміж різних категорій учасників, найвищими стали результати випускників закладів загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО), оскільки 8,6% з них отримали понад 160 балів, а показник оцінок від 100 до 120 балів становить 1,8%. Не склали субтест з географії 0,1% (рис.2).

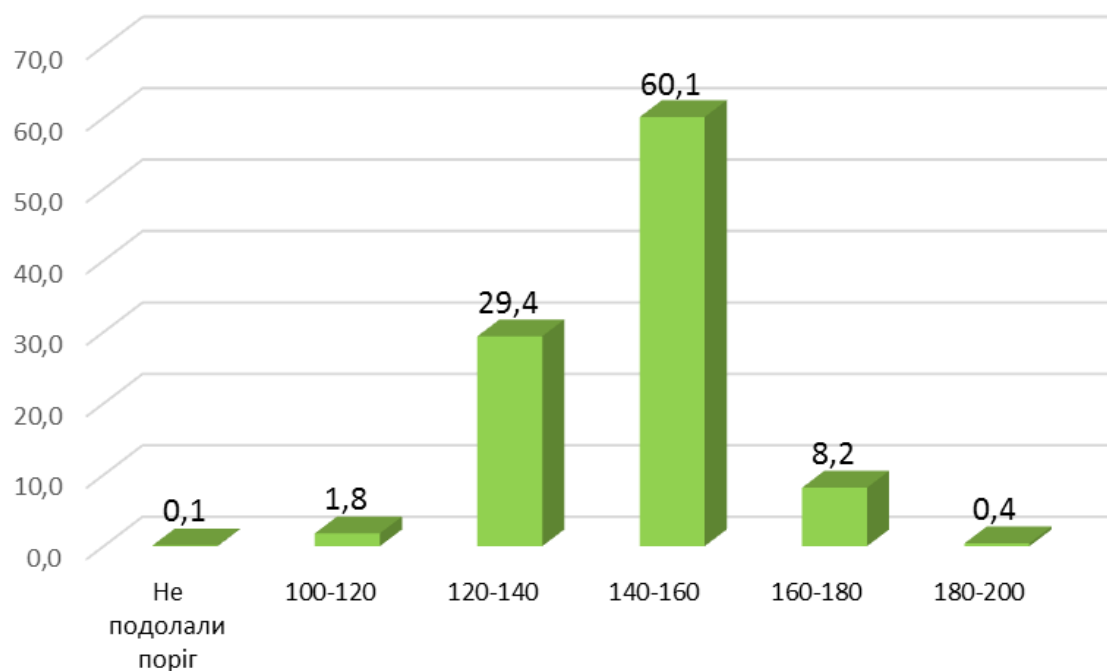

Рисунок 2. Загальний розподіл результатів субтесту з географії випускників ЗЗСО Сумської області

Загалом, у НМТ з географії взяли участь 729 випускників ЗЗСО Сумської області (578 учнів закладів освіти міських, 73 – селищних, 78 – сільських територіальних громад).

Найбільшою групою учасників (79,3 %) стали випускники ЗЗСО міських територіальних громад.

Розподіл їх результатів є досить подібним до загального по Україні та по Сумській області. Більшість із них (89,5%) отримали від 120 до 160 рейтингових балів, успішно подолавши поріг «склав/ не склав» (таблиця 1).

Таблиця 1. Регіональний розподіл результатів випускників ЗЗСО Сумської області за типом територіальної громади

Тип громади	Кількість учасників, %					Кількість балів	
	Не склали	100-120 балів	120-140 балів	140-160 балів	160 балів і вище	Найвищий результат	Середній бал
Міські	0,2	1,7	27,7	60,9	9,54	185	143,2
Селищні	–	1,4	41,1	53,4	4,1	162	142,1
Сільські	–	3,8	34,6	55,2	6,4	175	142,7

Лише невелика кількість учасників (8,6%), за підсумками тестування, отримали понад 160 балів. Найбільше таких учнів навчались у ЗЗСО Ворожбянської, Кролевецької, Путивльської громад. При цьому понад 180 балів отримали учні Кролевецької (5,0%), Роменської (1,8%) та Сумської (0,5%) територіальних громад. Найвищий результат (185 балів) здобув випускник Кролевецької гімназії № 2 імені М.О. Лукаша Кролевецької міської ради. Два випускники Роменської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 7 Роменської міської ради та один учень комунальної установи Сумська загальноосвітня школа I-III ступенів № 27, м. Суми, Сумської області склали тест з географії на 182 бали.

Середній бал за виконання сертифікаційної роботи з географії для випускників міських закладів освіти Сумської області становить 143,2 бали. Найвищі результати за цим критерієм отримали учні Ворожбянської (151,7), Кролевецької (149,7), Білопільської (148,8) та Роменської (148,3) громад. Найменший середній бал (136,8) за виконання субтесту з географії отримали випускники закладів освіти Тростянецької міської громади.

У 2024 році НМТ з географії склали випускники закладів освіти 14 селищних територіальних громад. Як і у міських громадах, значна кількість учнів (41,1%) отримали за виконання тесту від 120 до 140 балів; 53,4% – від 140 до 160 балів. Один учень із 73-х отримав за субтест з географії менше 120 рейтингових балів (таблиця 1).

Лише 3 випускники ЗЗСО Дубовязівської та Липоводолинської селищних територіальних громад здобули за тест з географії понад 160 балів. Найвищим став результат учня Дубов'язівського ліцею Дубов'язівської селищної ради Конотопського району, який отримав за виконання сертифікаційної роботи 162 бали.

Середній бал за виконання субтесту з географії для випускників ЗЗСО селищних громад становить 142,1. Вищими за цей показник є результати учнів закладів освіти Великописарівської (152,0), Чупахівської (147,0), Миколаївської (146,5), Дубов'язівської (145,4), Зноб-Новгородської (144,5) та Хотінської (144,3) громад. Найнижчий середній бал (135,5) здобули учні ЗЗСО Ямпільської селищної ради.

Цього року НМТ з географії склали учні закладів освіти 15 сільських громад. У порівнянні з селищними громадами, кількість осіб, які за підсумками тестування отримали від 140 до 160 балів, є вищою і становить 55,2%. Більшим (6,4%) є й відсоток випускників, які отримали від 160 до 180 рейтингових балів (таблиця 1). Це випускники ЗЗСО Хмельівської (50,0%), Нижньосиригатської (33,3%), Садівської (25,0%), Попівської (10,0%) сільських рад.

Найкращий результат з географії продемонстрували випускники Хустянського ліцею – закладу загальної середньої освіти I-III ступенів Хмельівської сільської ради Роменського району, де 67,7 % учнів склали тестування з географії на 160 балів і вище. Випускник цього закладу освіти отримав найвищий серед сільських ЗЗСО результат – 175 балів.

За критерієм середнього балу найвищий результат здобули випускники ЗЗСО Хмельівської (157,3) і Садівської (155,0) громад. Випускники 6 громад отримали результати за цим критерієм нижче, ніж середній показник по сільським громадам (142,7).

Отже, за підсумками першого року проведення НМТ з географії, можна зробити певні висновки. Вони полягають в тому, що результати, отримані учасниками тестування, стали не настільки прогнозованими, як здавалося на перший погляд, та відрізняються від тих здобутків, які мали випускники за часів проведення зовнішнього незалежного оцінювання.

Географія, як предмет тестування, швидше за все, обиралася не найбільш підготовленими та вмотивованими учнями за принципом визначення «найлегшого предмету». Загальний розподіл результатів НМТ свідчить про засвоєння випускниками різних років шкільної програми з

географії переважно на середньому рівні. Набутих випускниками компетентностей цілком вистачає для подолання порогового балу з географії, але вкрай замало для отримання конкурентного результату з цього предмету.

КІБЕРБЕЗПЕКА УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ МОНІТОРИНГОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ)

О. Черних

На сьогоднішній день учителі, учні, їхні батьки активно використовують в освітньому процесі мережу інтернет як потужне джерело інформаційних ресурсів. Ураховуючи високу динамічність розповсюдження інформації у мережі інтернет, слід постійно контролювати такі загрози, як дезінформація, маніпуляція, фейкові новини, вірусні атаки, шахрайство, пропаганда терористичної та екстремістської діяльності, що особливо гостро стали відчуватися під час дії воєнного стану в Україні.

З початком війни, Україна стала ціллю чисельних кібератак, що охопили як державні установи, організації, заклади освіти, так і пересічних громадян. Наразі, створення безпечного освітнього середовища, збереження персональних даних учасників освітнього процесу, формування інформаційно-цифрової компетентності, дотримання правил захищеного користування інтернет-ресурсами в кіберпросторі, – є важливими показниками якості освіти.

Під кіберпростором слід розуміти середовище (віртуальний простір), що надає можливості для здійснення комунікацій та реалізації суспільних відносин, утворене в результаті функціонування сумісних (з'єднаних) комунікаційних систем та забезпечення електронних комунікацій із використанням мережі інтернет або інших глобальних мереж передачі даних.

У Законі України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» визначено термін «кібербезпека», як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави, під час використання кіберпростору, за якої забезпечуються сталий розвиток інформаційного суспільства та цифрового комунікативного середовища, своєчасне виявлення, запобігання й нейтралізація реальних і потенційних загроз національній безпеці України у

кіберпросторі.

Оскільки об'єм інформаційних даних збільшується й усе більше користувачів працюють і спілкуються у мережі інтернет, кіберзлочинці розробляють складні методи та прийоми для отримання доступу до ресурсів, викрадення даних, зриву роботи освітніх закладів або вимагання коштів. Щороку кількість кібератак збільшується, а зловмисники розробляють нові методи для уникнення виявлення їхньої злочинної діяльності. Тому, дослідження такого питання, як кібербезпека учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану, набуває особливо важливого значення.

Метою дослідження було вивчення особливостей використання мережі інтернет учасниками освітнього процесу, оволодіння навиками і знаннями, дотичними до сфери кібербезпеки; отримання інформації про рівень цифрової грамотності та кібербезпеки серед учасників освітнього процесу задля уникнення потенційних загроз.

Дослідження проводилось методом анкетування учителів, учнів закладів освіти, які навчаються в 5-6-х та 10-11-х класах, їхніх батьків.

Моніторинг було проведено у 14-х закладах загальної середньої освіти Сумської області. У дослідженні взяли участь 1234 респондентів, із них: 229 учителів, 343 учнів 5-6-х класів, 196 учнів 10-11-х класів та 466 батьків.

За період дії воєнного стану в Україні, кількість часу, що вчителі працюють онлайн, суттєво збільшилась, – так вважають 80 % опитаних учителів. На думку 14 % респондентів, ця константа залишилась без змін, у порівнянні з довоєнним періодом; 6 % учителів зазначили, що кількість часу для роботи онлайн зменшилась.

Учителі оцінюють свій рівень знань та навиків у галузі кібербезпеки як достатній (59 %); 13 % – як високий, 27 % – середній. Лише 1 % респондентів вважає, що має низький рівень знань у галузі кібербезпеки (рис. 1).

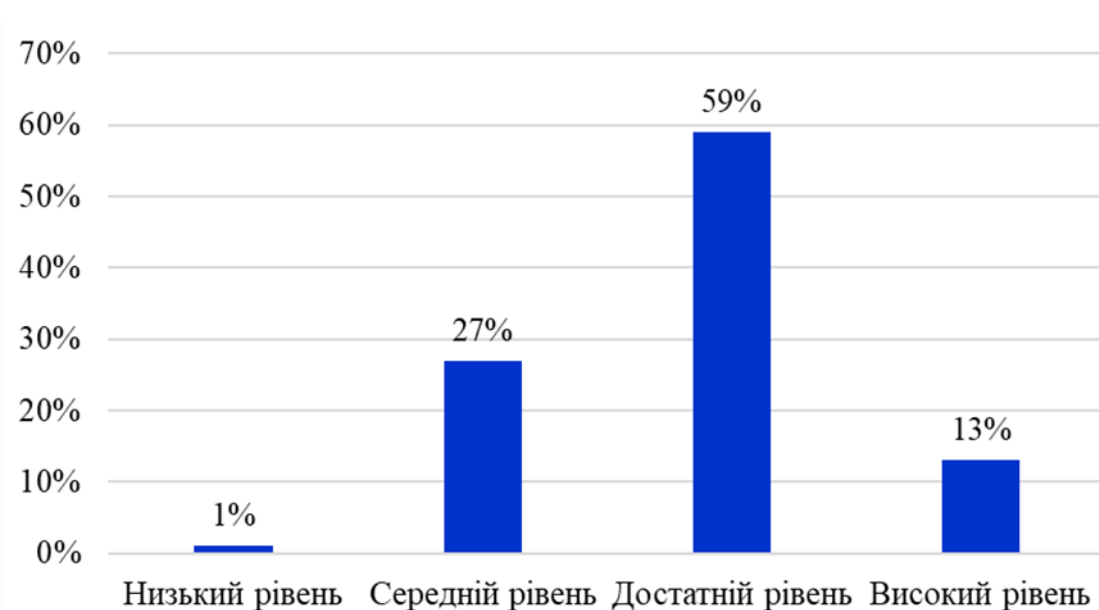

Рисунок 1. Рівень знань і навиків респондентів у галузі кібербезпеки (відповіді вчителів, у %)

Учителі (11 %) стикалися із загрозами у галузі кібербезпеки і це, у результаті, завдало фінансової або іншої шкоди; 63 % опитаним траплялися загрози в кіберпросторі, але це не завдало їм жодної шкоди; не стикалися із загрозами у галузі кібербезпеки 26 % респондентів.

Основними джерелами отримання інформації щодо питань безпеки використання мережі інтернет для вчителів є інтернет-ресурси (80 %), засоби масової інформації (телебачення, радіо, газети, журнали) (60 %), соціальні мережі (60 %), колеги (52 %), члени сім'ї, друзі, знайомі (28 %) (рис. 2).

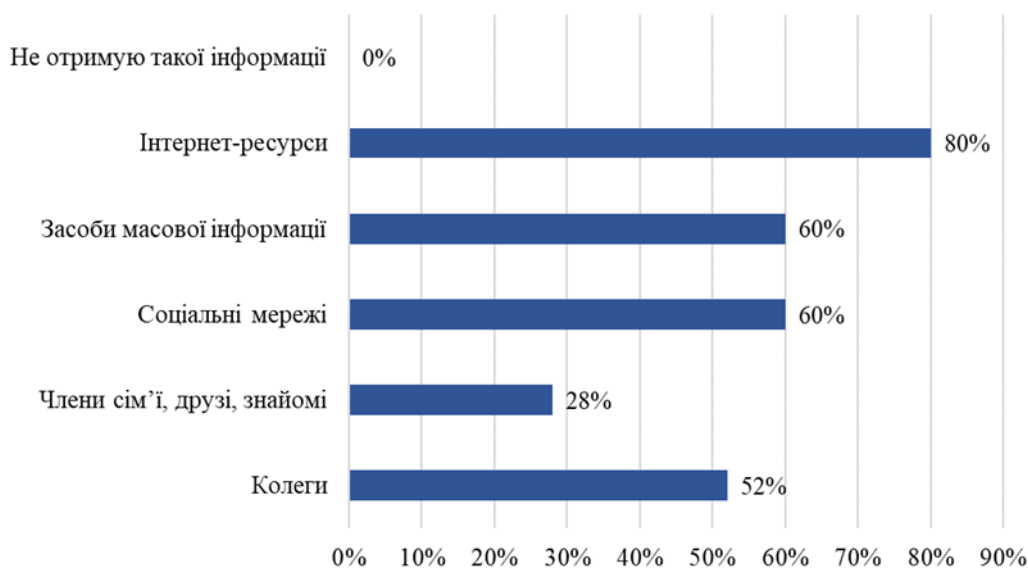

Рисунок 2. Джерела отримання інформації щодо питань безпеки використання мережі інтернет (відповіді вчителів, у %)

Кіберзагрози існують скрізь, де застосовуються інформаційні технології, тож кожен учасник освітнього процесу може у своїй діяльності зіткнутися зі спамом, вірусами, зломом комп'ютера, хакерством, шахрайством та з багатьма іншими проблемами, на які потрібно не тільки оперативно реагувати, а й вміти запобігати їх появі. Тому, систематичне нагадування в

контексті уроку про різні аспекти організації інформаційної безпеки має бути одним із пріоритетних завдань учителя. У сучасних закладах освіти інформаційно-комунікаційні технології використовуються у процесі вивчення всіх навчальних предметів.

За результатами моніторингового дослідження було з'ясовано, що, у період дії воєнного стану, учителі часто стикаються з такими загрозами у галузі кібербезпеки, як спам (41 %), віруси (33 %), шахрайство (20 %), кібербулінг (19 %), фінансові крадіжки (18 %), хакерство

(14 %), «групи смерті» (12 %); учні 10-11-х класів систематично стикаються у кіберпросторі зі спамом (43 %), вірусами (43 %), шахрайством (24 %), їхні батьки – із вірусами (22 %) та спамом (19 %) (таблиця 1)

Перелік загроз у сфері кібербезпеки	Ніколи			Інколи			Часто		
	учи телі	учні 10-11-х класів	ба-тьк и	учи-телі	учні 10-11-х класів	ба-тьк и	учи тел і	учні 10-11-х класів	бать-ки
Хакерство	61 %	59 %	83 %	25 %	29 %	8 %	14 %	12 %	9 %
Шахрайство	30 %	54 %	74 %	50 %	22 %	12 %	20 %	24 %	14 %
Спам	27 %	16 %	47 %	32 %	41 %	34 %	41 %	43 %	19 %
Віруси	27 %	26 %	45 %	40 %	31 %	33 %	33 %	43 %	22 %
Фінансові крадіжки	60 %	82 %	87 %	22 %	16 %	8 %	18 %	2 %	5 %
«Групи смерті»	74 %	88 %	89 %	14 %	11 %	9 %	12 %	1 %	2 %
Крадіжка особистих даних	63 %	67 %	89 %	24 %	28 %	9 %	13 %	5 %	2 %
Крадіжка пароля	68 %	69 %	85 %	18 %	24 %	14 %	14 %	7 %	1 %
Жорстоке поводження з дітьми	69 %	84 %	88 %	16 %	11 %	11 %	15 %	5 %	1 %
Кібербулінг	61 %	72 %	88 %	20 %	19 %	11 %	19 %	9 %	1 %

Таблиця 1. Загрози в галузі кібербезпеки

Мережа інтернет стала вагомою складовою життя сучасних учнів, формує їхні уподобання, стиль мислення. Можливості швидкого доступу до інформації через активне використання, для виходу в мережу інтернет, смартфонів і планшетів учнями, які ще не мають навиків критичного до неї ставлення, часто формує у них викривлену картину світу й відчуття всюдозволеності, перетворює на жертви шахрайства та маніпуляцій у кіберпросторі.

Із початком дії воєнного стану в Україні, значно

зросла кількість закладів освіти, які навчають учнів за дистанційною формою. А, відтак, маючи необмежений доступ до мережі інтернет, учні неконтрольовано споживають небезпечний інтернет-контент.

Так, користуються протягом дня мережею інтернет більше 6 годин – 28 % учнів 5-6-х класів, 48 % – учнів 10-11-х класів та 31 % – батьків; користуються мережею інтернет менше години – 5% учнів 5-6-х класів, 1% – учнів 10-11-х класів, 4 % – батьків (рис. 3).

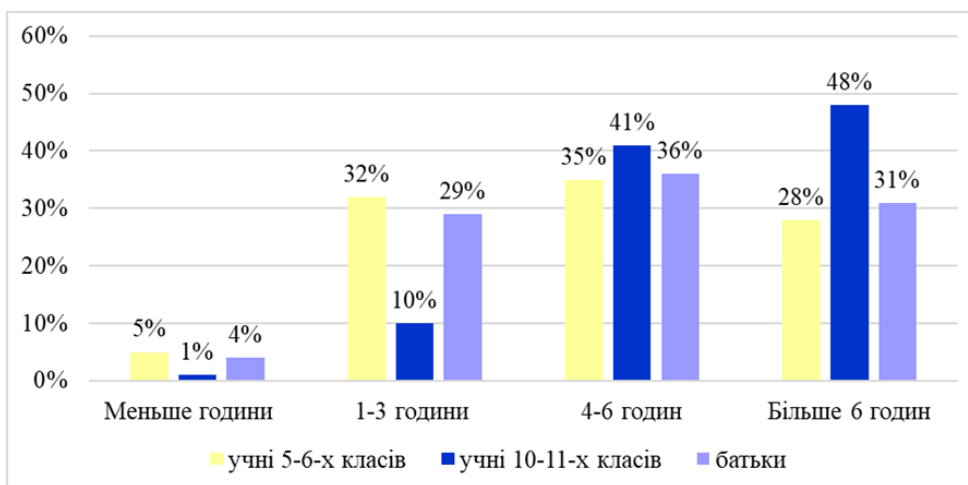

Рисунок 3. Користування мережею інтернет протягом дня (кількість відповідей, у %)

Проста заборона використання гаджетів може призвести до втрати довіри дитини до дорослого та приховування нею своїх захоплень, тому батькам варто формувати у дітей культуру використання мережі інтернет у повсякденному житті.

Так, для безпечного користування мережею інтернет, батьки (27 %) встановлюють фільтри та програми, що блокують небажаний контент; 38 % опитаних встановлюють години перебування в мережі інтернет; 35 % – обговорюють та критично оцінюють разом із дітьми зміст сайтів, деякі пости у соціальних мережах; 49 % – спостерігають за тим, що переглядає їхня дитина.

Перебуваючи в мережі інтернет, учні 5-6-х класів (60%) більшість свого часу витрачають на перегляд відео на ютубі та на гру в онлайн-ігри (55 %). Учні 10-11-х класів (79 %) надають перевагу спілкуванню у соціальних мережах; 75 % – пошуку інформації для навчання. Батьки (73 %), переважно, спілкуються у соціальних мережах, 64 % опитаних – переглядають фільми та серіали.

У ході моніторингового дослідження було з'ясовано, що, за період дії воєнного стану в Україні, кількість часу, що учні 10-11-х класів проводять онлайн, збільшилась, – так вважає 63 % опитаних. На думку

37% – залишилась без змін; жодним із опитаних учнів не було зазначено, що кількість часу, проведеного онлайн, зменшилась, у порівнянні з довоєнним періодом. Разом із цим, 79 % учнів 10-11-х класів вважає, що кількість кіберзагроз зросла; залишилась без змін – для 5%; важко відповісти було на це запитання 16% респондентів.

Свою поведінку, у цілому, оцінили як безпечну в мережі інтернет 55 % опитаних учнів 10-11-х класів, проте, 25 % респондентів хочуть отримати більше знань для безпечного поводження; 10 % опитаних не знають про такі правила; для 10 % учнів у мережі інтернет не існує жодних небезпек.

Якщо виникає небезпека у мережі інтернет, то звертаються за допомогою до батьків 67 % учнів 10-11-х класів та 75% учнів 5-6-х класів; знайомих (46% і 23%, відповідно); поліції (45 % і 32 %, відповідно); учителів (25% і 15%, відповідно).

Без можливості доступу до мережі інтернет почувається нормально більше половини (60%) учнів 5-6-х класів та 45 % учнів 10-11-х класів, з цим погоджуються 49 % батьків; у 21 % учнів 5-6-х класів та 30% учнів 10-11-х класів це викликає пригнічене самопочуття (рис. 8).

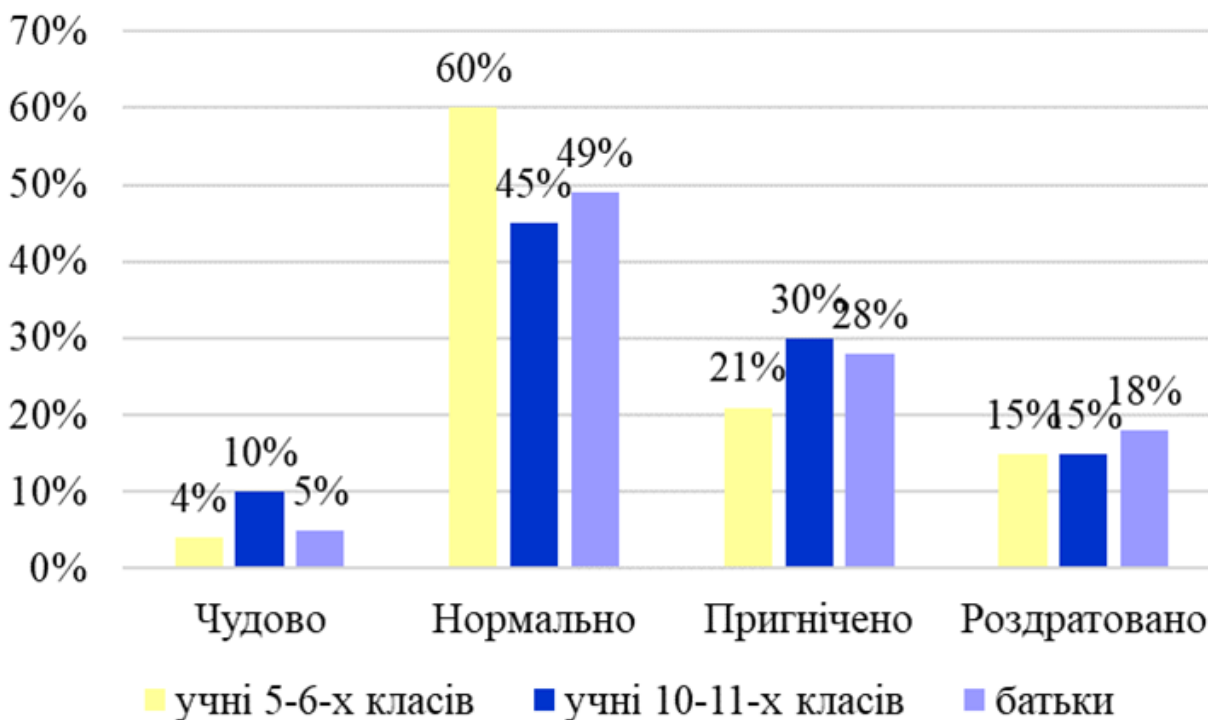

Рисунок 8. Самопочуття учнів без можливості доступу до мережі інтернет (кількість відповідей, у %)

Поінформованість учасників освітнього процесу в галузі кібербезпеки досить висока. Пильність і систематичне дотримання правил безпечної поведінки в мережі інтернет вчителів, учнів, їхніх батьків є потужним засобом для виявлення та пом'якшення

кіберзагроз, що виникають. Але, зважаючи на те, що в Україні діє воєнний стан, кіберзагрози набувають нових форм, тому усім, долученим до освітнього процесу, необхідно постійно оновлювати та систематизувати знання у галузі кібербезпеки.

НМТ З ПРЕДМЕТУ УКРАЇНЬСЬКА ЛІТЕРАТУРА: ОСОБЛИВОСТІ ТЕСТУ 2024 РОКУ

О. Жила, Н. Завалій

Третій рік поспіль Український центр оцінювання якості освіти замість традиційного зовнішнього незалежного оцінювання реалізує комп'ютерний національний мультипредметний тест (далі – НМТ), який є формою вступного випробування, що проводиться з метою забезпечення права осіб на рівний доступ до фахової передвищої, вищої освіти в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду). Попри виклики воєнного часу (масовані обстріли, часті й тривалі повітряні тривоги, відключення електроенергії тощо), у 2024 р. не тільки вдалося зберегти всі напрацювання попередніх двох років, а й показати позитивну динаміку в організації та проведенні НМТ, зокрема збільшити перелік навчальних предметів, з яких можна було пройти тестування, зокрема, було додано

тест з української літератури.

НМТ-2024 проходило за схемою 3+1: 3 обов'язкові

предмети — українська мова, математика, історія + 1 предмет на вибір учасника. Українську літературу в якості четвертого предмета обрали 14,98 % вступників; за частотою вибору це четверте місце у рейтингу після англійської мови, біології та географії.

Завдання для сертифікаційної роботи з української літератури національного мультипредметного тесту було розроблено відповідно до Програми зовнішнього незалежного оцінювання з української мови і літератури для осіб, які бажають здобувати вищу освіту на основі повної загальної середньої освіти, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 26 червня 2018 року № 696. Для забезпечення тестування з української літератури було укладено 8 унікальних тестових добірок. На виконання завдань сертифікаційної роботи з української літератури було відведено орієнтовно 60 хвилин. Кількісний розподіл завдань сертифікаційної роботи за розділами програми наведено в таблиці 1.

№ з/п	Розділи програми	Кількість завдань	
		до вивчених творів	до незнайомих творів (віршованого та прозового)
1	Усна народна творчість	1	10 (5+5)
2	Давня українська література	1	
3	Література кінця XVIII – початку XX століть	7	
4	Література XX століття	9	
5	Сучасний літературний процес	1	
6	Творчість українських письменників емігрантів	1	
		20	10
Усього		30	

Завдання сертифікаційної роботи охоплювали всі розділи Програми зовнішнього незалежного оцінювання з української мови і літератури. Сертифікаційна робота містила завдання закритої форми (з вибором однієї правильної відповіді та на встановлення відповідності («логічні пари»)). Завдання з вибором однієї правильної відповіді використано для перевірки сформованості навички читання художніх текстів, основних літературознавчих понять, уміння аналізувати художні твори як опрацьовані в школі, так і незнайомі; знання хронології літературного процесу, розуміння впливу політичного процесу в країні на розвиток літератури тощо. На особливу увагу заслуговують два кластерні завдання за незнайомими

текстами, які й виявляють в абітурієнта уміння читати й аналізувати текст, розуміти його головну думку, зв'язок із творами інших авторів подібної тематики, стилістики, ідейного спрямування тощо. Завдання на встановлення відповідності скеровано на перевірку вміння систематизувати інформацію на основі запропонованого контексту, а саме: встановлювати відповідність між назвою художнього засобу та його прикладом у тексті; назвою твору і його художнім образом; прізвищем автора і подією з його твору; історичною постаттю та художнім твором, де про неї йдеться; прізвищем автора та висловленням про нього тощо. За виконання кожного такого завдання можна було отримати від 0 до 4 балів.

Кількісний розподіл завдань сертифікаційної роботи за формами наведено в таблиці 2.

Таблиця 2.

Форми завдань	Розділи програми						Незнайомі віршовані та прозові твори	Разом
	Усна народна творчість	Давня українська література	Література кінця XVIII – початку XX століть	Література XX століття	Сучасний літературний процес	Творчість українських письменників - емігрантів		
З вибором однієї правильної відповіді	1	1	5	6	1	1	10	25
На встановлення відповідності	–	–	2	3	–	–	–	5
Разом	1	1	7	9	1	1	10	30

Сертифікаційна робота з української літератури за її здатністю та є дуже хорошим інструментом вимірювання. Деякі статистичні характеристики субтесту з психометричними характеристиками належить до категорії складного тесту, з дуже хорошою розподільною української літератури наведено в таблиці 3.

Таблиця 3

Назва характеристики	Інтервали значень	Кількісне значення показника сертифікаційної роботи з української літератури
Складність тесту	<p>> 80 % (тест дуже легкий)</p> <p>60 – 79 % (тест легкий)</p> <p>40 – 59 % (тест оптимальний)</p> <p>21 – 39 % (тест складний)</p> <p>≤ 20% (тест дуже складний)</p>	34,57
Розподільна здатність тесту	<p>41 – 100 % (тест з дуже хорошою розподільною здатністю)</p> <p>31 – 40 % (тест з хорошою розподільною здатністю)</p> <p>21 – 30 % (тест з середньою розподільною здатністю)</p> <p>≤ 20 % (тест з низькою розподільною здатністю)</p>	41,61
Надійність тесту	<p>0,90 – 0,99 (тест є відмінним інструментом вимірювання)</p> <p>0,85 – 0,89 (тест є дуже хорошим інструментом вимірювання)</p> <p>0,80 – 0,84 (тест є хорошим інструментом вимірювання)</p> <p>0,75 – 0,79 (тест є задовільним інструментом вимірювання)</p> <p>< 0,75 (тест є малозадовільним інструментом вимірювання)</p>	0,85
Стандартна похибка вимірювання	<p>Задовільною є якість тесту, у якого величина статистичного показника, що відображає ступінь точності вимірювання становить <1 /2 від стандартного відхилення (з української літератури він дорівнює 8,84).</p>	3,40

Психометричний аналіз результатів виконання завдань НМТ 2024 року з української літератури показав, що поміж 30 питань виявилися складними 18 (60 %), оптимальними – 7 (23 %), легкими – 5 (17 %). Якщо до 2021 року традиційно складними були завдання з теорії літератури, то результати субтесту з української літератури 2024 року чітко засвідчують незнання текстів, тобто вступники не читають програмові твори. З-поміж 22 завдань, що виявилися складними, більшість перевіряє саме знання літературних творів. Зазначимо, що на уроках літератури навчають опрацьовувати тексти, у такий спосіб школа здійснює підготовку учнів до самостійного аналізу незнайомої інформації. Як видно з психометрії, цього вміння у випускників не сформовано належним чином, адже з-поміж 30 завдань тесту було два блоки кластерних завдання: одне – за віршованим твором, друге – за прозовим. Абітурієнти мали прочитати твір і виконати 5 завдань до кожного. Успішність виконання цих завдань невідома: 29,7%, 24,2%, 44,9%, 29,1%, 34% (за віршованим текстом) і 44,9%, 49,5%, 35,8%, 34,9%, 35,2% (за прозовим твором). Зазначимо, що найуспішніше виконано ті завдання, які потребують відтворення інформації. Проте, згідно з програмою ЗНО, завдання тесту перевіряли уміння порівнювати, аналізувати, застосовувати набуті знання в нових умовах тощо. Зокрема, віршованим твором була

«Крутянська пісня». У завданні треба було вибрати твір такого ж літературного жанру. Майже третина (29,7 %) тестованих надали правильну відповідь – «Два кольори» (пісня). Завдання на встановлення відповідності передбачали поєднання назви твору з ключовими образами з нього чи ключовими словами, твору з його уривком, назви творів, що належать до одного жанру, ім'я письменника з висловлюванням про нього. Правильно поєднали всі чотири пари відповідно 12,9 %, 15 %, 12,1 %, 10,2 %, 9,8 % учасників тестування. Натомість не утворили жодної правильної пари відповідно 29,4 %, 18,6 %, 36,5 %, 26,9 %, 35,8 % тестованих.

Максимальна кількість балів, що можна було отримати за умови правильного виконання всіх завдань сертифікаційної роботи з української літератури, – 45. Для подолання порогу, щоб субтест вважався успішно складеним, необхідно було набрати 7 балів. Відсоток учасників, які не подолали поріг, «склав / не склав» становить 2,7 %.

На рисунках 1,2 показано розподіл учасників тестування з української літератури за кількістю набраних тестових балів (пунктирною лінією позначено поріг «склав / не склав» (7 балів) та отриманих рейтингових оцінок за шкалою 100–200 балів.

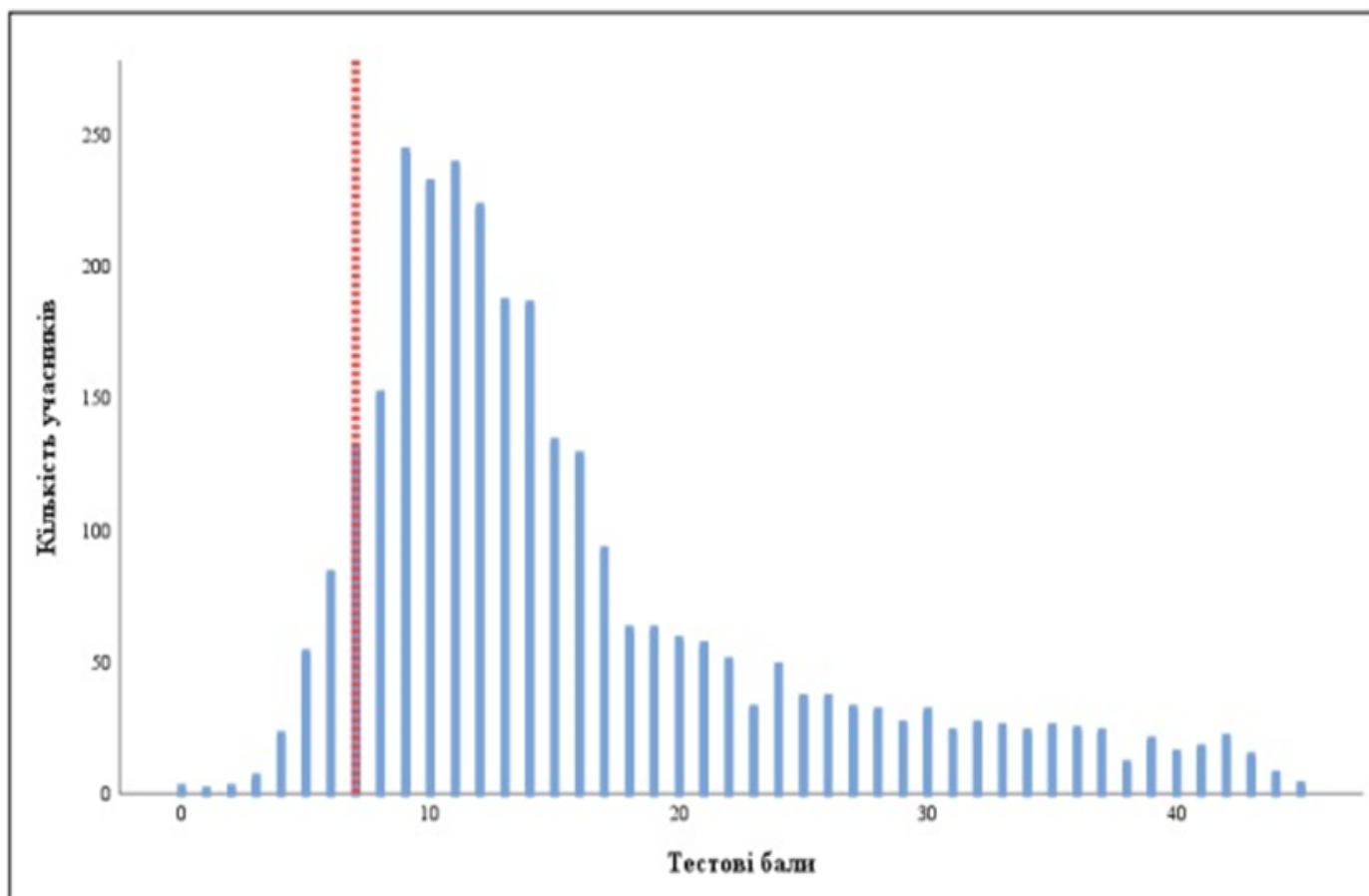

Рисунок 1. Розподіл учасників тестування з української літератури за кількістю набраних тестових балів.

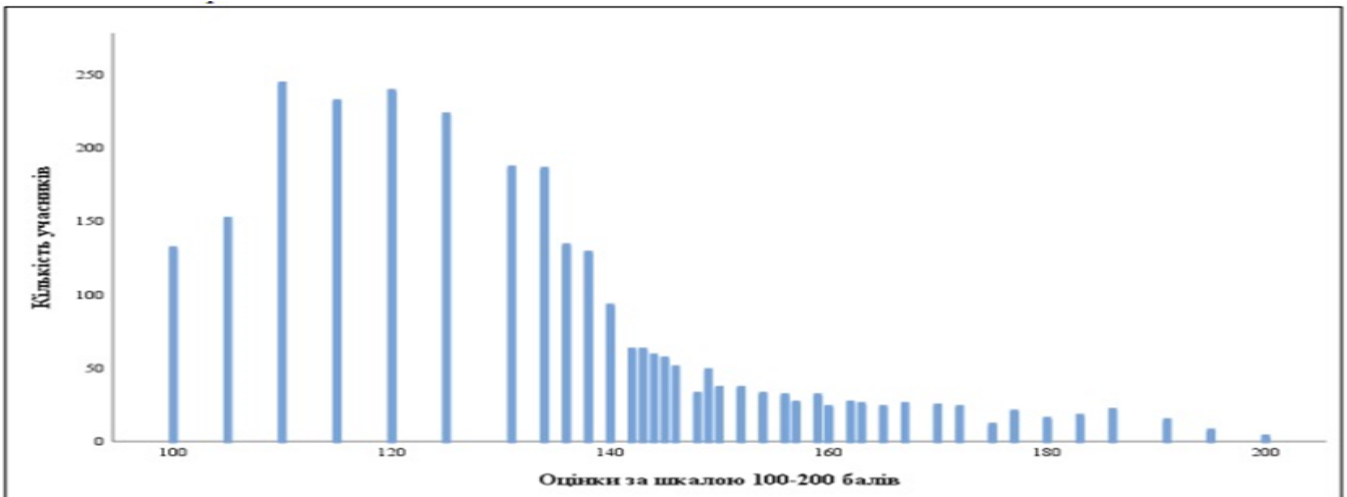

Рисунок 2. Розподіл учасників тестування з української літератури за кількістю отриманих рейтингових оцінок за шкалою 100–200 балів

Порівнюючи результати складання субтесту з української літератури в розрізі категорій учасників НМТ за роком завершення здобуття повної загальної середньої освіти, варто зауважити, що краще із завданнями сертифікаційної роботи впоралися

випускники поточного року. Відсоток учасників, які отримали за виконання завдань оцінки вище 160 балів, є більшим, а кількість абітурієнтів, які не впоралися із тестуванням та набрали менше 120 балів, є значно меншою (рис 3).

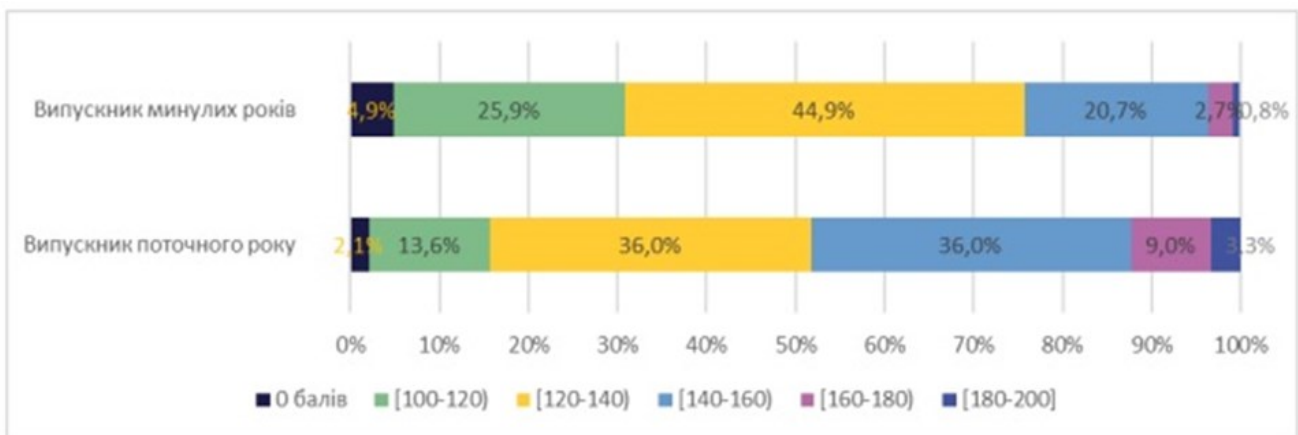

Рисунок 3. Розподіл результатів учасників відповідно до року отримання повної загальної середньої освіти

Середній бал випускників поточного року становить 148,3, випускників минулих років – 141,3, що також указує на те, що тест виявився складнішим для учасників, які здобули повну загальну середню освіту у попередні роки.

Середній бал з української літератури у розрізі навчальних предметів національного мультипредметного тесту становить 136,6, що є вищим лише за середні бали з фізики та математики.

За типом закладу освіти випускники закладів спеціалізованої освіти мають вищий середній результат, порівняно з випускниками інших типів закладів. Натомість, випускники закладів професійної (професійно-технічної) освіти продемонстрували найгірші середні результати.

Підсумовуючи вище сказане, можна дійти висновку, що завдання сертифікаційної роботи з

української літератури було скеровано на визначення рівня сформованості основних складників предметної компетентності. Аналіз виконання завдань з української літератури засвідчив, що значна частина абітурієнтів не читає текстів програмових літературних творів, не завжди може їх проаналізувати належним чином, не завжди успішно може застосувати свої знання при аналізі незнайомих текстів. Статистика виконання завдань з української літератури дає змогу констатувати, що учасники тестування продемонстрували переважно середній і достатній рівні володіння матеріалом, визначеним Програмою зовнішнього незалежного оцінювання. Тест з української літератури для щорічних учасників тестування виявився складним, але з дуже хорошою розподільною здатністю.

НАЦІОНАЛЬНИЙ МУЛЬТИПРЕДМЕТНИЙ ТЕСТ 2024: РЕЗУЛЬТАТИ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Г. Браткова

Вивчення історії власного народу є важливим аспектом розвитку кожної людини, оскільки воно дає нам змогу усвідомити свою ідентичність, надає уроки з минулого, допомагає розуміти сучасні події, зберігати культурну спадщину.

У 2024 році всі учасники, які склали національний мультипредметний тест, мусили пройти обов'язкове тестування не лише з української мови й математики, а й з історії України.

За офіційними даними Українського центру оцінювання якості освіти, у тестуванні з історії України в Сумській області брали участь 7 978 учасників, з яких: випускників закладів загальної середньої освіти – 4 382 особи (54,9 %), учнів (слухачів) закладів професійної (професійно-технічної) освіти – 225 осіб (2,8 %), студентів закладів фахової передвищої освіти – 1 330 осіб (16,7 %), випускників минулих років – 2 041 особа (25,6 % від загальної кількості учасників).

Загалом учасники тестування з історії України могли набрати 54 тестових балів, які дорівнюють 200 балам. Аби подолати поріг «склав/не склав», потрібно було набрати 8 тестових балів.

Аналіз результатів тестування здійснювався за такими

показниками:

- середній бал НМТ за шкалою 100-200 балів;
- відсоток учнів, які отримали від 160 балів і більше.;
- відсоток учнів, які не подолали поріг «склав/не склав».

Найбільш показовими, релевантними критеріями якості навчальних досягнень учнів є кількість учасників, які склали тест на 160 балів і вище, та середній бал, який вони отримали за виконання запропонованих завдань.

По Сумській області, серед усіх категорій учасників, найбільший відсоток осіб (47 %), які склали субтест з історії України, відповідає 140-159 балам, а результат вище середнього (160 балів і вище) отримали 10,5 %.

Серед випускників, які завершили здобуття повної загальної середньої освіти у 2024 році, 13,4 % учнів (студентів) отримали за виконання завдань субтесту з історії України 160 балів і вище. Відсоток високих результатів, у порівнянні з 2023 роком (9,4 %), збільшився, проте, як і в минулому році, у всеукраїнському рейтингу Сумська область зайняла 12 місце.

Таблиця 1. Результати НМТ з історії України випускників закладів освіти Сумської області у 2022-2024 роках.

	Учасники НМТ, які не подолали поріг «склав/не склав», %			Середній бал			Учасники НМТ, які отримали 160 балів і вище, %		
	2022	2023	2024	2022	2023	2024	2022	2023	2024
Сумська область	0,1	0,1	0,02	153,4	142,3	143,4	25,1	9,4	13,4
Україна	0,2	0,2	0,1	153,4	142,5	144,2	28,7	9,7	13,9

Серед категорій учасників НМТ, які виконували завдання субтесту з історії України, найкращими виявились результати випускників закладів загальної середньої освіти: 16,9 % отримали 160 балів і вище, низький результат (від 100 до 120 балів) мають 1,8 % випускників ЗЗСО.

Найбільш складним тест з історії України виявився для учнів (слухачів) закладів професійної (професійно-технічної) освіти: більше половини (60 %) отримали від 120 до 139 балів, на 160 балів і вище субтест склали 0,9 % учасників цієї категорії (рис. 1).

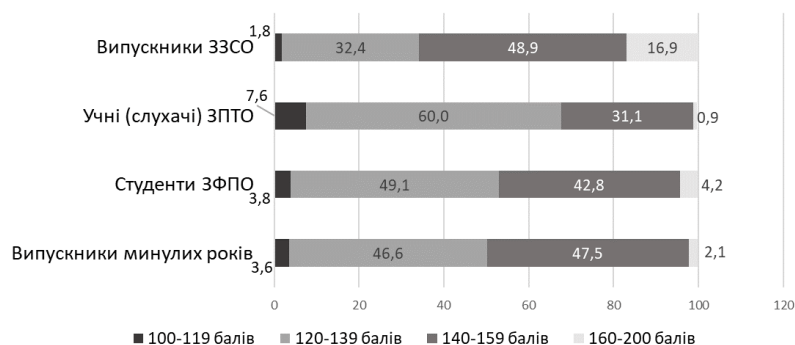

Рисунок 1. Розподіл результатів субтесту з історії України за категоріями у шкалі 100-200 балів, %

Примітка. Не подолали поріг «склав/не склав» 0,4 % учнів ЗПТО, 0,2 % випускників минулих років, 0,1 % студентів ЗФПО.

Далі проаналізуємо результати складання субтесту з історії України випускниками закладів загальної середньої освіти.

У 2024 році 10 випускників ЗЗСО отримали 200 балів: 3 випускники ЗЗСО Сумської міської громади (комунальної установи Сумська спеціалізована школа І-ІІІ ступенів № 7 імені Максима Савченка Сумської міської ради, Сумського закладу загальної середньої освіти І-ІІІ ступенів № 10 Сумської міської ради, комунального закладу Сумської обласної ради «Сумський обласний академічний ліцей імені Дмитра Євдокимова»); 3 випускники ЗЗСО Конотопської міської громади (Конотопського ліцею № 1 Конотопської міської ради Сумської області); 2 випускники ЗЗСО Кролевецької міської громади (опорного закладу «Кролевецький ліцей № 3» Кролевецької міської ради, Кролевецького ліцею № 1 Кролевецької міської ради); 1 випускник Буринського міського ліцею № 1 імені В.М. Кравченка Буринської міської ради Сумської області; 1 випускник Миколаївського ліцею Миколаївської селищної ради Сумського району Сумської області.

Серед міських територіальних громад найвищі результати з історії України у 2024 році продемонстрували випускники Кролевецької, Роменської та Глухівської міських громад, у яких більше 20 % випускників склали НМТ на результат вище середнього (25,0 %, 22,3 % та 20,2 % відповідно). Випускники закладів загальної середньої освіти

Кролевецької міської громади мають найвищий середній бал серед міських територіальних громад, який складає 149,3.

Достатньо високі результати мають випускники Дружбівської, Конотопської та Сумської міських територіальних громад, у яких відсоток тих учнів, які склали тест на 160 балів і вище, становить від 19,7 % до 20,0 %, а середній бал – від 146,8 до 147,6.

Серед селищних територіальних громад високі результати кожного року демонструють випускники Свеської селищної громади: більше третини (33,3 %) склали тестування на 160 балів і вище, майже половина учнів (45,5 %) отримали від 140 до 159 балів. Середній бал з історії України (151,4) в учасників НМТ цієї громади є найвищим в області серед громад, у яких кількість випускників була більше 10 осіб.

Достатньо високий результат отримали випускники Есманської, Дубов'язівської, Чупахівської та Ямпільської громад: від 25,0 % до 29,0 % учнів склали тест на 160 балів і вище, середній бал становить від 142,8 до 150,8.

Аналіз результатів НМТ з історії України випускників закладів загальної середньої освіти сільських територіальних громад виявив, що найвищі результати одержали випускники Верхньосироватської сільської громади: усі учні (20 осіб) отримали вище 120 балів, 15,0 % здобули результат вище 180 балів, 10,0 % – від 160 до 179 балів, середній бал становить 150,6.

Значний відсоток випускників Коровинської сільської громади (42,9 % – 3 учні із 7) склали тест на 160 балів і вище, решта отримали від 140 до 159 балів, середній бал по громаді складає 154,4.

№ з/п	Показники Територіальні громада	Кількість учасників	160 балів і вище, %	Середній бал
1	Верхньосироватська	20	25,0	150,6
2	Глухівська	139	20,2	146,8
3	Дружбівська	20	20,0	147,0
4	Єсманська	20	25,0	149,7
5	Конотопська	322	19,9	146,8
6	Кролевецька	144	25,0	149,3
7	Роменська	301	22,3	147,9
8	Свеська	33	33,3	151,4
9	Сумська	1131	19,6	147,6
10	Ямпільська	31	29,0	145,9

Примітка. У таблиці представлені територіальні громади, у яких кількість учасників НМТ 20 і більше осіб; кількість випускників, які склали тест на 160 балів і вище, складає 20 % і більше.

Найнижчий середній бал серед міських територіальних громад мають випускники Путивльської громади – 138,9; 51% учасників НМТ отримали не більше 140 балів, 4,2% учасників отримали низькі бали – від 100 до 120 балів. Жоден не отримав високі бали – від 180 до 200. Це несподіваний результат, тому що у минулому році у випускників цієї громади був один із найкращих

результатів з історії України в області.

Національний мультипредметний тест виявив низький рівень підготовки з історії України випускників закладів освіти Синівської сільської територіальної громади: 55,6 % отримали від 100 до 119 балів, лише один учень склав тест на 160 балів. У Вільшанській громаді 90,0 % учасників НМТ мають результат нижчий за середній (до 140 балів).

Узагальнені результати виконання субтесту з історії України випускників ЗЗСО представлені на рис. 2.

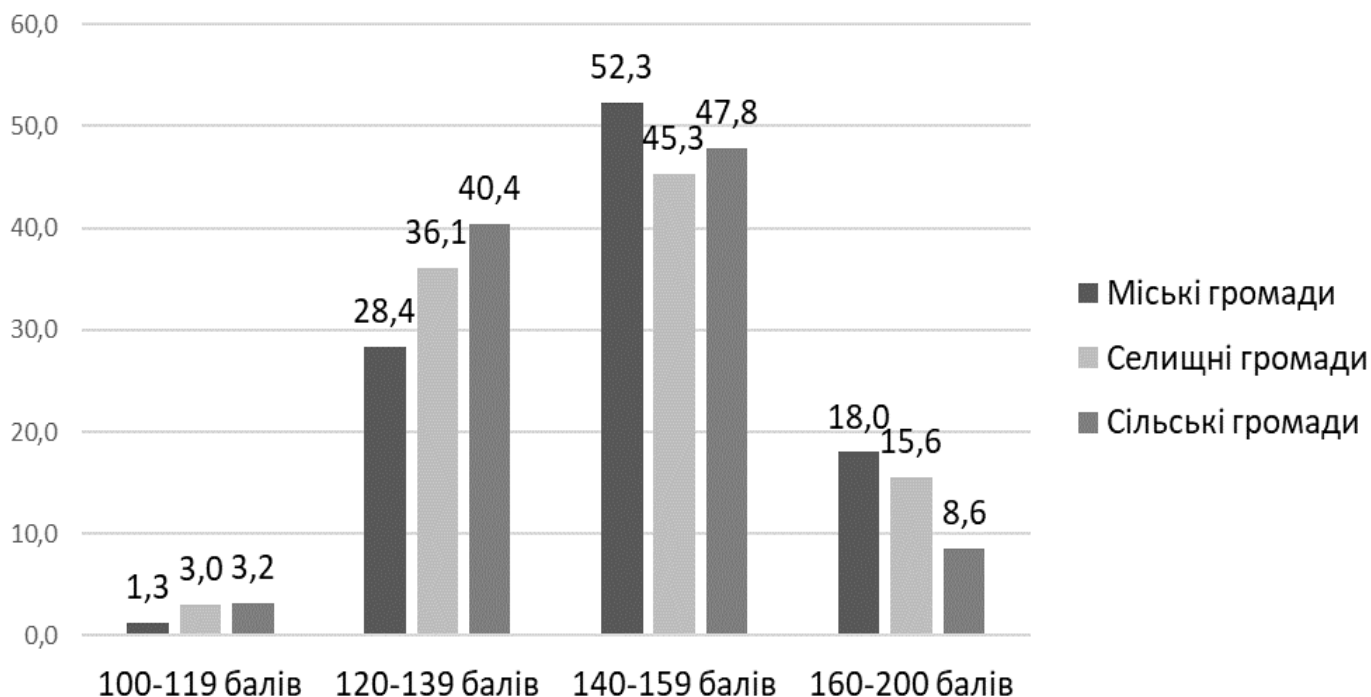

Рис. 2. Розподіл результатів субтесту з історії України у розрізі територіальних громад, %

Примітка. На діаграмі знехтуване категорією «не склав» тому, що це усього 1 учасник із більше, ніж 4-х тис. тих, які склали субтест з історії України

Перебільшити значення предмета «Історія України» для формування національної, культурної ідентичності людини, історичної свідомості та пам'яті, неможливо. Системна робота зі старшокласниками є надважливою для формування громадянської позиції, удосконалення критичного мислення учнів, формування стійкості до маніпуляцій навколо історії.

Статистичні, інформаційні дані щодо результатів НМТ-2024 є важливим матеріалом для освітян, а також управлінців у галузі освіти, аналіз якого може сприяти

об'єктивному баченню ситуації в загальній середній освіті Сумської області.

Зі зразками субтестів з предмета, психометричними характеристиками завдань сертифікаційної роботи можна ознайомитися в томі II офіційного звіту УЦОЯО за результатами проведення у 2024 році національного мультипредметного тесту. Ця інформація допоможе вчителям краще зрозуміти специфіку інструментів вступних оцінювань і може бути використана для підготовки учнів до тестування наступного року.

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА З MICROSOFT TEAMS: ІНСТРУМЕНТИ ДЛЯ ПІДТРИМКИ УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

І. Яловець

Інклюзивна освіта забезпечує рівні можливості для навчання всіх дітей, включаючи учнів з особливими освітніми потребами (ООП). Останнім часом штучний інтелект (ШІ) все більше розглядається як інструмент для підтримки інклюзивного навчання. Microsoft Teams надає великий набір функцій для інклюзивного навчання, але для максимальної ефективності потрібне додаткове налаштування та підвищення кваліфікації учителів. Учні, педагоги та батьки повинні працювати разом, щоб подолати ці виклики та знайти способи, які найбільш відповідатимуть індивідуальним потребам дітей.

Microsoft Teams пропонує широкий спектр функцій, спрямованих на підтримку учнів з ООП. Ці інструменти забезпечують доступність навчальних матеріалів, полегшують спілкування та підтримують інклюзивне навчальне середовище. Розглянемо основні функції, що допомагають учням з ООП:

I. Immersive Reader

Immersive Reader – це потужний інструмент, який використовує штучний інтелект для покращення читання і розуміння тексту. Він особливо корисний для учнів з дислексією, когнітивними порушеннями або іншими труднощами з читанням. Основні можливості Immersive Reader:

1. Читання вголос. Текст може бути прочитаний вголос, що допомагає учням з дислексією або іншими труднощами читання.

2. Налаштування тексту. Можливість змінювати розмір шрифту, інтервали між рядками та кольори фону для полегшення читання.

3. Граматичні інструменти. Виділення частин мови, таких як іменники, дієслова та прикметники, що допомагає учням краще розуміти структуру речень.

4. Переклад. Текст може бути перекладений на різні мови, що корисно для учнів, які вивчають нову мову або не володіють мовою викладання.

5. Фокусування на рядку. Функція, яка дозволяє зосередитися на одному рядку тексту, що зменшує візуальне навантаження.

Щоб увімкнути Immersive Reader в Microsoft Teams, виконайте наступні кроки:

1. Відкрийте Microsoft Teams і перейдіть до чату або каналу, де ви хочете використовувати Immersive Reader.

2. Виберіть повідомлення або текст, який ви хочете прочитати за допомогою Immersive Reader.

3. Натисніть на три крапки (більше дій) поруч із повідомленням.

4. Оберіть “Immersive Reader” з випадаючого меню.

II. Live Captions (Субтитри в реальному часі)

Ця функція автоматично генерує субтитри під час онлайн-уроків або відеоконференцій у Microsoft Teams. Вона корисна для учнів із порушенням слуху або тих, хто краще сприймає інформацію в текстовому вигляді. Основні можливості:

1. Автоматичне розпізнавання мови: система на основі ШІ автоматично генерує субтитри для кожної мови, яка використовується під час уроку.

2. Підтримка багатьох мов: Live Captions може відображати субтитри кількома мовами, що полегшує доступність для учнів, які вивчають мову або не є носіями мови навчання.

Виконайте кроки, щоб увімкнути **Live Captions** в Microsoft Teams:

Під час зустрічі: Натисніть на три крапки (більше дій) у верхньому меню.

Оберіть **Мова та мова**.

Натисніть **Увімкнути живі субтитри**.

III. Microsoft Translator

Microsoft Teams інтегрується з Microsoft Translator, який використовує штучний інтелект для перекладу текстових повідомлень і голосових розмов у реальному часі. Ця функція корисна для подолання мовних бар'єрів або тих, хто має труднощі з розумінням мовлення. Основні можливості:

1. Переклад тексту. Ви можете перекладати текст між більш ніж 70 мовами, використовуючи веб-сайт або мобільний додаток.

2. Переклад мови. Переклад усного мовлення в реальному часі, що дозволяє спілкуватися з людьми, які говорять іншими мовами.

3. Переклад зображень. Використовуйте камеру вашого пристрою для перекладу тексту на зображеннях, таких як знаки, меню або документи.

4. Офлайн переклад. Завантажуйте мовні пакети для перекладу без підключення до інтернету.

5. Живі субтитри. Використовуйте функцію живих субтитрів для створення інклюзивного середовища під час зустрічей або презентацій.

За допомогою цієї функції можна створювати інклюзивні класи з живими субтитрами та перекладом для учнів і батьків, які говорять різними мовами.

Щоб увімкнути Microsoft Translator необхідно:

Завантажте додаток. Доступний для iOS та Android.

1. **Почніть розмову.** Створіть код розмови та поділіться ним з іншими учасниками, які можуть приєднатися за допомогою додатка або веб-сайту.

2. **Говоріть або пишiть.** Спілкуйтеся своєю мовою, а вашi повідомлення будуть перекладенi на обрану мову отримувача.

IV. Dictation (Диктування)

Ця функція дозволяє учням вводити текст за допомогою голосових команд. Вона корисна для дітей із порушенням моторики, дисграфією або проблемами з письмом.

Виконайте кроки, щоб увімкнути диктування **Dictation**:

1. **Відкрийте Microsoft Teams** і перейдіть до чату або каналу, де ви хочете ввести текст.

2. **Натисніть клавіші Windows + H** на клавіатурі, щоб відкрити панель голосового введення.

3. **Виберіть текстове поле** у чаті або каналі, де ви хочете ввести повідомлення.

4. **Натисніть на іконку мікрофона**, щоб увімкнути голосове введення.

Додаткові можливості

– **Пунктуація та команди.** Ви можете використовувати голосові команди для додавання пунктуації, створення нових абзаців та інших форматувань.

– **Підтримка кількох мов.** Диктування підтримує кілька мов, що дозволяє вводити текст на різних мовах.

– **Офлайн режим.** Ви можете використовувати диктування навіть без підключення до інтернету, завантаживши необхідні мовні пакети.

VI. Assignments (Завдання) з адаптивними параметрами.

Функція створення завдань у Microsoft Teams дозволяє викладачам налаштовувати індивідуальні завдання для учнів з ООП. Учителі можуть додавати додаткові інструкції, використовувати адаптовані формати або призначати спеціальні ресурси для певних учнів:

Для створення завдання **Assignments** виконайте наступні кроки:

1. **Перейдіть до команди класу.** Виберіть команду класу, де ви хочете створити завдання.

2. **Виберіть вкладку «Assignments».** Натисніть на вкладку “Assignments” у верхньому меню.

3. **Створіть нове завдання.** Натисніть «Create» → «Assignment».

4. **Додайте деталі завдання.** Введіть назву, інструкції, додайте файли, посилання або ресурси.

5. **Встановіть термін виконання.** Виберіть дату та час, до якого завдання має бути виконане.

6. **Призначте завдання.** Виберіть учнів або групи учнів, яким призначається завдання, і натисніть «Assign».

Оцінювання та зворотний зв'язок

– **Перегляд робіт.** Після того, як учні здадуть завдання, ви можете переглянути їх роботи у вкладці “Grades”.

– **Оцінювання.** Використовуйте рубрики для оцінювання робіт, додавайте коментарі та зворотний зв'язок.

– **Повернення робіт.** Після оцінювання ви можете повернути роботи учням з коментарями та оцінками.

VI. Reading Progress

Reading Progress — це інтегрована функція в Microsoft Teams, яка використовує ШІ для допомоги учням у розвитку навичок читання. Це корисний інструмент для учнів із порушеннями мовлення або когнітивними проблемами:

Створення завдання з Reading Progress

1. **Перейдіть до команди класу.** Виберіть команду класу, де ви хочете створити завдання.

2. **Виберіть вкладку «Assignments».** Натисніть на вкладку “Assignments” у верхньому меню.

3. **Створіть нове завдання.** Натисніть «Create» → «Assignment».

4. **Додайте ресурс.** Натисніть «Attach» і виберіть «Reading Progress» з випадаючого меню.

5. **Виберіть уривок для читання.** Ви можете завантажити свій файл у форматі Word або PDF, або вибрати уривок з бібліотеки ReadWorks.

6. **Налаштуйте завдання.** Встановіть рівень читання, жанр, кількість спроб, чутливість до вимови та інші параметри.

7. **Призначте завдання.** Виберіть учнів, яким призначається завдання, і натисніть «Assign».

Оцінювання та зворотний зв'язок

– **Перегляд робіт.** Після того, як учні здадуть завдання, ви можете переглянути їх записи у вкладці “Assignments”.

– **Оцінювання.** Використовуйте автоматичне розпізнавання помилок або вручну відмічайте помилки, такі як пропуски, вставки, неправильна вимова тощо.

– **Зворотний зв'язок.** Надавайте учням зворотний зв'язок та оцінки, використовуючи панель оцінювання.

Додатковий інструмент Reading Coach допомагає учням покращувати навички читання через практичні вправи, а дані про їх прогрес автоматично збираються та організовуються в Insights для спрощення аналізу.

VII. Screen Reader (Читач екрану)

Microsoft Teams підтримує інтеграцію з популярними програмами для читання з екрану, що полегшує навігацію для учнів із порушенням зору. Основні можливості:

1. **Навігація.** Screen Reader дозволяє користувачам переміщатися по інтерфейсу Teams, використовуючи клавіатуру та голосові підказки. Це включає навігацію по каналах, чатах, зустрічах та файлах.

2. **Читання повідомлень.** Користувачі можуть прослуховувати повідомлення в чатах та каналах, що дозволяє їм залишатися в курсі всіх обговорень.

3. **Управління зустрічами.** Screen Reader допомагає керувати зустрічами, включаючи приєднання до зустрічей, перегляд списку учасників та використання функцій, таких як підняття руки або вимкнення мікрофона.

Виконайте кроки, щоб використовувати **Screen Reader**:

1. **Відкрийте Microsoft Teams.** Запустіть додаток на вашому комп'ютері або мобільному пристрої.

2. **Увімкніть Screen Reader.** Використовуйте вбудований екранний диктор Windows (Narrator) або сторонні програми, такі як JAWS або NVDA.

3. **Навігація за допомогою клавіатури.** Використовуйте клавіші Tab, Shift + Tab, стрілки та інші комбінації для переміщення по інтерфейсу Teams.

VIII. Breakout Rooms (Кімнати для групової роботи)

Breakout Rooms дозволяють організувати невеликі групові обговорення під час уроків. Це корисно для учнів з ООП, які можуть потребувати менше навантаження під час спілкування або індивідуальної підтримки:

Щоб створити **Breakout Rooms** виконайте наступні кроки:

1. **Під час зустрічі.** Натисніть на іконку Breakout Rooms у верхньому меню.

2. **Виберіть кількість кімнат.** Виберіть кількість кімнат, які ви хочете створити.

3. **Призначте учасників.** Виберіть, чи хочете ви призначити учасників автоматично або вручну.

Для управління **Breakout Відкриття кімнат.** Натисніть «Open», щоб відкрити всі кімнати одночасно, або відкрийте кожну кімнату окремо.

– **Відкриття кімнат.** Натисніть «Open», щоб відкрити всі кімнати одночасно, або відкрийте кожну кімнату окремо.

– **Приєднання до кімнати.** Організатори можуть приєднуватися до будь-якої кімнати для моніторингу або допомоги.

– **Надсилання оголошень.** Ви можете надсилати оголошення до всіх кімнат, щоб дати інструкції або оновлення.

– **Закриття кімнат.** Натисніть «Close rooms», щоб повернути всіх учасників до основної зустрічі.

Під час зустрічі ви можете переміщувати учасників між кімнатами, кожна з яких має свій власний чат у Teams, а також встановлювати таймер для автоматичного закриття кімнат через певний час.

IX. Мультиформатність навчальних матеріалів

Microsoft Teams підтримує різні формати файлів, що

дозволяє учням із ООП отримувати доступ до навчальних матеріалів у найбільш зручному для них форматі.

Основні формати навчальних матеріалів:

1. **Текстові матеріали:** підручники, статті, конспекти лекцій.

2. **Аудіоматеріали:** подкасти, аудіокниги, записані лекції.

3. **Відеоматеріали:** відеоуроки, вебінари, навчальні фільми.

4. **Інтерактивні матеріали:** онлайн-курси, презентації, симуляції.

5. **Візуальні матеріали:** інфографіка, діаграми, малюнки, плакати.

Учні можуть обирати формат навчання, який відповідає їхнім потребам, а матеріали можуть бути адаптовані для учнів з особливими освітніми потребами. Використання різних форматів сприяє залученню та утриманню уваги, а також дозволяє навчатися у зручний час та темп. Діти можуть досліджувати теми через проектне навчання, використовуючи різноманітні матеріали, а також переглядати відеоуроки вдома в рамках фліп-класу та поєднувати онлайн- і офлайн-матеріали в гібридному навчанні для безперервного навчального процесу.

Функції Microsoft Teams роблять освітній процес більш доступним для учнів з особливими освітніми потребами, забезпечуючи гнучкість і адаптацію до різних форм навчання. Завдяки використанню штучного інтелекту та інклюзивних технологій, ці інструменти дозволяють учням отримувати підтримку, розвиватися у своєму темпі та бути більш інтегрованими у навчальний процес. Завдяки широкому спектру інструментів — від автоматичних субтитрів і текстових перекладачів до інтеграції з іншими допоміжними технологіями — ця платформа забезпечує індивідуалізований підхід до навчання, підвищуючи доступність та комфорт для кожного учня.

Список використаних джерел

1. Beck, L., Chamberlain K. «Facilitating inclusive online learning with Microsoft Teams» Educational Technology Journal, 2021. №41(1), 67-75

2. Microsoft. Inclusive Education Tools in Microsoft Teams. Retrieved from Microsoft Teams, 2021. URL: <https://learn.microsoft.com/uk-ua/training/educator-center/?source=mec>

3. Sisk, C., Martin, F., Budhrani K. «Supporting accessibility in online classrooms: The role of digital tools and strategies.» Online Learning Journal, 2020. №24(3), 89-104.

МЕДІА-ПРОСТІР ДЛЯ СУЧАСНОЇ БІБЛІОТЕКИ: НОВІ МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ

О. Петренко

Технологізація процесу отримання інформації, повномасштабне вторгнення військ російської федерації на територію України ставить перед сучасним українським суспільством гострі питання інформаційних впливів на формування індивідуальної та суспільної свідомості. Одним із інструментів захисту від деструктивного інформаційного впливу може виступати медіапростір як важлива складова формування свідомого громадянина держави в сучасному медіасередовищі. Тому цілком очевидним видається, що на цьому питанні варто акцентувати увагу у ході реалізації закладами освіти основних постулатів Нової української школи.

Медіа-простір сучасної бібліотеки – це доволі широка тема, яку можна вивчати з різних позицій. Бібліотечна робота поступово відходить від стандартного обслуговування лише в межах книгозбірні та починає активно опановувати нові медіа. Тому в своїй роботі вона часто використовує сучасні методи комунікації з користувачем, як то web-сайти та соціальні мережі [10].

Сучасні науковці Т. Бакка, А. Боярин, О. Волошенко, Д. Дзюба, В. Іванов, В. Дубровський, Т. Іванова, В. Левківський, Л. Найдонова, Г. Онкович, Б. Потятинник, Г. Почепцова, Н. Череповська розробили підручники й посібники з медіаосвіти для різних верств населення та рівнів освіти.

Рухаючись історією медіа, починаючи з 1982 року (Грюнвальдська Декларація з медіаосвіти), виникає становлення понять, ідей, програм з медіаосвіти для населення. У документі «Медіаграмотність і права людини», прийнятому конференцією Ради Європи, підкреслено важливість розвитку медіаграмотності та медіакомпетентності для підтримання демократії у суспільстві й рекомендовано ввести медіаосвіту у вищих навчальних закладах Європи як обов'язковий компонент [4].

У Концепції впровадження медіаосвіти в Україні говориться про потребу опрацювання стереотипів медійної грамотності педагогів, запровадження медіакомпетентності у фахові стандарти підготовки вчителів, врахування вимог медіаінформаційної грамотності в освітніх програмах, розробка навчальних медіаосвітніх курсів для підготовки і перепідготовки фахівців [5].

Відповідно до освітньої реформи Нової української школи, одна із ключових компетенцій учня є інформаційна і медіаграмотність [6].

Комп'ютеризація суспільства у XXI столітті створює підґрунтя для стрімкого розвитку усіх галузей людської діяльності. Змінюється й комунікаційна

діяльність бібліотек, які прагнуть бути сучасними та зайняти належне місце в інформаційному секторі. Варто зазначити, що роль та функції бібліотеки в медіа-середовищі постійно розвиваються. Сучасні книгозбірні прагнуть перетворитися на інформаційні центри, що доєднують громади та забезпечують їх якісним продуктом [2].

«Інноваційний медіапростір сучасної бібліотеки» – це сформована у процесі цифрових трансформацій бібліотеки сукупність техніко-технологічних та програмних засобів бібліотечної діяльності, спрямованих на задоволення інформаційних і соціально-комунікативних потреб громадян, зумовлених їх професійною, громадською діяльністю, навчанням, дозвіллям, побутом, завданнями особистісного зростання та спілкування» [10].

У зв'язку з необхідністю формування балансу та інтеграції предметних полів ІТ-діяльності та бібліотечної справи у процесах формування інноваційного медіапростору сучасних бібліотек слід звернутись до системи освіти, яка формує сучасного бібліотечного фахівця для діяльності в умовах цифрових трансформацій. Так, аналізуючи сучасні освітньо-професійні програми «цифрового спрямування» за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», О. Матвієнко і М. Цивін (2021b) пропонують впровадити у навчальний процес дисципліни «Цифрова гуманітаристика», «Цифрове кураторство», «Цифрова наукова комунікація», «Цифрова видавнича діяльність бібліотек», «Етика діяльності у цифровому середовищі». Означені дисципліни, маючи у назві термін «цифровий», у своєму змісті акцентують гуманітарну складову цифровізації бібліотек, базуючись на аксіологічних принципах їх існування [10].

Загалом слід зазначити, що формування інноваційного медіапростору сучасної бібліотеки є складним поліфункціональним завданням, має формуватися шляхом проєктного ІТ-менеджменту із безпосереднім залученням до реалізації проєкту практиків бібліотечної діяльності та бібліотекознавців-науковців.

Переосмислення медіа-простору бібліотек та важливої їх ролі у становленні інформаційного суспільства знайшло відображення в працях провідних українських науковців: О. В. Воскобойнікової-Гузєвої, В.М. Горового, І. О. Давидової, О. Ю. Маріної, К. В. Лобузної та ін.

Зроблені згаданими вченими важливі наукові висновки було взято до уваги для з'ясування специфіки співпраці бібліотек з новими медіа.

У монографії О.Ю. Мар'їної «Бібліотека в цифровому просторі» здійснено теоретичне обґрунтування концепції розвитку бібліотек в сучасному медіа-середовищі. Автором охарактеризовано нову модель медіа-простору бібліотеки, що передбачає її активну участь у соціальних комунікаціях та виступити посередником у суспільних інформаційних процесах. О. В. Воскобойніковою-Гузєвою висунуто ідею, що сучасна бібліотека здатна стати інформаційним флагманом у період глобального розвитку суспільства, однак, здатна зберегти і свої традиційні культурні функції. Медіаграмотність – це практичний навик, риса стилю життя. Коли медіаграмотна людина бачить сумнівну інформацію, вона намагається її перевірити. Це людина, яка не просто пливе за інформаційною течією, а критично сприймає цей потік. Сьогоднішні реалії в Україні вимагають навичок критичного мислення та вміння продукувати медіаповідомлення, майстерності перевірки, верифікації інформації, контенту, медіамеседжів. Саме тому громадськими та державними організаціями налагоджено співробітництво із закордонними партнерами через різні види методичної, проектної роботи, тренінги, вебінари та безкоштовні онлайн-курси.

Таким чином, медіаосвіта – елемент навчального процесу, який планомірно формує в суспільстві медіакультуру, провадить виучку індивіда до безпечної та продуктивної взаємодії із новітнім мас-медіа, беручи до уваги як звичні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і нові (комп'ютерно опосередковане спілкування, інтернет, мобільна телефонія) медіа, враховуючи розвиток інформаційно-комунікаційних технологій [5].

Поняття «медіа», «мас-медіа» та «соціальні медіа» часто вживаються в дослідженнях медіа-середовища бібліотек, як їх невід'ємного складника. Сьогодні медіа можна розглядати також як динамічний елемент культури, що стрімко розвивається. Фахівці медійного середовища переконливо вказують на суспільне формування медійної культури, а способи взаємодії різних організацій з медійним середовищем відбувається за правилами та принципами, що постійно перебувають у процесі цих змін [2].

Формування інноваційного медіапростору діяльності сучасної бібліотеки безпосередньо пов'язане із впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій і невіддільне від соціокультурної місії бібліотеки та гуманістичної ідеї її призначення.

На гуманістичні проблеми впровадження цифрових технологій у бібліотеках науковці звертали увагу від початку активізації цього процесу. Теоретико-методологічні основи дослідження означеної проблеми в українському науковому дискурсі було закладено у працях А. Чачко (2000, 2003). Відомою

вченою у галузі бібліотекознавства був запропонований *ціннісний підхід*, який визначався дослідницею як аналіз гуманітарних (призначення бібліотеки) і технологічних (способів реалізації призначення бібліотеки) проблем [10].

Стрімкий розвиток суспільства сприяє й розширенню власного медіа-середовища бібліотек та залученню нових користувачів, зокрема молоді, яка зорієнтована на використання сучасних інформаційних технологій. На сайтах українських бібліотек все частіше можна побачити різноманітні матеріали та сервіси, призначені для допомоги користувачеві під час вибору, пошуку інформації. Наприклад, функціонують електронні книги, журнали, електронні каталоги, електронні бібліотеки, електронні репозитарії, віртуальні довідки, віртуальні екскурсії, бази даних та архіви, хмарні сервіси, мобільні програми, системи управління базами знань тощо. Через сайти, блоги та сторінки у соціальних медіа бібліотека значно розширила роботу з користувачем та тим самим поліпшила й розширила його вибір.

Інші види та форми бібліотечно-інформаційного, віртуального обслуговування сприяють залученню нових відвідувачів та розширенню функцій сучасної бібліотеки. На сьогодні все частіше ми можемо зустріти книгозбірні в соціальних медіа, а дослідження ефективності та вироблення стратегії бібліотечного представництва у соціальних медіа є актуальним.

Досліджуючи поняття «медіа-середовище», науковці намагаються якомога точніше його пояснити. З одного боку, медіа-простір є об'єктом уваги соціологів, психологів, представників медіа, а з іншого, медіа-сфера формує культурний та соціальний простори та має на них значний вплив [2].

Перехід до цифрових ресурсів, інтеграція передових технологій і зосередження на цифровій грамотності змінили спосіб роботи бібліотек та взаємодію з користувачами [3].

Бібліотеки щодень збільшують свою присутність в інформаційному просторі, пропонують розширені інструменти пошуку, платформи виявлення та інші цифрові інструменти, які дають змогу користувачам отримувати доступ до інформації швидко і ефективно [3].

Однією з сучасних форм збереження та надання доступу до національного надбання є створення цифрових ресурсів. Оцифрування ресурсів із фондів бібліотек пов'язано з вирішенням двох основних проблем: надання доступу широкому колу користувачів до цифрових ресурсів та здійснення заходів щодо збереження унікальних фондів. На сучасному етапі цифрової колекції є одним із необхідних структурних блоків створення національних електронних бібліотек [7] (Рис. 1,2).

Рис. 1. Львівська Національна наукова бібліотека України імені В. Стефаніка пропонує своїм читачам повнотекстовий онлайн-доступ до колекцій

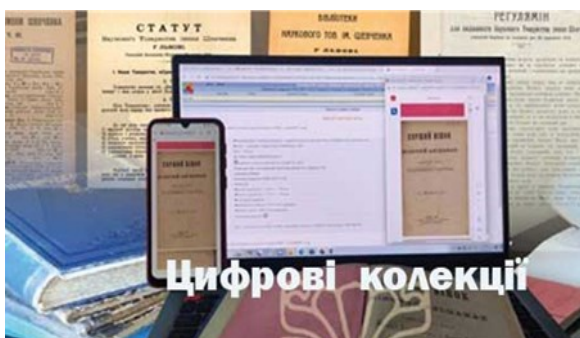

Рис. 2. Цифрові колекції історико-культурної спадщини пропонує читачам Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Аналізуючи рівень присутності бібліотек в інтерактивному медіа-середовищі, вивчаючи їх сторінки у соціальних мережах, звертаємо увагу на змістовне наповнення цих сторінок та частоту їх оновлення. Більшість українських бібліотек вже представлені у всесвітній мережі Internet, в тому числі і на нових медіа-платформах. Переважно бібліотеки зупиняються на певних формах комунікації – створюють бібліотечні сайти, блоги, форуми для професійної взаємодії.

За словами В. В. Загуменної: «Бібліотека – один з виробників інформаційних продуктів і послуг, основний і історично первинний інформаційний інститут, що забезпечує суспільне використання соціально значущої документованої інформації. Успішність функціонування бібліотеки залежить від конкурентоспроможності продуктів і послуг, що вона пропонує своїм користувачам» [9]. Українські бібліотеки активно використовують медіа для інформування читачів про бібліотечні продукти й послуги – користуватися електронними ресурсами (книги, журнали, видання бібліотеки, бібліографічні покажчики, дайджести галузевих інтернет-новин, добірки корисних порад, електронні бібліотеки, інформаційно-аналітичні випуски, рекомендаційні списки тощо).

Бібліотекарі вважають корисним розміщувати публікації про діяльність бібліотеки на власних сторінках у соціальних мережах та активно опановують

медіа-простір бібліотеки. Бібліотеки можуть не обмежуватися окремими повідомленнями, а систематизувати їх або публікувати з певною періодичністю.

Із розвитком технологій медіа-простір сучасної бібліотеки зазнає постійних змін. Звичні стандарти обслуговування читачів втрачає актуальність. Бібліотечна робота виходить за межі книгозбірні. Важливу роль у процесі налагодження комунікації бібліотеки з потенційним читачем відіграють новітні медіа-ресурси. Сучасному читачеві необхідно швидко знаходити інформацію та орієнтуватись в інформаційному просторі, а бібліотека здатна йому допомогти і цьому тільки за умови технологічної мобільності. Тому в своїй роботі вона активно використовує сучасні методи комунікації з користувачем: веб-сайти, блоги, форуми, соціальні мережі Facebook, Instagram, Twitter тощо.

Активне використання медіа у своїй роботі дає можливість не лише інформувати про свою діяльність, а й залучати до бібліотеки молоде покоління. Світ змінюється й бібліотечне середовище молодіє, тож молоде покоління активно використовує нові медіа в своєму житті для роботи, відпочинку, навчання.

Одним з важливих кроків у розширенні медіа-середовища сучасної бібліотеки є формування, виготовлення та реалізація власного сучасного контенту. А використання соціальних мереж у роботі бібліотеки, створення авторських дописів та підвищення активності працівників шляхом проходження тренінгів, курсів з медіа-грамотності є запорукою розвитку книгозбірні та залучення нових користувачів [2].

Варто зазначити, низка факторів – політичних, економічних, соціальних – спричинили необхідність змін звичного образу роботи бібліотеки, її швидкої адаптації до перетворень у суспільстві.

Українські бібліотеки, особливо у стані війни – це не просто місце для читання книг, але й центри культурного життя, де відбуваються різноманітні заходи (онлайн, офлайн), спрямовані на розвиток освіти, культури та національної свідомості.

З початком повномасштабного вторгнення рф на територію України, кожна бібліотека намагається зробити все можливе, щоб працювати максимально потужно. Все частіше відбуваються позитивні зміни у різних сферах функціонування бібліотек. Вивчається досвід роботи закордонних бібліотек стосовно удосконалення методики використання та розвитку відкритих освітніх ресурсів; покращується пошукова система для одночасного пошуку користувачем відповідної інформації за багатьма джерелами, як серед друкованих видань з фондів бібліотек, так і в електронному архіві та повнотекстових базах вільного доступу [1].

Але, на жаль, є багато книгозбірень, що не мають такої можливості. В основному це стосується сільських бібліотек, які намагаються організувати бібліотечне обслуговування в селищних радах, церковних храмах, модульних будиночках та інших точках локації.

Бібліотеки, які перебували під окупаційним режимом, а з часом знову повернулися до визволених українських територій, активізували свою роботу і стали лідерами у відновленні громади, місцем сили та наснаги [1]. Яскравим прикладом є бібліотека на Тростянецьчині, після звільнення громади, заклад відновили (Рис. 3).

Рис. 3. Бібліотека в с. Солдатське на Тростянецьчині

Бібліотеки тилкових регіонів України, які приймають внутрішньо переміщених осіб – це «особливі» бібліотеки. Більшість таких бібліотек часто на своїх веб сайтах та сторінках в соціальних мережах стають дієвими, адже можуть надавати інформацію щодо діяльності ЦНАПів, громадських організацій, розміщують «дорожню карту» для родин зниклих безвісти військових, висвітлюють теми освітнього процесу, інформують про лікувальні заклади тощо.

На сьогодні бібліотеки України стикаються з певними викликами, пов'язаними з бюджетними обмеженнями та нестачею фінансування, занепокоєнням щодо конфіденційності даних, оцифрування матеріалів та їх доступності незалежно від того, де знаходяться користувачі.

Але у відповідь на ці виклики з'являються нові технології, зокрема віртуальна та доповнена реальність,

що відкривають нові можливості для надання послуг й ефективної організації медіа-простору. Технології розширюють можливості надання та отримання бібліотечних матеріалів, а також способи взаємодії користувачів з ними.

Висновки. Дослідження демонструє, що цифровий медіапростір значно впливає на роль і функції бібліотек. Для них важливо використовувати можливості, які надають цифрові технології, і відповідним чином адаптувати свої послуги, засоби та політику. Ця трансформація не тільки зумовлює нові виклики, а й покращує здатність бібліотеки обслуговувати інформаційні, освітні, культурні потреби користувачів у цифрову еру.

В умовах цифрових трансформацій бібліотек актуальними залишаються питання уникнення технологічного детермінізму та необхідність адаптації гуманістичної функції бібліотеки до інноваційних перетворень.

Техніко-технологічну та соціально-комунікативну складові інноваційного медіапростору сучасних бібліотек слід розглядати у взаємозв'язку і взаємовпливі відповідно до аксіологічних орієнтирів функціонування бібліотеки, поміж яких і реалізація соціальних-освітніх, ціннісно-орієнтаційних, морально-етичних, меморіальних, рекреаційних функцій.

Теоретико-методологічною основою дослідження питань впровадження цифрових технологій у бібліотеках є ціннісний підхід, який полягає у спільному вивченні гуманітарних (призначення бібліотеки) і технологічних (способів реалізації призначення бібліотеки) проблем.

З огляду ціннісного підходу інноваційний медіапростір сучасної бібліотеки – це сформована у процесі цифрових трансформацій бібліотеки сукупність техніко-технологічних та програмних засобів бібліотечної діяльності, спрямованих на задоволення інформаційних і соціально-комунікативних потреб громадян, зумовлених їх професійною, громадською діяльністю, навчанням, дозвіллям, побутом, завданнями особистісного зростання та спілкування.

Список використаних джерел

1. Березельська А. Проблеми збереження та захисту архівів, бібліотечних фондів й інших об'єктів культурної спадщини в умовах війни / *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2023. Вип. 69. С. 193–214. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nbnbumviv_2023_69_15
2. Боярин А. Медіа-середовище сучасної бібліотеки. *Інтегровані комунікації*. №2 (6), 2018. С. 33–40.
3. Горбань Ю., Гайсинюк Н. Цифровий медіапростір сучасної бібліотеки закладу вищої освіти: трансформація ролі та функцій// *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*. 6 (1). С. 32–42. URL: <http://infotech-soccult.knukim.edu.ua/article/view/283937/278284>
4. Іванов В. Ф. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник. Київ: Центр вільної преси, 2012.
5. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). URL: http://ms.detector.media/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzhennya_mediaosviti_v_ukraini_nova_redaktsiya/
6. Концепція Нової української школи. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepcziva.html>
7. Лобузін І. Цифрові колекції наукової бібліотеки: організація інформаційних ресурсів та мережевої комунікації. К., 2017. 21 с.
8. Лобузін І. Цифрові бібліотечні проекти: технологічні рішення та управління життєвим циклом колекцій: монографія. К., 2016. 214 с.
9. Загуменна В. Класифікація інформаційних продуктів і послуг бібліотек з переорієнтацією на сервісність обслуговування, 2013. URL: <http://www.slideshare.net>.
10. Хрущ Світлана. Інноваційний медіапростір сучасної бібліотеки: аксіологічні орієнтири функціонування / *Бібліотека у цифровому середовищі: Library in the Digital Environment*. Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук: *Ukrainian Journal on Library and Information Science*. Issue 9 (2022). 70–78.

ДОШКІЛЬНА ОСВІТА

МАЛІ ФОРМИ УСНОЇ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ, ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Н. Ємельянова

Вступ. Сьогодні національно-патріотичне виховання дітей стає одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства, адже формування ставлення до своєї країни розпочинається ще в дитинстві. Дошкільна освіта є невід'ємним складником та першим рівнем у системі освіти, стартовою платформою особистісного розвитку дитини, саме у ній закладається фундамент знань про українські традиції, духовні цінності. У всі часи і у всіх народів основною метою виховання була турбота про збереження, зміцнення і розвитку добрих народних звичаїв і традицій, турбота про передачу підростаючим поколінням знань та любові до своєї країни, місця де народився та виріс.

Одним із найбагатших і найяскравіших надбань багатовікової традиційної духовної культури будь-якого народу є усна народна творчість. Як зазначає Лановик М., «Важко зрозуміти національний характер, національне мистецтво та літературу, не знаючи цього усного народного досвіду» [5, с.130].

Усна народна творчість ввібрала в себе особливості світосприймання українського народу, відіграє важливу роль у його духовному житті, функціонує у поєднанні з кращими надбаннями народнопоетичної традиції минулого з новими явищами, породженими життям, помислами, настроями, переживаннями, ідеалами й естетичними потребами сучасної дитини.

Метою статті є обґрунтування та розкриття вагомості використання малих форм усної народної творчості у національно-патріотичному вихованні дітей дошкільного віку.

Основна частина. Дошкільний вік є періодом найінтенсивнішого формування особистості, саме в цей період діти вперше виявляють інтерес до історичного минулого, народних традицій та творчості, усвідомлюють власну приналежності до етнічної спільноти.

Законом України «Про дошкільну освіту», є «виховання у дітей любові до України, шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної мови, регіональних мов або мов меншин та рідної мови, національних цінностей Українського народу, а також цінностей інших націй і народів, свідомого ставлення до себе, оточення та довкілля» [3].

Базисом національно-патріотичного виховання є певна сума знань окреслена державним стандартом

дошкільної освіти в Україні. Державним стандартом дошкільної освіти є Базовий компонент дошкільної освіти. Його мета – забезпечення життєвої компетентності дитини, до змісту якої входить і поняття «бути громадянином своєї країни, патріотом свого народу» [1].

Тому, наразі, національно-патріотичне виховання дітей дошкільного віку розглядається як пріоритетний напрямок освітньої діяльності. Основними завданнями педагогів у роботі з національно-патріотичного виховання дітей дошкільного віку є:

- розширювати уявлення про місце кожної людини в соціальному середовищі, необхідність дотримання морально-етичних норм суспільства;
- формувати у дітей позитивний образ Батьківщини та рідної домівки;
- виховувати любов і повагу до членів своєї родини, бажання піклуватися про них;
- формувати ціннісне ставлення до культури українського народу, його історичного минулого, мови, звичаїв, традицій;
- виховувати почуття власної гідності як представника українського народу;
- навчати дотримуватися культури поведінки у щоденній життєдіяльності; почуття власної гідності як представників свого народу;
- толерантне ставлення до представників інших національностей, до ровесників, батьків, сусідів, інших людей.

Сучасна педагогіка базується на відродженні духовності українського народу, його менталітету. Тому дошкільне виховання має ґрунтуватися на засадах родинного виховання, надбаннях народної педагогіки, народної творчості, фольклору.

Першим приділив належну увагу ідеї та принципам народності виховання К.Д.Ушинський. Народне виховання завжди спирається на характер і душу людини. Виховання будується відповідно до інтересів народу, а тому розвиває і змінює в дітях ті цінні психологічні риси і моральні якості, які є основою патріотизму, національної гордості. «Як немає людини без самолюбства, так немає людини без любові до Батьківщини» [2, с.36]. Він вважав, що де б не була людина, вона завжди зберігає у своєму серці дух свого народу, любов до рідного краю. Народність, на його думку, це той фундамент, на якому базується все подальше виховання.

Саме тому, у всіх дошкільних закладах України приділяється значна увага вивченню усної народної творчості, а саме малих фольклорних жанрів, які пропонуються для засвоєння дітьми вже з раннього віку, зокрема, забавлянок, скоромовок, календарно-обрядових пісень, лічилок, загадок та ін.

Як на заняттях, так і в повсякденному житті в закладі дошкільної освіти відбувається ознайомлення дітей з рідною мовою, історією, піснею рідного краю.

Сучасні вихователі мають бути здатними забезпечувати єдність педагогічних, естетичних і психологічних вимог до дитячого виховання дитини-патріота потрібно починати не з вигуків гучних фраз, а з прищеплення любові до української народної пісні, щирої матусиної коліскової, шанобливого ставлення до традицій свого народу, культурної спадщини своєї родини, знання свого родоводу. В усі часи української історії наш народ прагнув свободи, самостійності, незалежності. Тому вся сила, дух народу, його історія були оспівані в фольклорі.

В перекладі з англійської мови фольклор (folk-lore) – означає народна мудрість, або усна народна творчість (художня, літературна і музична творча діяльність народу), яка засобами мови зберегла знання про життя і природу, давні культури і вірування, а також відбиток світу думок, уявлень, почуттів. Саме фольклорні твори відзначаються барвистістю, виразністю, ритмічністю, легкістю для запам'ятовування та закладають фундамент для розвитку особистості. Ігри та забавлянки у невимушеній формі стимулюють духовний розвиток дітей.

Фольклорна спадщина – це художньо-словесна творчість народу в сукупності її видів і форм, в якій глибоко закладена сила наших предків. Це – найбільше духовне багатство народу, скарбниця його традицій і звичаїв, у якій віддзеркалені бачення навколишнього світу, подій, що відбувалися упродовж віків.

Малі фольклорні жанри – найцікавіший, найдоступніший, багатofункціональний матеріал для виховання дошкільників, суть якого полягає в наданні дитині перших відомостей про оточуючий світ природи та світ речей, передачі суспільних моральних цінностей і культури українського народу.

Дати дитині перші відомості про навколишній світ, людські стосунки, засобами мови колісанок, забавлянок, потішок формувати кращі риси характеру, це є метою використання дитячого фольклору.

Коліскова пісня – одна з найдавніших поетичних форм з багатовіковим розвитком. Коліскові – жанр народної родинної лірики, специфічний зміст і форма якої функціонально зумовлені присиплянням дитини в колисці. Це переважно коротенькі пісеньки, які виконуються над колискою дитини для того, щоб її приспати. Коліскова пісня має надзвичайно велике естетичне значення для дитини, адже сприяє відчуттю захищеності, теплоти, любові, краси, ніжності. Мова коліскових пісень барвиста та приваблива, сюжети прості, ввібрали у себе образ найріднішої людини – матері. Знайомлю дітей з колісковими під час

проведення музичних занять, поєднуючи з дидактичними іграми: «Покладемо Ганю спати», «Оксанине ліжечко» та ін.. Разом вкладаємо ляльку спати, співаючі народні колісанки.

Особливе місце серед засобів малого фольклору займають потішки (забавлянки) – ритмічні поетичні твори, які багато століть передавались від одного покоління до іншого. Вони являють собою специфічну галузь народного творчості, що поєднує поетичну та музичну складову, світ дітей і світ дорослих.

Потішки являють собою ігри дорослого з дитиною (з його пальчиками, ручками, ніжками тощо). Потішки розраховані на активність самої дитини, коли він виконує самостійно ігрові рухи, співвідносить їх зі змістом. Вони розвивають мовленнєві центри мозку дитини, спонукають його до повторення спочатку дій, а потім і словосполучень, простих слів. Забавлянка покликана позбавити дитини, відповідно змінюється ритміка пісеньки, вона не завжди співається, частіше розповідається, слова супроводжуються ігровими діями, несучи дитині необхідну словникову інформацію.

Адресовані дітям потішки та забавлянки звучать, як ласкавий мамин говорок, висловлюючи турботу, ніжність, віру в благополучне майбутнє. Саме це робить їх психологічно близькими дитині. У зв'язку з цим використання потішок має особливу значущість в перші дні перебування дитини в ДНЗ, в період адаптації, коли маленька дитина потрапляє в незвичну обстановку, нудьгує по будинку, мамі, не розташований до спілкування.

Безперечно, одним із фольклорних жанрів, якому притаманне вміння володіти мовою, є скоромовка. Вивченню україномовних скоромовок сприяла Лозинська Є., який розглядала твори цього жанру як один із засобів формування національної культури молодого покоління [4,с.107]. У скоромовках знаходимо слова різних тематичних груп, але передусім, пов'язані із землеробством, сільським побутом, знаходимо вказівки на житло, предмети побуту, робочий інвентар, їжу, професію тощо.

Отже, національно-патріотичні почуття у дошкільників виховуються у процесі впровадження малих фольклорних жанрів покладених на музику. Народні ігри, потішки, забавлянки, пісні, таночки, гра на музичних інструментах зачаровує дітей, покращує настрій, активізує їх, що, в свою чергу, сприяє набуттю знань, умінь та навичок, сприяє розвитку мовлення, пам'яті, уваги, мислення тощо.

Висновки. Усна народна творчість має велике значення у національно-патріотичному вихованні дітей дошкільного віку. Доречно підібрані скоромовки, загадки, віршики, пісеньки, лічилки, забавлянки та інші малі фольклорні жанри допоможуть сформувати високу патріотичної свідомості, виховують любов та повагу до рідного дому, сім'ї, дитсадка, з якої зароджується любов до рідної країни, а також виховання шанобливого ставлення до державної символіки, традицій держави, загальних народних свят. У дошкільнят формується чуття родини, рідного краю, гордості за свій народ та свою державу.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти України [Електронний ресурс]: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>
2. Богуш А. Українське народознавство в дошкільному закладі: навчальний посібник. Вища школа, 2002. 407 с.
3. Закон України «Про дошкільну освіту» [Електронний ресурс]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text>
4. Лозинська Є. Українське народознавство дітям дошкільного віку: методичний посібник. Львів. Оріяна-Нова, 2008. 208с.
5. Лановик М. Українська народна словесність. Посібник для студентів гуманітарних ф-тів ВНЗ. Львів. Літопис, 2000. 614 с.

ОРГАНІЗАЦІЯ ГУРТКОВОЇ РОБОТИ ЕКОЛОГІЧНОГО СПРЯМУВАННЯ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Н. П'яткіна

Актуальність проблеми екологічного виховання полягає у необхідності формування екологічної культури, особистості як форми регуляції взаємодії людини з природою. Як показала практика, в умовах воєнного стану, екологічне виховання у дітей має недостатньо високий рівень. Цю сучасну проблему можна вирішити за умови набуття екологічної культури, екологічного мислення, екологічної свідомості та екологічно виправданих відносин з природою, починаючи з дошкільного віку. А практичні дії, пов'язані з гуртковою роботою цього напрямку, допоможуть зосередитись, заспокоїтись та відволіктись від воєнних дій в Україні.

Впровадження ідей екологічного виховання у практику сучасної дошкільної освіти є складовою освітнього процесу. Це переконливо доводять такі сучасні дослідники як Г. Беленька, Н. Глухова, О. Кононко, Н. Лисенко, З. Плохій, В. Фокіна, та ін.

На думку Г. Беленької, щоб дитина любила природу, слід сформувати у неї естетичне ставлення до природи, вміння помічати її красу, милуватися об'єктами та явищами природи, відчувати свій емоційний зв'язок з нею [1].

Н. Лисенко довела що важливим фактором виховання основ екологічної культури в дітей є розвивальне середовище [5].

Н. Рижова вважає, що квітник, город, куточок саду, лісу, луку з різноманітними рослинами стануть важливими складовими еколого-розвивального середовища, які забезпечать постійне надходження нової інформації, збуджуватимуть пізнавальний інтерес дітей.

К.Плохій зазначає, що початки екологічної культури особистості закладаються ще з раннього дитинства. Вона доводить, що великий вплив на розвиток особистості, її мотиваційну сферу у ставленні до природного довкілля має духовна взаємодія з природою [6].

Сучасна екологічна освіта спрямовує педагогів на реалізацію компетентнісного підходу до розвитку особистості, що дає дітям впевненість у вирішенні нестандартних життєвих ситуацій у навколишньому середовищі. Саме такий підхід допомагає виховати всебічно розвинену особистість, яка характеризується стійким емоційним сприйняттям краси природи, розумінням відповідальності за свої дії та стан природи, формуванню екологічної свідомості, наявністю відповідних знань людини, яка усвідомлює цінність гармонійного розвитку як для себе, так і для природи, здатність нестандартного мислення.

Екологічне виховання у природі може проходити через милування, спостереження, творчість, досліди, посилюючи працю, де важливою умовою є: «Все, до чого можна доторкнутися – торкаємося руками, все, що можна побачити – спостерігаємо очима, все, що можна почути – слухаємо ... нюхаємо, аналізуємо, міркуємо» [1, с.7].

Фундаментом екологічної освіти є життєва потреба дотримуватись законів природи. Діти мають знати, що їхнє життя і природа взаємопов'язані. Екологічне виховання у природі є невід'ємною складовою для становлення людини. Основи екологічного виховання повинні формуватися ще з раннього дитинства. Малята спостерігаючи за дорослими отримують певні уявлення екологічної культури, це можуть бути спостереження за роботою у квітнику, на городі, доглядом за тваринами у живому куточку, за сортуванням сміття.

Основним змістом екологічної освіти дошкільнят є формування мотиваційних основ екологічної свідомості дитини. Знання з екології мають стати засобами, які використовуються для практичної діяльності та відповідно її мотивують. Екологічна культура дошкільників є основою знань про морально-етичні норми і правила, що робить її основним механізмом, двигуном поведінки [6].

Не можна уявити життя дитини без тісного зв'язку з природою, адже вона є важливим засобом всебічного виховання дітей. Малята повинні знати, що природа –

це їхнє життя, тому вже зараз потрібно піклуватися про нього, заздалегідь, щоб не довелося шкодувати в подальшому: не потрібно рвати велику кількість квітів, топтати рослини і комахи, руйнувати мурашники, розпалювати вогнища, ламати молоденькі дерева, стріляти в тварин чи забруднювати навколишнє середовище. Дітям змалечку потрібно прищеплювати любов до природи та рідного краю.

Екологічну культуру дошкільнята засвоюють шляхом накопичення особистісного досвіду в навколишньому середовищі у спеціально створених для цього умовах через творче переосмислення отриманої інформації. Постійний контакт із природою дає можливість дитині засвоїти поняття, слова, речення та розвиває зв'язне мовлення. Природа збуджує у дітей увагу, вчить логічно мислити на основі зіставлення наявних у навколишньому світі предметів і явищ, пізнання їхніх причин і наслідків, користі та шкоди.

Працюючи керівником гуртка екологічного напрямку «Юннати» направляю основний фокус своєї роботи на виховання емоційно-ціннісного, практичного ставлення дітей старшого дошкільного віку до природи, намагаюся задовольняти інтереси дітей до докільця, що сприяє кращому засвоєнню програмного матеріалу. В процесі гурткової роботи особливу увагу приділяю практичній діяльності дітей по вирощуванню та догляду кімнатних рослин і різноманітних сезонних овочів на городі. Не обходиться наша праця без спостережень та цікавих досліджень. Але, на превеликий жаль, у реаліях сьогодення, в умовах воєнного стану та під час постійних повітряних тривог, ми не маємо можливості проводити екскурсії до лісу чи певних об'єктів, що мають важливе значення для збереження екології та навколишнього середовища. Зараз ми не можемо показати дітям сонячні чи вітряні електростанції, щоб малеча на власні очі побачила та мала змогу встановити причинно-наслідкові зв'язки з природою. Раніше подібні екскурсії завжди відзначалися у дітей з емоційно-позитивної сторони та залишали яскраві відбитки у пам'яті.

Головним девізом моєї роботи є: «Знаєш сам - навчи інших. Усе, що робиш, треба робити добре, отримуючи задоволення від результату своєї праці».

Запорукою успішної роботи нашого гуртка є тісна співпраця з батьками, яка надихає на прагнення давати все більше цікавого і корисного, навчити малят працювати злагоджено та відчувати себе потрібними. Дорослі позитивно ставляться до того, що їхні діти дізнаються багато нового про світ природи навколо себе. Нещодавно, під гаслом «Все найкраще дітям! Разом - ми сила!» батьки власними силами створили «живий куточок», де дітки вчаться доглядати за рибками, слимаками, хом'ячком, черепахою, папугами, шиншилою, пацючком та білками дегу. Малеча має змогу відчути себе корисною та стала більш відповідальною. Ці тваринки дарують нашим дошкільцям багато позитивних емоцій під час війни.

У ЗДО є екологічно розвивальне середовище, що є

головною умовою реалізації гурткової роботи, при організації якого врахували єдність соціальних та природних засобів різноманітної діяльності дитини. Були облаштовані куточок природи, городи, квітники, екологічна стежина, та живий куточок з безліччю тварин, яких багато дітей раніше навіть не бачили.

Організоване розвивальне середовище дає можливість для реалізації індивідуальних інтересів і потреб гуртківців, їх самостійної діяльності та ефективного накопичення ними особистого досвіду, забезпечує атмосферу психологічної захищеності, емоційного комфорту; сприяє встановленню у дошкільника почуття впевненості в собі, дає йому можливість випробувати і використовувати свої здібності, свободу вибору діяльності, стимулює прояви самостійності, ініціативу.

Розвиваюче предметне екосередовище невичерпне, задовольняє потреби дитини в новизні, моделює функціональний розвиток діяльності дитини тим, що в ній закладена інформація, яка одразу не виявляє себе, а спонукає до пошукових операцій. Наприклад: малята отримали неабияке задоволення від заняття «Хліб без повітря - не хліб», на якому змогли себе реалізувати та займалися пошуково-дослідницькою діяльністю. Вони мали змогу на власні очі побачити процес випікання хліба, спробували місити тісто, міркували та допомагали з власного досвіду, визначали на смак сіль та цукор, досліджували, що розчиняється швидше і при якій температурі. Діти проводили досліди на визначення повітря у щойно замішеному та тісті, що вже підійшло, сирому сформованому та вже готовому випеченому хлібові. Малята заздалегідь знайомились і на практиці закріпили свої знання по вирощуванню хліба - сіяли пшеницю, спостерігали за її проростанням, дізнались про необхідні для цього умови.

Вивчення природи і всього, що пов'язано з нею, за допомогою гурткової роботи екологічного спрямування, має неабиякий вплив на формування особистості, її розумовий, моральний, та фізичний розвиток, сприяє поліпшенню логічного мислення та зв'язного мовлення, також сприяє формуванню позитивного ставлення до навколишнього середовища, радості його сприйняття та партнерського ставлення до природного докільця. У дітей поступово формується поняття про те, що природа потрібна людині, а людина - природі.

Основним змістом гурткової роботи є формування у дитини усвідомлено-правильного ставлення до природних явищ і об'єктів, які оточують її, і з якими вона знайомиться у дошкільному віці.

Для засвоєння екологічних знань та розвитку здібностей, формуванню моральних якостей в роботі використовую різні методи: наочні, словесні, практичні. Зробити освітній процес гурткової роботи цікавим, змістовним та дієвим допомагає використання елементів інноваційних технологій LEGO цеглинок. Використовуючи їх у своїй роботі вчимося сортувати сміття, створювати власну модель енергосистеми від сонячного світла. Також активно використовую «Проектну технологію» Т. Піроженко та С. Ладивір, за допомогою

якої разом з дітьми створили довгостроковий проєкт “Ми старанно працюємо - садок герані облаштуємо”. Над ним працювали п’ять місяців, діти навчилися живцювати та самостійно садити квіти у стаканчики, потім у відкритий ґрунт на квітнику. Малеча отримала неймовірне задоволення від результатів своєї праці та від милування власноруч створеною красою.

Заняття гуртка не тільки повторюють матеріал екологічного виховання, але й систематично його доповнюють та збагачують конкретними фактами, отриманими внаслідок самостійної праці гуртківців. Для розвитку інтересів та допитливості дітей на заняттях загадуються цікаві загадки, проводяться вікторини, бесіди, дидактичні ігри, читаються та обговорюються казки про природу. Діти дуже люблять казки В. О. Сухомлинського. Ми часто виконуємо практичні завдання, створюємо проблемні ситуації та граємо в ігри. У мирний час діти мали можливість подорожувати екологічною стежиною та здійснювати екскурсії в природу.

Усвідомлено-правильне ставлення дитини до природи будується на чуттєвому її сприйнятті, емоційному ставленні до неї. Знання дітей про природу допомагають зрозуміти поведінку тварин, стан рослин в конкретній ситуації, діти можуть правильно оцінити і адекватно реагувати на певне завдання, що стоїть перед ними. А усвідомлений характер малечі проявляється в тому, що вони самі вже можуть пояснити свій вибір, знаючи потреби живої істоти, виконувати окремі трудові дії: погодувати тварин, доглядати кімнатні рослини чи городні культури.

Систематичне проведення гурткової роботи сприяє тому, що діти вміють демонструвати свої знання в повсякденному житті. Маленькі господарі навчилися вирощувати рослини різними способами та користуючись відповідними знаряддями праці, самостійно реагувати на ознаки недоглянутих квітів відповідними доцільними діями, досліджувати об’єкти рослинного світу, аналізувати результати спостережень, ділитися висновками. Діти самостійно виконують свій об’єм роботи у співпраці з іншими дітьми, використовують набуті теоретичні знання під час пошуку в довіллі, бо пріоритетом у навчанні є не просто запам’ятовування і механічне відтворення знань,

а розуміння та оцінка того, що відбувається, елементи системного аналізу, спільна практична діяльність.

Програма гуртка екологічного спрямування “Юннати” ознайомлює дітей насамперед з елементарними основами природничої науки, яка навчає орієнтуватися в природному середовищі та встановлювати причинно-наслідкові зв’язки. Активне залучення дошкільнят до трудової діяльності сприяє зацікавленню в збереженні, примноженні цілісності, чистоти, гармонії навколишнього середовища. Саме достатній рівень екологічної вихованості у подальшому дозволить усвідомити дитині, що людина є невід’ємною частиною природи, а світ природи є середовищем існування. За допомогою гурткової роботи в дошкільнят формується екологічно доцільна поведінка довіллі, діти завжди готові включитися в практичну діяльність від якої отримують неабияке задоволення, малята вчаться дотримуватися правил природокористування, допомагають іншим.

Гурток “Юннати” сприяє не тільки кращому засвоєнню знань про природу, а і всьому, що пов’язано з нею, виховує в дітей відповідальність за чистоту рідного краю. Діти змалечку навчаються берегти і охороняти довіллі. Маленькі гуртківці стають більш самостійними, в них пробуджується креативне мислення, любов до праці на землі, розвивається стійкий інтерес до пошуково-дослідницької діяльності.

Отже, визначено, що екологічне виховання та освіта через гурткову роботу - це психолого-педагогічний процес, спрямований на формування у дитини знань наукових основ природокористування, необхідних переконань та практичних навичок, певної орієнтації та активної життєвої позиції в охороні природи.

Учити дітей спостерігати, дбайливо і турботливо ставитись до природних об’єктів, правильно поводитись у довіллі, любити природу, як невід’ємне ціле з людиною - це відповідальна і водночас цікава та захоплююча справа, бо кожна дитина приходить до садочка і чекає від тебе чогось нового: чи то праці, чи то цікавого дослідження і спостереження. А батьки, в свою чергу, бажають отримати чергову порцію знань від своєї малечі, які вони разом закріплюють на практиці вдома при догляді за рослинами чи тваринами.

Список використаних джерел

1. Беленька Г. Дитина у природному довіллі: зауваги доосвітньої лінії. *Дошкільне виховання*. 2012. №9. С. 2-11.
2. Ковтун Є. Ф., Цимерман І. Л. Виховання екологічної культури: Збірка. Суми: СОІППО. 2007. 51 с.
3. Ковтун Є. Ф. Віконечко в природу. Суми: СОІППО. 2012. 64 с.
4. Ковтун Є. Ф. Екологічна освіта дошкільників. Суми: СОІППО. 2012. 64 с.
5. Лисенко Н. Використання спостережень в роботі з екологічного виховання дошкільників. *Дитячий садок*. 2004. № 25. С.11-17.
6. Плохій З.М. Виховання екологічної культури дошкільників: метод, посіб. Київ: Ред. журн. Дошкільне виховання. 2002. 173 с.

ПАРТНЕРСЬКА ВЗАЄМОДІЯ БАТЬКІВ І ВЧИТЕЛІВ ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

А. Лоза

Взаємодія членів сім'ї та шкільного колективу є дуже актуальною проблемою сучасної освіти. Адже дуже часто в роботі вчителя початкових класів ми маємо нагоду спостерігати нерозуміння проблем і хвилювань тих маленьких школярів, які сидять за партами. На жаль, дуже часто це проблеми кожної окремої родини.

Наші власні спостереження та досвід інших колег показують, що в організації сім'ї сьогодні багато чого йде не так. Наразі в суспільстві досить модними стали цивільні шлюби та значна кількість неповних сімей.

За останні майже три роки кількість сімей, які втратили годувальників внаслідок бойових дій, зростає з неймовірною швидкістю. Постійна економічна нестабільність породжує сім'ї, які опинилися за межею бідності або члени сім'ї яких утримують своїх близьких з-за кордону... І це лише короткий перелік проблем, з якими щохвилини стикається більшість українських родин. Дитина, яка народилася і виросла в такій середньостатистичній родині, несе весь тягар щоденного життя до школи [8].

Слід зазначити, що налагодження співпраці членів сім'ї та колективу школи передбачає участь в освітньому процесі закладу значної кількості друзів та партнерів, від взаємодії яких залежить позитивна соціалізація учня. У сім'ї та навчальному закладі дотримуються особистого прикладу, традицій, правил, норм, загальної дисципліни, спільних особистих інтересів тощо. Особливо важливими є традиції сім'ї, в якій виросли батьки та інші члени сім'ї, їхні знання, життєвий досвід, здібності до самоосвіти, саморозвитку тощо.

Сучасний заклад загальної середньої освіти має сприяти безперервному розвитку педагогічних знань членів сім'ї, використовуючи для цього різноманітні новітні технології та методи спільної взаємодії. Незважаючи ні на які обставини, проблеми взаємодії школи і сім'ї можуть бути вирішені. Це вимагає, щоб питання розвитку партнерської взаємодії становили основу культури спілкування педагогів та батьків.

Перш за все, вчитель сьогодні повинен розуміти, що культура сім'ї має бути недоторканою для нього, він не повинен втручатися в родинні стосунки. У виняткових випадках, коли з вини батьків або інших повнолітніх членів, у сім'ї нехтують інтересами дитини, створюється загроза її здоров'ю, життю та благополуччю, втручання в життя сім'ї може бути обгрунтовано.

По-друге, школа – це не батьківська хата, і сім'я ніколи не замінить школу. Звичайно, логіка навчання в школі може не збігатися з логікою виховання сім'ї. Учитель повинен враховувати психологію дитинства і зростання дитини і, зводячи в одне ціле виховні сфери школи і сім'ї, ні в якому разі не намагатися замінити батьків і намагатися не сприймати шкільне життя як сімейне.

По-третє, школа не є частиною ринку, тому що не надає послуг, не обслуговує батьків. Школа є соціальним інститутом і має на меті передати духовні надбання людства та навчити дитину жити в сучасному світі [7, с.7].

Школа завжди прагнула до партнерської взаємодії з сім'єю, що включає удосконалення сімейного виховання, педагогічну просвіту батьків, нескінченне «переписання» з батьками щодо навчання. Міцний контакт з батьками підтримується лише тоді, коли обидві сторони розуміють, що лише спільними зусиллями можна створити умови для розвитку та гарної перспективи дитини. Загальна педагогічна обізнаність учителя допоможе налагодити той надійний місточок, по якому дитина буде прямувати у доросле життя. З огляду на це, педагог повинен знати: з якої сім'ї кожна дитина прийшла до школи, яка структура цієї сім'ї, яке становище сучасної української сім'ї, які тенденції визначають її розвиток. Оскільки саме це і зробить взаємодію вчителя з учнями та батьками конкретною, змістовною та ефективною [2].

Таким чином, щоб наблизитися до кожного учня класу, вчителю початкових класів необхідно:

- пізнати кожну дитину;
- знати, як вона думає, відчуває і сприймає;
- вивчати характер, бажання та інтереси дитини;
- вивчати унікальності її організму;
- якнайбільше зблизитися з сім'єю на основі співпраці, взаємного спілкування, взаєморозуміння та взаємодопомоги.

Педагогіка партнерства, в Україні розпочата В. Сухомлинським, ґрунтується на співпраці педагогів і батьків. Нова українська школа проектує трикутник – вчитель, учень та батьки [4].

Часто партнерська взаємодія виходить за межі організації, що, звичайно, ускладнює її. Теоретичний аналіз літератури дав змогу визначити принципи, на яких базується педагогіка партнерства:

- повага до особистості,
- доброзичливість і позитивне ставлення;
- довіра у відносинах;
- діалог – взаємодія – взаємоповага;
- розподілене лідерство;

– принципи соціального партнерства [5]. Розуміння цих принципів фахівцями є основою практичної реалізації партнерської взаємодії. Основними принципами такої взаємодії визначено добровільність, довгостроковість і взаємну відповідальність.

Коротко окреслимо їх сутність.

1. Добровільність трактується як можливість вільного вибору форм і ступеня залучення до взаємодії.

2. Довготривалість засвідчує націленість суб'єктів на сталий характер взаємодії і дає змогу здійснювати спільні стратегічні проекти. Якщо ж взаємодія між навчальним закладом і сім'єю має хаотичний, хоча й інтенсивний характер (наприклад, за проведення певних локальних заходів, у яких батьки виступають у ролі учасників, а не організаторів), то її не можна називати партнерською.

3. Взаємна відповідальність. Відповідальність батьків і вчителів культивується, як і будь-яка інша риса особистості. Навчальний заклад повинен чітко визначити, який рівень відповідальності може нести та чи інша сім'я (той чи інший учитель), розподілити свою увагу та підтримку на сім'ї та диференційовані педагогічні доручення вчителям [11].

Навчальний процес у початковій школі виходить за його межі, не обмежуючись часом уроку та простором у класі. Взаємодія передбачає установа тисних взаємовідносин між учителем дітей та близькими родичами на поточному етапі навчального процесу початкової школи.

У чому переваги організації освітнього процесу на засадах педагогіки партнерства?

По-перше, це сприяє створенню середовища, в якому найкраще розкривається потенціал кожного учня, розвивається його ініціатива та творчість. І це одне з головних надбань сучасного світу.

По-друге, спільний доступ задовольняє потребу у важливості, причетності та зменшує стрес, що зрештою допомагає функціонувати ефективніше.

По-третє, такий формат стосунків найкраще забезпечує розвиток особистості, освіти, виховання, підготовку до роботи, роль активного громадянина у вільному світі.

Здатність педагогів до спільної взаємодії трактується як здатність особистості влаштувати стосунки з іншими на основі подібності, взаємної координації завдань у ситуації спільної діяльності. Основою цієї здатності є ефективні та позитивні навички професійного спілкування, а також навички соціальної взаємодії.

Позитивні комунікативні навички проявляються правильним, чітким, зрозумілим мовленням, емоційним співчуттям, умінням створити комфортні умови для спілкування. Це знаходить своє відображення у зацікавленості до партнера, позитивному виразу обличчя, посмішці, вмінні проявляти інтерес до співбесідника, вмінні дотепно пожартувати.

Навички соціальної взаємодії – це оволодіння вмінням працювати в команді в рівних умовах, брати відповідальність за індивідуальні спільні рішення, критично мислити.

Для ефективної реалізації принципів педагогіки партнерства у своїй практичній діяльності вчителю достатньо звернути увагу на те, що шкільне освітнє

середовище – це простір дитинства, який побудований на принципах рівності, діалогу та прийняття. Адже в школі дитина не тільки готується до самостійного життя, вона вже проживає чи не найкращі роки свого життя.

Переосмислення своєї ролі в педагогічному процесі потребує вдосконалення професійного мислення та професійної культури вчителя: постійного аналізу своєї педагогічної діяльності, орієнтації на самонавчання, саморефлексію [10].

Педагогіка партнерства базується на повазі та рівноправності всіх учасників, дотриманні встановлених норм та врахуванні ціннісних орієнтацій кожної сторони. Це активне залучення всіх учасників до виконання спільної роботи та готовність нести відповідальність за її результати.

Процес встановлення партнерства з батьками включає в себе наступне:

1. Застосування заходів, спрямованих на посилення батьківських прав. Під час спілкування з батьками необхідно уникати категоричного тону, який може викликати образи та гнів. Ідеалом повинні бути відносини, засновані на взаємоповазі. Їхня цінність полягає у розвитку почуття особистої відповідальності, самовпевненості та громадянського обов'язку вчителів і батьків.

2. Довіра до батьків. Це підвищує впевненість батьків у своїх педагогічних здібностях, рівень педагогічної культури та рівень активності у навчанні. Батьки психологічно готові підтримувати шкільні потреби. Навіть ті з них, які не мають педагогічної підготовки й освіти, із розумінням і відповідальністю ставляться до виховання дітей.

3. Педагогічний такт. Неприпустимість необачного втручання в життя сім'ї. Класний керівник – це авторитетна особа, але специфіка його роботи дозволяє стороннім бути свідками таємних стосунків. Незалежно від того, якою здається сім'я, вчитель має бути стриманим, ввічливим і не розголошувати таємниці сім'ї.

4. Життєстверджуючий, мажорний настрій. Вчитель реалізує завдання виховання, спирається на позитивні риси дитини, орієнтований на успішний розвиток особистості. Формування особистості дитини передбачає подолання труднощів і протиріч у її житті: загострений темперамент, акцентуації особистості, причинно-наслідкові зв'язки, вибіркоче ставлення дитини до виховних впливів. Все це не має викликати розгубленості вчителя [7, с. 8].

Партнерська взаємодія між вчителем і батьками передбачає швидкий обмін інформацією, координацію очікувань і механізмів їх реалізації, запобігання міжособистісної напруженості, конфліктів, усунення дискримінації та булінгу в освітньому середовищі.

Спільна взаємодія між учителем і батьками вимагає:

- чіткого зобов'язання спільно працювати над просуванням дитини власною освітньою траєкторією;
- частого двостороннього спілкування для створення позитивного навчального середовища для учня;
- індивідуального планування та розвитку для кожного учня, зустрічі з батьками, їх участь у наглядових радах та інформаційні розмови за допомогою різноманітних цифрових інструментів [5].

Реалізація принципу педагогіки партнерства між педагогами та батьками передбачає постійний двосторонній зворотній зв'язок між учасниками співпраці, чітке розмежування сфер відповідальності.

Враховуючи вищесказане, необхідно виділити наступні основні правила організації спільного спілкування вчителів і батьків:

- соціально-педагогічне партнерство педагогів і батьків, спрямоване на досягнення однієї мети – формування морально-духовної, висококомпетентної та освіченої особистості учня;

- єдність дій педагогів і батьків у питаннях навчання і виховання учнів;

- зміцнення та розвиток зв'язків між учителями та батьками для детального вивчення пізнавальної сфери та поведінки учня;

- рівномірно часте спілкування педагогів і батьків, засноване на свідомому прийнятті батьками вимог і правил роботи навчального закладу, а також на шанобливому ставленні педагогів до ідей і пропозицій батьків;

- запобігання конфліктним ситуаціям, дискримінації та булінгу, які супроводжують освітній процес;

- адаптація стосунків між педагогами та батьками, толерантність, розуміння, участь, відкритість, добровільність, здатність до взаємодії тощо.

Сьогодні існують різноманітні сучасні форми партнерської взаємодії педагогів і батьків. Зазвичай вони поділяються на традиційні та нетрадиційні.

Окреслимо традиційні форми партнерської взаємодії: батьківські збори, консультування, анкетування батьків; відвідування сімей вихованців удома; виставки дитячих робіт, виготовлених разом із батьками; спільні екскурсії, свята і ранки, дні відкритих дверей, дні спілкування, благодійні справи, оформлення інформаційних стендів, буклетів.

До нетрадиційних форм партнерської взаємодії можна віднести: презентацію класу, семінари-практикуми, конференції батьків і вчителів, випуск тематичних журналів, відкриті уроки з участю батьків, «Батьківські ринги», «Інтелектуальні ігри», «Банки ідей», участь батьків у творчих конкурсах [10, с. 15].

Звичайно, що нові суспільні зміни передбачають появу нових технологій взаємодії: «Скринька розвитку», «Дерево цілей», «Волонтерство».

Коротко зупинимось на них.

1. «Скринька розвитку». Батьки зможуть внести реальні пропозиції щодо освітнього процесу, організації заходів, попередження можливих порушень та

попередження негативних ситуацій. Значна кількість батьків в Україні є вчителями, науковцями, прикладними психологами та тренерами, тому внесок, пропозиції та допомога в реалізації кожного з них можуть стати справжньою опорою для розвитку партнерських відносин.

2. «Дерево цілей». Дитяче бачення майбутнього під час шкільного процесу корисне як самим дітям, так і батькам і вчителям. Створення такого дерева цілей для кожного з них зможе дати повну інтегровану картину того, як кожен з них бачить освітній процес і взаємодію. Також є можливість помітити суттєві відмінності та спрямувати роботу на превентивні дії проти потенційних труднощів, провести інформаційно-просвітницькі кампанії у потенційних, необхідних і недосяжних сферах діяльності.

3. «Волонтерство». Корисний, активний спосіб взаємодії всіх учасників процесу з цілою спільнотою. Кілька спільних заходів з учнями, батьками та вчителями варто організувати на благо суспільства, окремої громади чи окремої родини в умовах воєнного стану [10].

Сьогодні на особливу увагу заслуговує впровадження дистанційних форм спілкування з батьками, особливо в дні, коли дитина з тих чи інших причин відсутня у закладі: використання комунікаційних та навчальних матеріалів в онлайн-семінарах, майстер-класах, дискусіях, презентаціях практичного змісту, на онлайн-платформах Google Classroom, ZOOM тощо, розміщення відео заняття. Можливе застосування мобільних додатків Messenger, Viber у межах робочого часу.

Отже, педагогіка партнерства – це чітко визначена система взаємовідносин між усіма учасниками освітнього процесу, організована на принципах добровільності та спільності інтересів, яка ґрунтується на повазі та рівності всіх учасників, а реалізація спільної роботи передбачає активне залучення всіх учасників і готовність нести відповідальність за її результати. Партнерську взаємодію сім'ї та школи можна представити як складний процес взаємовпливу цих соціальних інститутів, результатом якого є не лише збагачення виховної функції кожного з них, а й суттєве вдосконалення процесу виховання дитини. На нашу думку, кінцевою метою партнерської взаємодії родини і закладу є становлення особистості дитини. Яскравим прикладом цього і є вислів В. Сухомлинського: «Якщо вчитель став другом дитини, якщо ця дружба осяяна благородним захопленням, поривом до чогось світлого, розумного, у серці дитини ніколи не з'явиться зло» [11, с. 414].

Список використаних джерел

1. Докукіна О. Взаємодія сім'ї і школи в формуванні моральних основ у поведінці молодших школярів : дис. на здобут. наук. ступеня канд. пед. наук. : 13.00.01. Київ, 1993. 176 с
2. Замулко О. І. Соціально-педагогічні умови співпраці навчального закладу з батьками як фактор підвищення якості освіти : монографія. Черкаси, 2016. 258 с.
3. Коханова О. П. Психологія партнерської взаємодії в освіті : навчально-методичний посібник. Київ : Вид-во ПП Щербатих О. В., 2011. 104 с.
4. Корсікова, О., Потапова, Н. (2022) Реалізація педагогіки партнерства у взаємодії закладів освіти та сім'ї у Новій українській школі. *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»*. №, 15(47), 24–29, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.13/47.3>

5. Кравчинська Т. С. Педагогіка партнерства: основні ідеї, принципи та сутність. Підготовка керівних та педагогічних кадрів до реалізації Концепції Нової української школи: зб. статей Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції. Харків : Харківська академія неперервної освіти, 2017. С. 85–88.
6. Мельник С. А., Чуркіна В. Г. Партнерська взаємодія суб'єктів освітнього процесу в полікультурному середовищі. *Джерело педагогічних інновацій*. 2021. №2. С. 20–23.
7. Партнерська взаємодія між школою та сім'єю як необхідна умова формування системи цінностей дитини (з досвіду роботи) : навч.-метод. посіб. / уклад. Г. М. Стеценко, Н. Г. Тіхонова. Кропивницький, 2023. 48 с.
8. Сівак Н. А. Налагодження партнерської взаємодії між батьками та вчителями сучасної початкової школи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2015, № 8 (52) с. 410-419
9. Скиба, М. (2019) Краще разом. Що таке педагогіка партнерства і навіщо вона в НУШ. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://nus.org.ua/articles/pedagogika-partnerstvashho-tse-take-ta-yak-zrozumity-chy-vona-ye-u-shkoli/>;
10. Теоретико-практичні засади партнерської взаємодії соціономічної та освітньої сфер: зб. наук. праць за матер. міжрегіонального науково-методичного онлайн-семінару (Хмельницький, 26 квітня 2022 р.) / за ред. Л. О. Данильчук. Хмельницький : 2022. 224 с.
11. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. Вибрані твори: в 5-ти т. Київ : Рад. школа, 1977. Т. 5. С. 410-414.

НЕТРАДИЦІЙНІ ТЕХНІКИ МАЛЮВАННЯ У РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ ДОШКІЛЬНИКІВ

Т. Боярінова

Проблема креативного розвитку сучасного дошкільника є актуальною і потребує постійно пошуку технологій, методик, методів та прийомів освітньої діяльності. Чим різноманітніша дитяча діяльність, тим гармонійніше відбувається розвиток дитини, реалізуються її потенційні можливості й перші прояви творчості. Ось чому одним з найближчих і найдоступніших видів роботи з дітьми в дитячому садку є малювання, художньо-практична діяльність, що сприяє залученню дитини до творчості, дає їй змогу створювати щось красиве, незвичайне. А нетрадиційні техніки малювання підсилюють ефект такого виду продуктивної діяльності та її практичного результату.

Розвиток творчих здібностей дітей досліджували В. Ніканорова, М. Пономаренко та ін. Значний внесок зробили сучасні науковці Н. Гавриш, В. Моляко, Т. Піроженко, Н. Портницька, О. Трусова та інші, які зазначають, що одним з механізмів розвитку творчих здібностей дитини є залучення її до активної практичної діяльності, і підкреслюють роль продуктивних видів діяльності як засобів розвитку творчих здібностей дітей дошкільного віку.

Розроблення розвивальних технологій малювання складає мету й предмет багатьох сучасних вітчизняних наукових досліджень та інноваційної практики (Г. Григор'єва, О. Дронова, В. Котляр, Г. Сухорукова та ін.). Зокрема, використання нетрадиційних технік малювання у практичній діяльності з дітьми описали Л. Полякова, В. Рагозіна, Л. Шульга, С. Чепурна.

Розробкою методики викладання образотворчого мистецтва в дошкільному навчальному закладі займалися Н. Голота, О. Дронова, Г. Сухорукова, Л. Янцур та ін. Однак практичний аспект реалізації

завдання розвитку дітей дошкільного віку, зокрема розвитку їх креативності, нетрадиційними техніками малювання потребує подальшого впровадження.

Сьогоднішня освітня діяльність закладів дошкільної освіти зорієнтована на формування й розвиток базових компетентностей дошкільників. Важливою для розвитку дошкільників є художньо-продуктивна компетентність, на формування якої спрямовано освітній напрям Базового компоненту дошкільної освіти [1] «Дитина у світі мистецтва» і передбачає формування почуття краси в її різних проявах, ціннісного ставлення до змісту предметного світу та світу мистецтва, розвиток творчих здібностей, формування елементарних технологічних та художньо-продуктивних навичок, самостійності, культури праці.

Зважаючи на те, що результатом оволодіння дитиною різними видами предметної та художньої діяльності є сформоване емоційно-ціннісне ставлення до процесу та продуктів творчої діяльності, позитивна мотивація досягнень; здатність орієнтуватися в розмаїтті властивостей предметів, розуміння різних способів створення художніх образів, виявлення інтересу до об'єктів, явищ та форм художньо-продуктивної діяльності, а також оволодіння навичками практичної діяльності та культури споживання [1, с. 6], орієнтуємося на застосування нетрадиційних технік малювання, які є ефективними у формуванні художньо-продуктивної компетентності та активному розвитку дошкільників.

Нетрадиційні техніки малювання – це способи створення нового, оригінального твору мистецтва, в якому гармонують все: колір, лінія, сюжет; поштовх до розвитку уяви, творчості, прояву самостійності, ініціативи, вираження індивідуальності [3, с. 17].

І саме нетрадиційні техніки малювання викликають у дошкільників особливий інтерес. Адже процес творчості за допомогою нетрадиційних інструментів є зовсім не складним, нагадує цікаву гру, а його результат завжди позитивний незалежно від здібностей та обдарувань дитини.

Опанування різноманітними нетрадиційними техніками малювання дає змогу маленькому художнику відійти від предметного зображення, виразити в малюнку свої почуття й емоції, дарує свободу діяльності, вселяє впевненість дітей у своїх силах. Володіючи різними техніками зображення предмета, діти отримують можливість вибору, що сприяє розвитку творчих здібностей, обдарувань дошкільників. Процес малювання не стомлює дітей. У них зберігається висока активність, працездатність протягом усього часу, проведеного за виконанням завдання.

Діти з різним рівнем розвитку образотворчих здібностей, використовуючи нетрадиційні техніки малювання, легко отримують яскраве, красиве зображення. Тоді як малювання за допомогою пензлика чи олівця потребує уже певною мірою сформованих технічних навичок [4, с.49].

Окрім цього, нетрадиційна техніка зображення сприяє розвитку у дитини: дрібної моторики рук і тактильного сприйняття; координації рухів; просторового орієнтування на аркуші паперу, окоміру і зорового сприйняття; уваги і посидючості. В процесі використання, у дитини розвивається наочно-образне і словесно-логічне мислення, відбувається активізація самостійної розумової і мовленнєвої діяльності.

Саме нетрадиційні техніки малювання створюють атмосферу невимушеності, відкритості, розкритості, сприяють розвитку ініціативи, самостійності дітей, створюють емоційно-позитивне ставлення до діяльності.

Результат образотворчої діяльності не може бути поганим чи хорошим, робота кожної дитини індивідуальна, неповторна. Діючи з різними художніми матеріалами, діти отримують задоволення, у них виникає бажання створювати нові, незвичайні композиції.

Практичний досвід запровадження у художньо-продуктивну діяльність дітей дошкільного віку нетрадиційних технік малювання демонструє їх розвивальні та навчальні можливості. Використані на заняттях нетрадиційні техніки малювання реалізують такі цілі:

- вчать дітей вільно висловлювати свій задум;
- сприяють зняттю дитячих страхів;
- розвивають впевненість у своїх силах;
- розвивають просторове мислення;
- спонукають дітей до творчих пошуків і рішень;
- вчать дітей працювати різноманітними матеріалами.

Нетрадиційна техніка малювання має безліч варіантів для її використання. У нашому закладі дошкільної освіти у процесі реалізації художньо-продуктивної діяльності дошкільників застосовуємо

такі нетрадиційні техніки малювання як:

- малювання на піску;
- малювання на харчовій плівці;
- малювання на воді «Ебро»;
- малювання на фользі і перенос малюнка на арку;
- малювання кольоровою водою на снігу;
- малювання за допомогою повітряних кульок;
- малювання за допомогою трафарету;
- малювання ниткою – «Ниткографія»;
- малювання віделкою, зубною щіткою, ватними паличками; зім'ятим папером, патичками (великими і малими) прищепками;
- малювання поролоном;
- малювання цукром, сіллю;
- малювання крупами: кольоровим пшоном, кольоровим рисом, гречкою тощо;
- малювання штампами у вигляді грибів, овочів, фруктів;
- малювання свічкою;
- малювання відбитком листя – «Друк»;
- малювання пальчиками.

Серед нетрадиційних технік у роботі з дошкільниками активно задіємо нетрадиційну техніку *малювання на піску*, яка допомагає дітям позбутися замкнутості, розвинути комунікативні навички, сприяє посиленню уваги, просторового мислення та дрібної моторики.

Нетрадиційна техніка *малювання на піску* є для дітей певного роду пісочною терапією, яка допомагає їм позбавитися від страхів і психологічних травм, навчитися створювати модель своїх фантазій на піску і пояснювати їх, налаштуватися на розуміння. Так, діти захоплювали створювали колективні картини з мешканцями річок та озер, чудові пейзажі нашого міста.

Серед існуючих нетрадиційних технік малювання дітям надзвичайно подобається *техніка малювання поролоном*, яка приваблює дітей цікавим процесом вмочування шматочку поролону у фарбу й малюванням методом примакування. Дуже добре малювати таким способом пухнастих звірів, сніг, сніговика тощо. Прикладом роботи дітей за такою технікою стало малювання хмаринок за темою «На що схожі хмаринки?». Малювання такою технікою дозволяє швидко побачити результат своєї творчості і отримати позитивні емоції. Швидко і цікаво у дітей виходять намальовані поролоном пухнасті звірі, сніговими, пухнасті ялинки тощо.

Творчість і свобода вибору проявляється у роботі дітей нашої групи з виготовлення та малювання штампами. Штамповані картини виходять завжди цікавими, а процес штампування захоплює дітей, бо вони зазвичай пробують вгадувати те, що вийде в результаті відбитка різноманітних штампів у вигляді грибів, овочів, фруктів, які виготовляємо із овочів.

Практику *малювання патичками і пензликом* вдало поєднуємо зі спостереженнями дітей за явищами природи, рослинами та тваринами, які здійснюємо у процесі пізнавальних прогулянок та екскурсій. Наприклад, після прогулянки у природу, де діти розглядали та досліджували жовті пухнасті кульбабки, створювали такі картини як «Кульбабки у траві», а детальне дослідження іграшкового

курчати дозволило дітям створити різноманітні образи курчат за темою «Веселі курчатка». Також діти створювали малюнки квітучих дерев на весні, квітучі луки з яскравими квітами, весняні букети для матусь.

Незабутнім і захоплюючим став для дітей процес створення колективного малюнку за нетрадиційною технікою малювання *на харчовій плівці*. Створені малюнки за такою технікою є незвичними і цікавими. Спільна креативна діяльність у створенні малюнку сприяє позитивній колективній атмосфері і формує вміння взаємодіяти разом, що є важливим для якісної освітньої взаємодії та власної життєдіяльності дошкільників.

Не простою, але доступною для дітей є техніка «*По опорах*», вона розвиває у дітей окомір, силу волі, слухняність руки, високий художній смак, а відповідно надалі і гарний почерк. Приклавши шаблон до листа паперу, діти проводять олівцем, повторюючи всі вигини шаблону, а їх зусилля перетворюють аркуш паперу у картину. Ефективним у створенні малюнка є поєднання роботи з *трафаретом та зубною щіткою*. Застосовуючи таку техніку нетрадиційного малювання діти створювали картини на тему «Чарівні листочки».

Чарівними вийшли малюнки дітей за темою «Кленові морозні листочки» виготовлені у нетрадиційній техніці *малювання сіллю*.

Малювання з використанням круп по вологому паперу надає малюнкам об'ємності, оригінальності, розвиває вміння поєднувати різні крупы і кольорі, експериментувати, пробуджує творчу уяву, фантазію. Робота з крупою сприяє тренуванню дрібної моторики руки. Чудовий результат можна отримати поєднуючи техніку малювання крупами з іншими нетрадиційними матеріалами малювання. Таким прикладом є малюнки дітей з манною крупою, які доповнювали квасолею, прищепками тощо.

Незвичними є «Крапкові малюнки» *ватними паличками*. У такій техніці діти малювали осінні кленові та дубові листочки, маючи можливість розглянути, дослідити і проаналізувати живі листочки, які були зібрані під час прогулянки.

Техніка «*Друк*» приваблює дітей цікавим процесом друкування, вгадуванням того, що вийде в результаті відбитка різноманітних матеріалів. Подобається дітям друкувати листям з різних дерев. Техніка друкування, відбиття листя на папері, дозволила дітям створити яскраві та цікаві малюнки на тему «Казковий ліс».

Цікавим і ефективним виходить процес роботи з декількома матеріалами для виготовлення малюнку. Такою є нетрадиційна техніка *малювання листям і горобиною*, яка допомогла дошкільникам створити колективну картину на тему «Золота осінь».

Нетрадиційна техніка фарбування лущинням цибулі у практичній роботі з художньо-продуктивною діяльністю за темою «Великодня крашанка» стала дієвим елементом інтегрованого заняття за темою «Готуємося до Великодня» і сприяла опануванню народних українських

традицій.

Складовою художньо-продуктивною діяльністю є також ліплення. Нетрадиційні техніки ліплення сприяють формуванню естетичного смаку, розвиває почуття прекрасного, розвитку зорового сприйняття, пам'яті, образного мислення, практичних умінь та навичок. Створення дитиною навіть найпростіших скульптур – творчий процес. У нашій роботі з дошкільниками задіємо таку техніку ліплення як *ліпка з декількох частин*, за допомоги якої дошкільники створювали картини на тему «Проліски», «Дерева восени» та інші.

Надзвичайно цікавою у процесі художньо-продуктивної діяльності стала техніка *рельєфне ліплення*. Така техніка розвиває не тільки естетичний смак і творчість дітей, але й дослідницькі та конструкторські вміння й навички. Особливими вийшли картини створені за такою технікою на тему «Вулиці нашого міста», які стали творчим результатом вивчення вулиць нашого міста, їх архітектури, історичних пам'яток. Це сприяє не лише підвищенню зацікавленості, а й розвиває та пробуджує творчий потенціал дитини. У ліпленні дитина може виразити власне ставлення до побаченого та внести певний настрій у свою роботу. Тож розглянемо детальніше особливості роботи з нетрадиційним ліпним матеріалом.

Викликала інтерес до ліплення і робота з солоним тістом, яка не тільки творчо розвиває дітей але й сприяє пізнанню національних традицій та їх підтримці. Результатом застосування техніки *ліплення з солоного тіста* стала колективна робота з виготовлення «Святкового короваю».

Ще одним видом художньо-продуктивної діяльності є аплікація. Нетрадиційна техніка аплікації «*Обривна аплікація*» дозволила нашим дошкільникам створити креативні картини за темою «Яблучка і грушки», «Осінній сад», «Новорічна ялинка» тощо.

Також працюємо з нетрадиційною технікою аплікації «*Декупаж*», яка є технікою створення різних предметів або об'єктів за допомогою наклеювання красивих вирізок із серветок. Результатом такої роботи дітей стали картини на тему «Ой, чудове, диво гарбузове».

Отже, маємо зазначити, кожна з цих технік є маленькою грою, яка допомагає дітям відчувати себе більш впевнено, висловлювати своє творче начало і своє власне «Я». Особлива цінність цих технік полягає в тому, що вони доступні, дають дітям змогу швидко досягти бажаного результату діяльності, реалізувати власний творчий задум, викликають позитивні емоції.

Нетрадиційні техніки малювання надають позитивний вплив на розвиток дитини, тому використання їх в дитячій творчості є необхідним. Такі техніки малювання допомагають зберегти психічну рівновагу дитини, дають можливість безпечного виходу емоцій, при цьому дитина має можливість реалізувати свій творчий потенціал, творити так, як хочеться їй, бути вільним від будь-якого тиску, нав'язування чужої думки. Також зміцнюється віра дитини у власні сили, розвивається індивідуальність, автономність та самостійність.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти (державний стандарт дошкільної освіти) (нова редакція). URL : https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 17.11.2024).
2. Демчук М. Нетрадиційні техніки. *Палітра педагога*. 2001. №3. С.22- 25.
3. Ніканорова В., Пономаренко М. Творчі здібності дітей на кінчиках їхніх пальців. *Вихователь-методист дошкільного закладу*. 2011. № 2. С. 16-27.
4. Скрипка Н.Г. Використання новітніх технологій в зображувальній діяльності. *Бібліотека вихователя*. 2005. №5-6. С. 49-51.
5. Сухорукова Г. В. Дронова О. О., Голота Н. М., Янцур Л. А. Образотворче мистецтво з методикою викладання в дошкільному навчальному закладі. Підручник. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2010. 376 с.

З ДОСВІДУ РОБОТИ

ПРОЄКТ «ДРАКОНЧИК» (ТЕХНОЛОГІЧНА КАРТА)

В. Бузовська

Об'єкт проєктування: «Дракончик»

Технологія основна: технологія обробки текстильних матеріалів ручним способом.

Конструкційні матеріали для пошиття виробу:

- шматочки фетру чи наявних у доступі матеріалів;
- наповнювач (синтепон, поролон і т.п.); дві намистини для очей; нитки швацькі під колір матеріалу для іграшки та чорні й жовті;

Інструменти та пристосування для роботи:

- ножиці;
- сантиметрова стрічка;
- гольниця з голками та кравецькими шпильками;
- кравецька крейда чи олівець із білим стержнем;
- простий олівець.

1. Ескіз проєктованого виробу

Проаналізуйте моделі-аналоги об'єкта проєктування та намалуйте ескіз своєї майбутньої м'якої пласкої іграшки «дракончик» простим олівцем у робочому зошиті.

2. Виготовлення шаблону дракончика

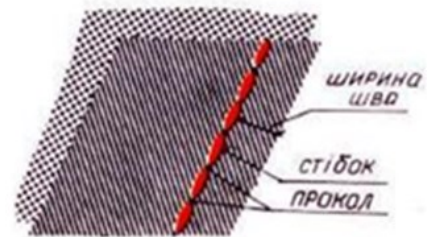
Виготовити шаблон, перенісши ескіз майбутнього виробу на картон з урахуванням 2,5 см припуску на шви по всім контурам деталі.

3. Послідовність пошиття м'якої іграшки- «Дракончик»

1. Розкладка шаблону на тканині та розкрій деталей виробу.
2. Оформлення мордочки дракончика.
3. Пошиття іграшки.
4. Оздоблення та остаточна обробка виробу.

Будова шва, швейна термінологія:

- ✓ шов – місце з'єднання деталей виробу;
- ✓ ширина шва- відстань від зрізу чи краю деталей до місця прокладання шва;
- ✓ стібок- відстань між двома проколами голки.

4. Розкладка шаблону на тканині та розкрій деталей дракончика

1.А. Скласти вдвоє фетр, зверху на нього пришпилити шаблон.

Б. а) Якщо використовуєте інший конструкційний матеріал, то спочатку необхідно визначити лицьовий та виворотній боки.

Увага! Економно використовувати конструкційні матеріали.

б) Скласти тканину лицем до лица й зверху пришпилити шаблон.

2. Обвести контури шаблону простим олівцем чи олівцем із білим стержнем.

3. Відшпилити шаблон та скріпити шпильками два шари тканини.

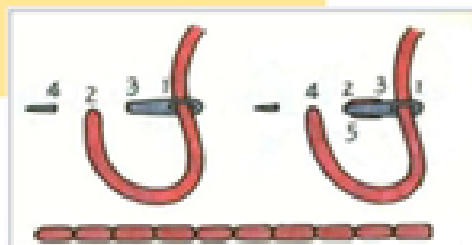
4. Вирізати дві однакові деталі по наведених лініях.

Увага! Перевірити симетричність та парність (б) деталей крою!

5. Оформити мордочку дракончика на одній із деталей

1. Намалювати на тканині місця розташування ротика та очей.
2. Вишити ротик ниткою чорного кольору швом «назад голкою».
3. На місці очей нашийте бусинки чорного кольору, або кружечок з тканини аналогічного кольору.
4. Вишити вії ниткою чорного кольору швом «назад голкою».

6. Пошиття іграшки.

1. Скласти дві деталі крою виробу лицьовою стороною назовні, сумістивши всі зрізи.
2. Зшити деталі тулуба дракончика, крім шипів, з лицьового боку петельним швом (ширина шва 0,25 см та 0,1-0,15 см відстань між стібками).

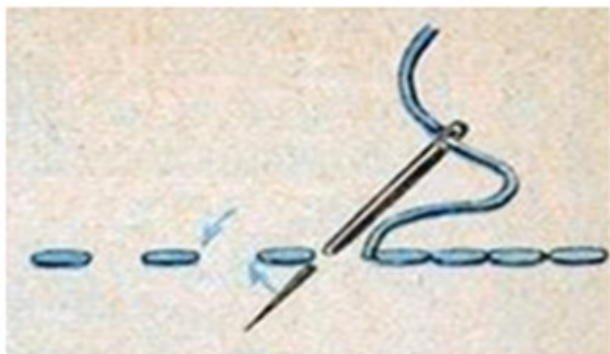

3. Зшити верхню частину тулуба по наміченій лінії швом «уперед голкою» в два прийоми: 1-й – прокласти стібки від голови до хвоста, але за 3,0 см виконати набивання іграшки наповнювачем і завершити шов;

7. Пошиття іграшки

3. 2-й прийом - виконати шов «уперед голкою» в зворотному напрямку, заповнивши проміжки між проколами голки (довжина стібків 0,3-0,35 см).

3.5. Оздоблення та остаточна обробка виробу

1. Обшити шипи дракончика петельним швом оздоблювальною ниткою жовтого кольору, ширина шва 3,5 см.

2. Вишити кігтики на лапках дракончика нитками чорного кольору згідно ескізу.

Виріб готовий! Такий дракончик можна використати як іграшку для дитини, як іграшку-сувенір та як ялинкову прикрасу! Творчих успіхів!

ЕЛЕМЕНТИ STEM-ОСВІТИ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ШКІЛЬНИХ КУРСІВ ФІЗИКИ ТА МАТЕМАТИКИ

Л. Сова

Спостерігаючи за стрімким розвитком технологій, важко передбачити, яким буде світ, навіть, у недалекому майбутньому. Чи здатна сучасна школа підготувати школярів до опанування спеціальностей майбутнього, адаптації до швидких змін у техніці та технологіях? Відповідь повинна стати, й ефективним засобом у цій справі може бути STEM-освіта. Адже за своєю сутністю STEM-освіта спрямована на різнобічний розвиток особистості учня через формування світогляду, системи цінностей і компетентностей, покладаючись на міждисциплінарний, інтегральний підходи до навчання, заснованого на прикладній спрямованості та орієнтованості на професійне визначення.

Відповідно, завдання STEM-навчання визначається як формування комплексу ключових фахових і соціально особистісних компетентностей молоді, а саме:

–наукова компетентність, що виявляється у здатності використовувати наукові знання і методи для розуміння навколишнього світу;

–технологічна компетентність, що характеризується знаннями про технологію та її конкретні види; володіння сукупністю вмінь успішного виконання технологічної діяльності;

–інженерна компетентність, яка полягає в розумінні, як розробляються технології в процесі проектування; у готовності вирішувати актуальні та перспективні інженерні задачі; у здатності застосовувати наукові та математичні принципи для досягнення практичних цілей;

–математична компетентність, яку складає здатність використовувати математичний апарат у майбутній професійній діяльності та інтерпретації рішення математичних задач у різних ситуаціях [2].

Без сумніву, ми, вчителі, не можемо дати дитині за час перебування у школі абсолютно всі знання. Сьогодні потрібно дітей навчити, як шукати додаткові знання і як їх використовувати для вирішення власних чи професійних завдань. Уроки фізики та математики з використанням елементів STEM-освіти дають можливість розвивати і підтримувати не тільки інтерес до предметів, але й бажання займатися ними і набувати нових знань, сприяти розвитку особистості, формуванню високого рівня елементарних розумових операцій (аналіз, порівняння, аналогія, класифікація).

Звісно, освітні технології, спрямовані на реалізацію STEM-навчання, отримали назву *STEM-технологій*. Спільним для технологій такого типу є зазначені вище міждисциплінарний, інтегральний і професійно-орієнтований підходи, що ґрунтуються на встановленні

зв'язків між шкільними дисциплінами або шкільними дисциплінами і наукою, життям, професіями. Реалізувати цю чітко визначену STEM-спрямованість допоможуть сучасні і добре відомі вчителям освітні інновації, за змістом адаптовані до розв'язку завдань STEM-освіти, а саме: технології проектно-орієнтованого навчання, кейсів, контекстних задач, інтерактивного навчання, веб-квест, ментальні карти, мейкерство, інтегральні уроки, коучингове навчання тощо.

Розглянемо деякі зі STEM-технологій та особливості їх використання на уроках фізики та математики.

Безумовно, основною освітньою інновацією практичної реалізації STEM-навчання є технологія проектної діяльності (технологія проектів). STEM-проект — це спосіб досягнення цілі шляхом детальної розробки проблеми, що завершується реальним практичним результатом. Педагог здійснює супровід проекту і спонукає учнів до пошукової діяльності, допомагає у визначенні мети, завдань проекту, орієнтовних методів/приймів дослідницької діяльності та пошуку інформації для розв'язання окремих навчально-пізнавальних завдань. Інтеграція предметних галузей здійснюється у рамках залучення учнів до участі в розробці проектів, які зорієнтовані на вирішення життєвих, наукових або практичних проблем, побудовані на реальному матеріалі й передбачають органічний зв'язок різних предметних напрямів. Участь у виконанні проекту спрямовує учнів до:

- 1) активних дій, використання ІКТ з навчальною метою;
- 2) збагачення власного досвіду;
- 3) бажання і вміння цим досвідом поділитися;
- 4) відчуття краси і таємниць у звичайному;
- 5) розвитку загальнолюдських цінностей — поваги до того, що тебе оточує. Під час захисту проектів діти вчаться слухати своїх товаришів, аналізувати їхню думку, зіставляти зі своєю. Оцінюючи інших, учні вчаться оцінювати себе, в них формується вміння жити серед людей. Робота над проектом дозволяє учням оволодіти знаннями і набути навичок практичної діяльності, пройти технологічний алгоритм від зародження інноваційної ідеї до створення продукту, що включає в себе п'ять «П» (проблема, проектування, пошук інформації, продукт, презентація).

Різновидом учнівських проектів є інформаційно-пошукові проекти, прикладами яких з математики є: у 5-му класі – «Загадковий світ натуральних чисел», в 6-му класі – «Пропорція навколо нас», в 7-му класі «Лінійні рівняння і ми» (алгебра), «У світі трикутників» (геометрія), у 8-му класі – «Різні способи доведення теореми Піфагора» (геометрія), у 9-му класі – «Квадратична функція»(алгебра); з фізики: у 7-му класі –

«Фізика в побуті, техніці, виробництві», «Спостереження фізичних явищ довкілля»; у 8-му класі – «Енергозберезувальні технології», «Електрика в житті людини»; у 9-му класі – «Магнітні бурі та їхній вплив на здоров'я людини», «Розщеплення атома: скринька Пандори чи вогонь Прометея?».

Яскравим зразком багатовимірною проектного дослідження є відомий у медійному освітньому

просторі міждисциплінарний проект «Спіраль у природі, техніці та суспільстві» [3]. Тема проекту може об'єднати зусилля школярів як окремого класу, так і паралелі класів або ланки школи щодо інтеграції знань з математики, фізики, хімії, біології, географії, мистецтва, літератури, історії тощо (рис. 1).

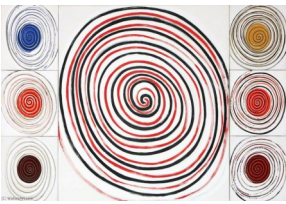
			
Математика. Спіраль Фібоначчі	Біологія. ДНК	Фізика. Спіраль	Мистецтво. Терри Фрост. Спірالی.

Рис. 1. Приклади спіралі в галузі різних наук.

Більш ретельно розглянемо зміст виконання інформаційно-пошукового проекту «Прогресії навколо нас», який інтегрує знання з математики, фізики, природознавства, економіки, техніки, біології, хімії і може стати вдалим завершенням вивчення теми розділу з алгебри 9 класу «Числові послідовності». Мета проекту: поглибити уявлення учнів про числові прогресії, їх роль у науці і техніці; розвинути навички роботи з різними джерелами інформації, командної взаємодії; сприяти вихованню активної життєвої позиції, почуття власної причетності до загальної справи.

План проектної діяльності традиційний і включає: 1. Обговорення теми проекту, визначення його мети і завдань. 2. Планування проектувальної діяльності,

розподіл завдань між учасниками проекту; вибір форми і засобів презентації; формування уявлення про бажані результати; встановлення критеріїв оцінки. 3. Виконання проектувальної діяльності. 4. Представлення результатів роботи над проектом; колективне обговорення формулювання висновків про здобуті знання і вміння.

Особливість даного проекту полягає у тому, що його підготовча частина здійснюється напередодні вивчення теми розділу. Протягом навчального процесу з розділу учні засвоюють теоретичний матеріал і виконують завдання з підбору прикладів використання числових прогресій в окремих галузях науки і техніки і спільними зусиллями створюють буклет і презентацію (рис. 2).

Прогресії навколо нас

Ми живемо в світі ПРОГРЕСІЙ

Історичні задачі

Природознавство

- Розгалуження гілок дерева:** якщо дерево на 2 році життя має 2 гілки, то на 3 – 3 (Послідовність чисел Фібоначчі)
- Кути розходження листків дерева:** $1/2, 1/3, 2/5, 3/8, 5/13, 8/21$. Ряди чисельників і знаменників – це послідовності Фібоначчі.
- Будова соняшника** теж послідовність Фібоначчі.

Економіка

- Стандартизація** – як галузь знань, де розробляються вимоги до промислових виробів з позиції споживача. За міжнародною угодою ціни на товари автоматично знижуються на 10%, якщо параметри цих товарів не відповідають рядку крапчиків: 1; 1,5; 2,5; 4; 7,2; геометричної прогресії зі знаменником $q=1,5$.

Техніка

- Принцип побудови коробки швидкостей.** Ще в XIX ст. було доведено, що коробки швидкостей слід будувати за ступінчатою швидкістю, розташованими за геометричною прогресією (перелатогона).

Фізика

- Явище вільного падіння тіл, де за кожну наступну секунду тіло проходить на 9,8 м більше, ніж за попередню.

Рис.2. Підсумкові матеріали проекту

Цікавим різновидом STEM-проектів на уроках математики є фотопроєкт. Приклад — проєкт «Геометрія у лісі» (7 клас), мета якого — розвиток математичних уявлень через бачення геометричних об'єктів у природі. Робота над проєктом сприяє розвитку в учнів уваги, вміння читати природні «креслення», виховує любов до природи [рис. 3]. Інший проєкт, «Геометрія шкільного

Рис. 3. Куту в лісі.

Наступна STEM-технологія — *ментальні карти*, які використовуються в освітньому процесі не тільки з метою представлення навчального матеріалу більш наочнішим і структурованим, але й для навчання школярів користування ними як способом організації процесу творчого і системного мислення, роботи з інформацією, наприклад, у процесі проєктної діяльності.

Ментальні карти (карти знань, інтелектуальні карти, карти пам'яті, карти розуму) — це схеми подачі

Рис.5. Ментальна карта з фізики

Як показує досвід, запровадження STEM-навчання має відбуватися поступово. З метою залучення учнів до практичної діяльності бажано розширити діапазон форм і методів навчання, способів навчальної взаємодії. Практика роботи доводить плідність інтеграції, виявила перспективи подальшого розвитку та удосконалення такого підходу до навчання. Для формування предметних компетентностей учнів учитель має спиратися на систему інтегрованих завдань, спрямованих на застосування знань для розв'язування задач у змодельованих життєвих ситуаціях.

Список використаних джерел

1. Озерян О. Поради Тоні Б'юзена з техніки створення ментальних карт. URL: http://sonyah.blogspot.com/2011/11/blog-post_6964.html
2. Постова К. Передумови та перспективи Stem-освіти в Україні. *Наукові записки Малої академії наук України*. 2017. №10. С. 75.
3. Три STEAM-проекти, які можна реалізувати у школі. URL: <https://osvitoria.media/experience/try-steam-proekty-yaki-mozhna-realizuvaty-u-shkoli/>

подвір'я», дозволяє виявити геометричні об'єкти поруч зі школою, повторити геометричні поняття та їх властивості, розвинути уяву, вміння порівнювати, співставляти, дивитися навколо, виховувати повагу до своєї школи. За готовими фотографіями можна скласти задачі, а можна запропонувати зробити фотоілюстрацію до задачі з підручника [рис. 4].

Рис. 4. Шкільне подвір'я.

різноманітної інформації, об'єднаної спільною ідеєю, за допомогою зрозумілих символів, образів, об'єктів, асоціацій, якими мислить людина.

Існує певна техніка виконання ментальних карт [1]. Універсальний характер ментальних карт дозволяє використовувати їх у різних сферах розумової діяльності, зокрема для підготовки планів, творчих проєктів, різноманітних тренінгів, виступів, конспектів лекцій, що буде необхідно в будь-якій STEM-сфері, роблять їх важливим інструментом STEM-освіти (рис. 5, 6).

Рис.6. Ментальна карта з математики

Отже, підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що впровадження принципів STEM-освіти в навчальний простір Нової української школи сприяє створенню принципово нової моделі навчання з новими можливостями для вчителів та учнів. Реалізація міждисциплінарного підходу, інтеграції шкільних предметів, практичної спрямованості, дослідницько-проектна діяльність, використання STEM-технологій відкривають можливості побудувати сучасне, економічно стабільне, з високим рівнем технологізації, розумне суспільство.

ФОРМУВАННЯ ПРИЧИННО-НАСЛІДКОВИХ ЗВ'ЯЗКІВ У СВІТОГЛЯДІ ДОШКІЛЬНИКІВ ШЛЯХОМ ЇХНЬОЇ ВЗАЄМОДІЇ З НАВКОЛИШНІМ СЕРЕДОВИЩЕМ

І. Лойченко

Актуальність дослідження. Причинно-наслідкові зв'язки відіграють важливу роль у формуванні світогляду дошкільників, оскільки саме в цей період закладаються основи їхнього мислення, уявлень про світ та вміння аналізувати події. У процесі взаємодії з навколишнім середовищем діти спостерігають за явищами природи, поведінкою людей та змінами в оточенні, що дає змогу поступово усвідомлювати причини і наслідки тих чи інших дій. Такі спостереження сприяють розвитку логічного мислення, творчості та здатності до самостійного пізнання. Залучення дошкільників до активної взаємодії з природою, суспільством і матеріальними об'єктами допомагає їм формувати цілісну картину світу, де кожна подія чи явище має своє місце та логічний зв'язок із іншими. Тому дослідження ролі причинно-наслідкових зв'язків у світогляді дошкільників є важливим для розуміння процесів їхнього пізнавального розвитку та виховання.

Виклад основного матеріалу. Причинно-наслідкові зв'язки – це розуміння взаємозв'язків між діями, явищами чи подіями, де одна з них стає причиною, а інша – наслідком. Для дошкільників це поняття є базовим у процесі пізнання світу, адже їхня здатність встановлювати логічні зв'язки формується поступово і стає основою для подальшого розвитку мислення.

У ранньому віці діти починають помічати найпростіші причинно-наслідкові зв'язки. Наприклад, якщо штовхнути кубик, він упаде, або якщо полити рослину, вона виросте. Такі висновки формуються через безпосередній досвід і багаторазове повторення спостережень. У міру дорослішання дошкільники починають узагальнювати свій досвід і застосовувати отримані знання до нових ситуацій.

Особливістю розуміння причинно-наслідкових зв'язків у дошкільному віці є їх конкретність і залежність від видимого результату. Наприклад, дитина може не усвідомлювати, що для росту рослини потрібні світло і тепло, але розуміє, що без поливу вона засохне. Також дошкільники часто схильні до спрощених або неправдивих висновків через обмежений обсяг знань про світ.

Розвиток причинно-наслідкових зв'язків у дошкільників відбувається через такі форми діяльності:

1. Гра. Під час ігор діти вивчають наслідки своїх дій (наприклад, будуючи вежу з кубиків, вони розуміють, що неправильна конструкція призводить до її падіння).

2. Дослідження. Діти експериментують із різними

матеріалами, пробують взаємодіяти з предметами й аналізують результати.

3. Спілкування. Завдяки діалогу з дорослими та однолітками дошкільники отримують пояснення певних явищ і вчаться співвідносити причини та наслідки.

4. Спостереження за природою. Наприклад, зміни погоди, цикли життя рослин і тварин стають наочними прикладами логічних зв'язків [4].

Уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки сприяє розвитку мислення, допомагає дітям розуміти світ та підготуватися до навчання в школі. Тому важливо створювати умови для їхнього активного пізнання та розширення кругозору.

Основними завданнями у світогляді навколишнього середовища дошкільників є:

– засвоєння систем знань про живу та неживу природу, які відображають основну залежність у природі – залежність організмів від умов існування;

– розкриття дітям різнобічної цінності природи, як джерела матеріальних і духовних сил суспільства;

– засвоєння системи знань про значення рослин та тварин у природі та житті людини;

– ознайомлення дітей з будь-яким об'єктом чи явищем природи через уявлення про те, що у природі немає нічого зайвого, що можна було б безболісно знищити;

– розвиток у дітей потреби у спілкуванні з природою, прагнення до якомога глибшого її пізнання. Активізація діяльності дітей, спрямованої на поліпшення навколишнього природного середовища (догляд за живими об'єктами кутка природи, за рослинами на території дитячого садка, привабливання птахів та комах на майданчик тощо).

В навколишньому середовищі серед важливих проблем сучасності, що турбують людство, особливо виділяються екологічні. Увесь світ зіткнувся з глобальною екологічною кризою. Ця проблема потребує негайного вирішення. Тому серед багатьох напрямів навчально-виховної роботи з дітьми дошкільного віку екологічна освіта набуває дедалі більшої актуальності.

Основою формування причинно-наслідкових зв'язків у свідомості дошкільників через ставлення до природи є знання про неї, усвідомлення себе активним суб'єктом природи, суб'єктом світу, у якому живе дитина.

Одним із шляхів формування екологічної культури дітей дошкільного віку є звернення до надбань педагогічної спадщини видатного українського педагога, заслуженого учителя України В.О.Сухомлинського, до його досвіду у сфері екологічного виховання дітей. В.О.Сухомлинський довів, що природа сама собою не

виховує, виховує лише активна взаємодія дитини з нею. Тому екологічне виховання та екологічна культура тісно пов'язані з природоохоронною діяльністю. Важливо, щоб вихованці брали участь у збереженні і збагаченні природи рідного краю, тільки у цьому разі у них сформуються необхідні уміння і навички, розвинеться відповідальне, бережне ставлення до навколишнього середовища [7].

Свідомість дошкільника у взаємодії з навколишнім середовищем є багатогранним процесом, що формується на основі сприйняття, емоцій, мислення та активної діяльності. У цьому віці дитина починає усвідомлювати себе як окрему особистість, що має можливість впливати на події й об'єкти довкола. Взаємодія з середовищем стає важливим джерелом розвитку її світогляду, пізнавальних здібностей та емоційної сфери.

Виділяють наступні особливості свідомості дошкільника:

Наочність мислення. Свідомість дітей дошкільного віку значною мірою базується на конкретних образах, які вони отримують під час безпосередньої взаємодії з предметами, природою чи людьми. Наприклад, спостерігаючи за дощем, дитина формує уявлення про погоду та її наслідки.

Емоційна забарвленість. Реакція дошкільника на навколишнє середовище часто має яскраво виражений емоційний характер. Радість від гри, здивування перед новим явищем чи страх перед незнайомим об'єктом є типовими проявами їхньої свідомості.

Спрямованість на практичну діяльність. Діти активно вивчають світ через дії: торкаються предметів, розбирають і збирають їх, експериментують із матеріалами. Це допомагає не лише отримувати нову інформацію, а й розуміти причинно-наслідкові зв'язки.

Потреба у спілкуванні. Свідомість дошкільника формується в соціальному середовищі. Через взаємодію з дорослими та однолітками діти вчаться встановлювати правила поведінки, отримують знання та навички, необхідні для адаптації у суспільстві.

Формування самосвідомості. У процесі взаємодії з навколишнім середовищем дошкільник починає усвідомлювати себе як активного учасника подій. Він розуміє, що його дії мають вплив на світ, і поступово оволодіває поняттями «я», «моя», «інше» [4].

Роль навколишнього середовища має колосальне значення, оскільки виступає основним джерелом стимулів для розвитку свідомості дошкільника. Природа, об'єкти побуту, люди, з якими дитина контактує, створюють умови для її пізнавальної, емоційної та соціальної активності. Наприклад:

– природне середовище розвиває спостережливість і увагу, допомагає зрозуміти закони природи;

– соціальне середовище сприяє розвитку мовлення, етичних норм і правил поведінки;

– предметне середовище стимулює дослідницьку активність і сприяє накопиченню практичного досвіду. Становлення причинно-наслідкових зв'язків у свідомості дошкільників - складний і тривалий процес. Оскільки екологічна свідомість є психологічним

явищем, яке, маючи відповідне спрямування, проходить крізь розум і волю дитини й опосередковується ними, вона відбиває ставлення дитини до свого буття, до природного середовища, до знань про нього. Становлення причинно-наслідкових зв'язків у свідомості дошкільників – це процес поступового оволодіння дитиною здатністю розуміти взаємозв'язки між подіями, явищами та діями. У дошкільному віці цей процес є фундаментальним для розвитку мислення, логіки та формування основ світогляду.

Етапи становлення причинно-наслідкових зв'язків:

1. Раннє сприйняття зв'язків (2-3 роки). На цьому етапі дитина вчиться помічати найпростіші зв'язки між дією та її результатом. Наприклад, дитина розуміє, що якщо натиснути кнопку, увімкнеться світло, або якщо кинути іграшку, вона впаде. Ці висновки базуються на багаторазовому повторенні дій, які закарбовуються у пам'яті.

2. Етап конкретних узагальнень (4-5 років). У цьому віці діти починають встановлювати зв'язки між більш складними подіями, але ці зв'язки здебільшого базуються на видимих фактах. Наприклад, дошкільник може зрозуміти, що якщо йде дощ, земля стає мокрою. Однак абстрактні чи приховані причини залишаються для них незрозумілими.

3. Формування логічних зв'язків (5-6 років). Старші дошкільники вже здатні робити прості умовиводи, аналізувати події та переносити знання з однієї ситуації на іншу. Наприклад, вони можуть зрозуміти, що якщо не полити квітку, вона засохне, і водночас зробити висновок, що всі рослини потребують догляду [8].

Особливості причинно-наслідкових зв'язків у дошкільників:

– конкретність мислення – дошкільники схильні шукати видимі, очевидні причини подій. Їм складно усвідомити абстрактні або багатofакторні зв'язки;

– емоційність – впливає на сприйняття причин і наслідків. Наприклад, сильне захоплення може затьмарити логіку;

– антропоморфізм – дошкільники часто пояснюють явища природи чи поведінку предметів через людські риси (наприклад, «сонце ховається за хмару, бо йому стало холодно»).

Фактори, що впливають на становлення причинно-наслідкових зв'язків:

1. Досвід. Чим більше дитина взаємодіє з предметами, природою та людьми, тим краще вона розуміє зв'язки між діями та їх наслідками.

2. Навчання. Роз'яснення дорослими причин подій (наприклад, чому змінюються пори року або як працюють механізми) допомагають дітям формувати логічні зв'язки.

3. Ігрова діяльність. Через ігри (будівництво, експерименти, сюжетно-рольові ігри) дитина вчиться прогнозувати наслідки своїх дій.

4. Спостереження. Діти сприймають природні явища, взаємодію інших людей і намагаються пояснити побачене на основі власного досвіду [4].

Шляхи розвитку причинно-наслідкових зв'язків:

– експериментальна діяльність- організація дослідів і спостережень, які допомагають дітям помічати закономірності (наприклад, вирощування рослин, спостереження за змінами погоди);

– розвивальні бесіди – дорослі можуть допомагати дітям осмислювати зв'язки між подіями через запитання: «Чому це сталося?», «Що буде, якщо...?»;

– казки та історії – читання та обговорення казок стимулює розвиток логічного мислення та допомагає дітям зрозуміти причини поведінки персонажів;

– гра – ігри з конструктором, пазли, настільні ігри з логічними завданнями сприяють формуванню здатності аналізувати.

Наслідуючи прийоми і методи видатного педагога, потрібно брати дітей за руку і вести їх спостерігати, думати, мислити, закохуватися в рідне довкілля. Спостереження пов'язувати з працею (в кожному куточку вчить залишати серця частинку). «Діти не тільки спостерігають, думають. Вони шукають відповіді серед природи на численні дитячі «чому?». Такі заняття залишають у кожної дитини іскру любові до природи. Під час спостережень влучно використовувати оповідання В.О.Сухомлинського, які допоможуть зачепити струни душі кожної дитини («Що найтяжче журавлям?», «Як Марійка поливала дерева», «Зайчик і Горобина»).

Сучасні діти – продукт нового, інформаційного суспільства, для якого характерні динамізм, рухливість, мінливість. Виховання нового покоління можливе лише в сприятливих умовах життя, як природних, так і соціальних.

Дитсадок є першою ланкою в системі безперервної екологічної освіти, тому не випадково перед педагогами постає завдання формування у дітей основ екологічної культури. Та система роботи з екологічного виховання дитини неодмінно повинна відбуватися одночасно із роботою дорослих щодо підвищення рівня власної екологічної грамотності і вдосконалення особистісного зростання, адже лише така людина є екологічно перспективною, вона більш чутлива до стану природи і здатна зацікавити цим дитину.

Екологічна культура дошкільника залежить від рівня сформованості природоохоронної свідомості, ставлення до природи яке ґрунтується на бережному ставленні до неї. В першу чергу дитина має засвоїти норми і правила поведінки стосовно об'єктів навколишнього середовища, виробити знання, вміння та навички для включення в природоохоронну роботу.

Найповніше потребам розвитку причинно-наслідкових зв'язків дітей молодшого віку відповідають пізнавальні ігри. Головна їх особливість полягає в тому, що дидактичні завдання приховані. Граючись, дитина не думає вчитись, навчання тут відбувається само по собі. Захоплюють дітей ігри з малюнками, загадками про рослини і тварин, ігри-вікторини (на зразок: «Що в лісі росте?», «Хто в лісі живе?», «Лісові орієнтири», «Пташка в клітці», «Пізнай своє дерево» тощо), аукціони знань на задану нескладну тему і т.д.

Розв'язанню питань взаємодії з навколишнім середовищем найбільшою мірою сприяють творчі сюжетно-рольові ігри. Встановлено, що пізнавально-виховний ефект гри досягається при дотриманні методики, де організація, розподіл ролей і підготовка до гри зберігають її неповторну чарівність, дитячу безпосередність, а також забезпечують оволодіння знаннями про об'єкти гри, наближення її до реальної ситуації. («Зоопарк», «Подорож до пустелі», «Чий хвіст?», «Хто що їсть?», «Де чий дім»). Саме гра сприяє поглибленню емоційних переживань дітей, розширює їх уявлення про світ. Під час прогулянок на свіжому повітрі треба проводити екологічні ігри та цікаві завдання, які об'єднані спільною темою, наприклад, «Ліс, його збереження та охорона». Проведення ігор в природних умовах має складності: діти легко відволікаються, переключають свою увагу на сторонні предмети, інших людей... Щоб цього уникнути, використовуйте наочний матеріал, вдало підібране художнє слово, ігрові моменти, ігрові дії.

Виходячи з цього, в моїй роботі одним із головних напрямків виступає процес формування у дітей світоглядних переконань: природа – єдине ціле. На думку корифея педагогічної думки В. Сухомлинського «у цьому своя гармонія і постійність, взаємозв'язки і залежності, вона – джерело нашого буття і сама суть нашого буття, вона єдина і нерозривна з нами, з людиною. Кожний з нас - природа, що стала людиною. Людина доти могутня й непереможна, поки вона вірна законам природи...»[7]. Перед початком екскурсій, походів разом з дітьми треба повторити основні закони природи: (не зривай квітку - вона зів'яне; не лови метелика – він загине; красу слід сприймати серцем; не рви без потреби гриби; не ламай гілки дерев і кущів; не випалюй минулорічну траву; не лишай слідів свого перебування в природі). Треба вчити дітей правилам поведінки в природі, і домагатися їх виконання, тому що формування екологічної свідомості - це не тільки знання морально-етичних норм і правил поведінки, а й таке ставлення, що перетворює їх у внутрішнє надбання людини, робить їх регулятором поведінки. Для розуміння й усвідомлення правил природокористування вчити дітей спостерігати в довкіллі, відчувати єдність з ним. Під час споглядання протягом кількох хвилин кожного дня показуйте і називайте окремі ознаки і обов'язково словесно опишіть те, що сприймають діти. Екологічні знання і розвиток емоційного та ціннісного компонентів не гарантують формування екологічної свідомості. Тому формуються причинно-наслідкові зв'язки у світогляді дошкільників у взаємодії з навколишнім середовищем, що дають змогу оцінювати наслідки впливу людської діяльності в природному середовищі.

З дітьми середньої групи актуальним є милування в природному довкіллі гарним, чарівним, казковим, звертаючи при цьому увагу дошкільнят на незвичне, незрозуміле, утаємничене, те, що лякає. Під час спостережень в природі, дітям можна дати альбомчики і олівці, для того, щоб вони замальовували побачене, а потім дали назви замальовкам, склали твори-мініатюри.

Старших дошкільників потрібно вчити захоплюватися красою природи в різні пори року, радо спілкуватися, милуватися нею, дбати про збереження та орієнтуватися в причинах забруднення оточуючого середовища. Як одну з форм спілкування дітей з природою, доцільно використовувати екологічну казку. Під час складання екологічних казок намагатись навчити дітей висловлювати в словах свої думки, переконання, розуміти стан довкілля і виявляти особисте до нього ставлення. Казка, складена дітьми, є результатом проведення клопіткої виховної роботи на ту чи іншу тему, а саме: «Мої друзі-дерева», «Метелик-веселик», «Співучі комахи» та ін. У роботі зі старшими дошкільниками обов'язковим є залучення дітей до практичної діяльності, надання конкретної допомоги середовищу, рослинам, тваринам як на території дошкільного закладу, так і в найближчому природному довкіллі. Проблема формування причинно-наслідкових зв'язків розглядається не тільки як проблема навколишнього середовища і захист його від забруднення, а як екологія особистості, екологія душі, екологія культури.

У дошкільному закладі влаштовуються для дітей та батьків різні заходи (наприклад, свято дитячої творчості на тему: «Прощання з осінню»). Організуються виставки дитячих робіт на тему:

«Фантазії дитини і природи», де представляються малюнки дітей; аплікації з листя, соломки; осінні букети та іграшки з природного матеріалу.

Висновки. Таким чином, свідомість дошкільника формується завдяки гармонійній взаємодії із середовищем, що оточує його. Дорослі відіграють ключову роль у цьому процесі, спрямовуючи дитину, пояснюючи явища та допомагаючи усвідомити зв'язки між ними. Це забезпечує поступове формування у дитини системного уявлення про світ. Емоційне життя дитини виявляється у формі почуттів, а почуття, як стійкі емоційні стани, можуть перейти у якість особистості. Тому, формуючи у дошкільнят екологічну свідомість, як ставлення до навколишнього середовища, вкрай важливо виробити у них таке емоційно-вольове сприймання природи, яке б вело їх по шляху становлення переконань у подальші вікові періоди.

Становлення причинно-наслідкових зв'язків у свідомості дошкільників є важливим етапом їхнього інтелектуального розвитку. Завдяки систематичній взаємодії з навколишнім світом, підтримці дорослих і практичній діяльності, діти поступово освоюють базові механізми логічного мислення, що готують їх до навчання та свідомої взаємодії з реальністю.

Список використаних джерел

1. Богуш А. М., Вльченко В. Р. Довкілля. *Методичний посібник для вихователів і батьків дітей дошкільного віку*. Полтава, 2003.
2. Екологічне виховання: методи, ігри, досліди, культура. URL: <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/pedagog/13725/>
3. Лисенко Н. В. Екологічне виховання дітей дошкільного віку. *навчальний посібник*. Львів: Світ, 2011. 144 с.
4. Павлющенко Ю. М. Освітня робота в закладах дошкільної освіти на засадах компетентнісного підходу. *Розробка занять та виховних заходів: навч.-метод. посіб. для студ., курсант., методист.* та ін. Харків: Видавнича група «Основа», 2018. 96 с.
5. Рижова Н. А. Наш дім – природа. Дидактичні посібники з екологічного виховання дошкільнят. *Дошкільне виховання*. 2015. №7.
6. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості. Педагогіка: хрестоматія / уклад.: А.І.Кузьмінський, В.Л. Омеляненко. Київ: Знання-Прес, 2003. С. 50-54.
7. Формування екологічної культури молодших школярів URL: http://osvita.ua/school/lessons_summary/upbring/31955/
8. Яришева Н. Ф. Методика ознайомлення дітей з природою: *навч. посібник*. К.: Вища шк., 2012. 255 с.: іл.

